

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Role muže - otce v minulosti a dnes

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Geraldina Palovčíková, CSc.

Vypracovala:
Bc. Milena Palková

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Role muže-otce v minulosti a dnes“ zpracovala samostatně a použila pouze literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Příbram 15. 3. 2009

.....

Bc. Milena Palková

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Geraldině Palovčíkové, CSc. za metodickou pomoc, užitečné rady a věcné připomínky, které mi poskytla při zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěla poděkovat celé své rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé diplomové práce, a které si nesmírně vážím.

Bc. Milena Palková

OBSAH

Úvod	5
1. Historický vývoj genderových rolí a otcovské role	7
1.1. Studium genderu a genderových stereotypů	9
1.2. Sociální, biologický a právní pohled na roli muže-otce	12
1.3. Dílčí závěr	12
2. Otcovské styly a rozvoj osobnosti v rodině	14
2.1. Mechanismy socializace	21
2.2. Základní typy otcovských stylů	23
2.3. Dílčí závěr	29
3. Cesta otcovství	31
3.1. Role otce ve vývoji dítěte	31
3.2. Role otce ve vztahu otec - syn, otec – dcera	33
3.3. Proces triangulace a vliv rodičovské autority	35
3.4. Nepřítomnost otce a poruchy dětského vývoje	36
3.5. Ideální otcové, jejich povahové rysy a jednání	38
3.6. Dílčí závěr	39
4. Rozvod a jeho důsledky	40
4.1. Druhy úpravy poměrů po rozvodu	43
4.2. Kazuistiky	55
4.3. Dílčí závěr	56
5. Průzkumné šetření zjišťující názory mužů – otců pečujících alespoň o jedno dítě	58
5.1. Metodologie průzkumného šetření	58
5.2. Realizace empirického šetření	62
5.3. Analýza výsledků průzkumného šetření	63
5.4. Srovnání výsledků šetření s hypotézami	83
Závěr	84
Resumé	87
Anotace	88
Seznam použité literatury	90
Seznam příloh	93

Úvod

Snad každý z nás by chtěl mít ideálního otce, člověka s takřka nadpřirozenými schopnostmi, který by obrousil všechny drsnosti života, pomohl vyřešit všechny problémy a poskytl křišťálově průzračné a logické návody, jak dosahovat pocitu dokonalé spokojenosti a úspěchu. V utopické společnosti, kde by každý měl perfektního otce, jenž by plnil všechny ideální očekávání, by neexistovaly žádné společenské problémy. Kdyby na světě žili pouze takoví zázrační otcové, kteří by vyřešili všechny osobní nesnáze svých dětí, vedlo by to automaticky ke zvládnutí veškerého násilí, depresivních stavů, duševních nemocí, válek a zločinů. Lidstvu by se ulevilo.

Jsem přesvědčena o tom, že vedle takzvaného mateřského pudu existuje i paralelní pud otcovský. Nesouhlasím s mýty, které tvrdí, že muži projevují vůči svým dětem oproti ženám méně citů, méně se o ně starají, poskytují jim méně péče a méně lásky. I otcové mají bezesporu značný vliv na vytváření osobnosti každého dítěte. A právě proto jsem se rozhodla psát diplomovou práci na téma: „Role muže-otce v minulosti a dnes.“ Sama jsem matkou téměř pětiletého syna a brzy se naše rodina rozroste ještě o jedno dítě. Toto téma mě zaujalo a zamyšlení nad tématem mi přišlo velice zajímavé. Zajímají mě otázky a názory mužů-otců současnosti a názory mužů-otců (dnes už téměř dědečků) minulosti. Otázky tohoto charakteru mě pronásledují po celé studium a doprovodí mě až do samého závěru. Domnívám se, že tato práce mi prohloubí vědomosti, bude nejen mě, ale i mému manželovi nápomocným vodítkem při výchově našeho syna i druhého dítěte a rozšíří dosavadní poznatky o této problematice. Již teď se snažím pozorovat jak se otcové projevují, jak jednájí a jak se chovají ke svým dětem. Kolik otců je na pískovišti se svým dítětem, kolik otců vozí kočárek a kolik otců potkávám v mateřské školce a u lékaře.

Stojím si za tím, že když se člověk stane otcem, je mu rázem přidělena nejdůležitější role jeho života. Vždyť otcovství je pro muže spojnicí s budoucností. Potomek nese otcovo jméno a jednou převezme jeho společenský, citový a finanční odkaz. Matka je sice stále ještě bližším, navenek citovějším, starostlivějším rodičem v oblasti socializace dítěte, avšak muži, zvláště muži mladí, přebírají velkou část rodičovské odpovědnosti. Současná společnost směřuje k tomu, že úlohy obou rodičů v předpubertálním období jejich dětí se postupně vyrovnávají a stávají se vzájemně zastupitelnými.

Cílem diplomové práce je zamyšlení se nad postavením otce v úplné rodině včetně změn, které otcovská role prodělala od historie do současnosti. Shrnutí odborných poznatků objasňující podstatu a význam vztahů mezi otcem a dítětem, i následky, které na tento vztah má rozvod a následující narušení kontaktu otce s dítětem. Dále zjištění významnosti role muže-otce v rodině v průběhu času z pohledu společnosti, snaha o zjištění skutečné pozice otce v rodině. Dle mých předpokladů se domnívám, že průzkumem a danými hypotézami si ověřím, že postavení otce z pozice výlučného živitele se změnila na aktivního spoluúčastníka na rodinném dění a všeho co je s tímto úkolem spjato v současnosti.

V průběhu studia jsem na celou řadu otázek nacházela odpovědi ve studijní literatuře, se kterou budu také ve značné míře pracovat pro správnost údajů v otázkách genderu a výchovy.

Práce je rozdělena do pěti kapitol podle stanoveného cíle. První kapitola se zabývá především historickým vývojem dále studiem genderu, genderových rolí. Následující druhá kapitola pojednává o základních typech otcovských stylů včetně rozvoje osobnosti v rodině a také o mechanismech socializace. Třetí kapitola je věnována cestě otcovství včetně vztahu mezi otcem a synem a otcem a dcerou. Dále se zde zmiňují o nepřítomnosti otce a poruchách dětského vývoje a také se snažím o charakteristiku ideálního otce. Ve čtvrté kapitole se zaměřuji na rozvod a jeho důsledky. Nechybí zde ani druhy úpravy poměrů po rozvodu. V páté metodologické kapitole se soustředím na empirické šetření související s tématem diplomové práce. Snažím se o zjištění skutečné pozice a významu otce v rodině, o srovnání postavení otce v minulosti a nyní a o změny v chápání role muže-otce v průběhu času. Položila jsem si zde řadu hypotéz a analyzuji výsledky. Na závěr v této části jsou shrnuty výsledky a verifikovány či falsifikovány hypotézy.

1. Historický vývoj genderových rolí a otcovské role

Teorie o původu a vývoji genderových rolí, je dosti rozšířená a známá pod názvem teorie člověka-lovce. Opírá se o následující rekonstrukci zlomu v našem evolučním procesu, který se měl odehrát asi před 12 – 28 milióny let. Vysychající klima způsobilo postupné mizení subtropické vegetace, která tvořila přirozené životní prostředí našich tehdejších lidoopích předků, a ti byli nuceni sestoupit s korun stromů na zem. Následovaly různé změny adaptující k životu na zemi, mezi nimiž k nejdůležitějším patřila bipedie (schopnost vzpřímené chůze po dvou nohách). Ruce se tím uvolnily k ohmatávání, uchopování a trhání předmětů, k jejich přenášení a nakonec i k používání nástrojů. Vzpřímená chůze měla i další fyziologické důsledky, mezi ně patřilo zúžení pánve, současně probíhající rozvoj řeči vedl k růstu objemu mozku a potažmo i hlavy. Mláďata se proto musela rodit v ranějším stadiu vývoje a i po narození zůstávala životně závislá na matce. Břímě bezbranných mláďat znemožňovalo samicím volný pohyb v terénu a samci se tak stali výlučnými živiteli. Spojovali se do tlup, které se vydávaly na lovecké výpravy. Tím se dále rozvíjela lidská řeč a vznikaly první nástroje, určené k lovu a obraně. Tato pohlavní dělba práce byla adaptačně účinná, společenství, která se jí podřídila, byla v boji o přežití výrazně zvýhodněna oproti ostatním. Ze vzájemně výlučných genderových rolí se postupně vyvinuly i genderově specifické osobnostní rysy – ženy se vyvíjely směrem k silnější empatii, k pečující a nesamostatné povaze, muži naopak k odvaze, otrlosti a agresivitě. Tyto adaptivní rysy byly evolučním procesem upřednostňovány, a proto je můžeme pozorovat dodnes.¹

Historický vývoj otcovské role v rodině se měnil v souvislosti se společenským vývojem. Stejně jako každá sociální role, je definován a formován mnoha společenskými a kulturními faktory, které ovlivňují a proměňují statut otců ve společnosti, společně s jejich právy a povinnostmi. Postoj společnosti k otcovství se v historii měnil postupně, ale opravdu radikální změně došlo až v průběhu posledních dvou století. V antickém Římě měli otcové téměř absolutní moc nad svými dětmi, mohli je prodat do otroctví nebo dokonce zabít. Práva matek prakticky neexistovala. Pokud došlo k rozvodu, přešla péče o dítě automaticky na otce. Tradice otcovské nadřazenosti přetrvávala po řadu století a k jejímu uvolňování docházelo jen zvolna.

¹ Renzetti, C.M., Ženy, muži a společnost, Praha: Karolinum, 2003, s. 20

Zákony mnoha zemí zakotvovaly v různé formě tzv. otcovskou moc. Otec mohl rozhodovat téměř o všem, co se dítěte týkalo. Zároveň byl povinen se o dítě postarat a hradit veškeré jeho životní náklady. I v případě rozvodu platila alimentární povinnost pouze pro otce. Na začátku devatenáctého století měl otec stále ještě větší zodpovědnost za dítě než matka a téměř ve všech případech rozvodu bylo dítě svěřováno otci. V průběhu tohoto století však již přichází první pomalé změny. V důsledku ekonomického rozvoje došlo k oddělení pracovního a domácího prostředí. Muži, jako živitelé rodin, opouštěli domovy a trávili mnohem více času v práci. Dalším faktorem, který ovlivnil změnu postavení otců byla rodící se feminizace, zatím především v domácí sféře. Zodpovědnost za děti přecházela na matky. I soudy začaly omezovat téměř absolutní právo otce na svěřování dítěte po rozvodu. Začali zvažovat morální kvality otců a pokud matka dítě kojila, svěřovali jí dítě i v případě, že byl otec bezúhonný. Začalo se usuzovat, že matky dokáží lépe uspokojit potřeby malých dětí. Tento postoj pak začal v opatrovnických věcech převažovat a stal se známým jako „presumpce útlého věku dětí,.. Otcové si udržovali svůj formální statut hlav rodiny, ale role vychovatelů dětí připadala stále více matkám. Do výchovy zasahovali pouze když matčina autorita selhala. Tradiční pojetí otcovství zahrnovalo čtyři hlavní role. Otec byl nenahraditelným ochráncem a pečovatelem, vychovával a předával svým dětem morální zásady, byl hlavou rodiny a jejím živitelem. Všechny tyto role ztratily v průběhu posledních dvou století na důležitosti. Otcové ztráceli autoritu a prestiž v širší společnosti a otcovství jako takové ztrácelo na vážnosti.¹

Na počátku dvacátého století se matkám svěřovali děti do trvalé péče. Preference otců byla tedy nahrazena téměř bezvýhradnou preferencí matek. Tento postoj společnosti byl ještě upevněn stále populárnější psychoanalytickou teorií, která kladla velký důraz na přínos matky k psychické pohodě dítěte. Usuzovalo se, že vztah mezi matkou a dítětem je výjimečný, daleko intimnější a důležitější než vztah dítěte s otcem, a že pouze matka dokáže správně reagovat na potřeby dítěte. Vznikl tzv. „kult mateřství,, který s sebou mimo nekritické víry v mateřské instinkty, přinesl podceňování významu otce pro vývoj dítěte.

Vliv kultu mateřství přetrvával po mnoho desetiletí. Až v sedmdesátých letech byly iniciovány výzkumy, které vyvrátily vžitý názor a přinesly zjištění, že otec je významný, nejen když jsou děti starší, nýbrž i v ranných letech. Mnoho dalších

¹ Zoja, L.: Soumrak otců. Praha: Prostor, 2005, s. 71

vědeckých výzkumů, zabývajících se vztahem otce a dítěte, jejich vzájemnou interakcí a schopností otce reagovat na potřeby dítěte, tuto tezi potvrdilo. Stejně jako šetření zaměřená na důsledky nepřítomnosti otce v rodině. Přesto se i nadále kult mateřství odráží ve veřejném mínění i soudní praxi. Nejenže jsou děti po rozvodu rodičů až na výjimky bezvýhradně svěřovány matkám, ale jejich otcům je přístup k dětem značně omezován.

V současné době se hovoří o tzv. krizi otců. Ti ztratili mnohé ze svého původního statutu. Po předání odpovědnosti za výchovu dětí ženám a odstoupení od postavení hlavní (i morální) autority v rodině, začali být muži, vzhledem k zvyšujícímu se pracovnímu uplatnění žen, nahraditelní i jako živitelé rodin. Na druhou stranu se ale současní muži více angažují ve výchově a péči o dítě. Jejich aktivity jsou jiné povahy než dříve, kdy otcové přistupovali k výchově více z mocenské pozice. Nyní jsou otcové více partnery svého dítěte, snad jsou i citově angažovanější, jsou přímou součástí života dítěte (ne jen vnější autoritou).

Společenské změny s sebou přinesly jiné očekávání od společnosti a jiné požadavky na muže. Přesto je otcovská role v životě muže jednou z nejdůležitějších, protože z ní pramení důležitá část jeho identity. Pro každého muže je samozřejmě role otce jinak významný. Věnují se svým dětem s různou intenzitou. A podle toho se pak různě vyrovnávají s omezením nebo i ztrátou této role.

1.1 Studium genderu a genderových stereotypů

Pojem gender je pojem označující nikoli biologické, ale sociologické aspekty pohlaví, český překlad „rod se neujal“, protože bývá chápán v jiných významech. Pohlaví člověka je dáno biologicky, ale pokud jde o sociální chování, lidé se nerodí jako muži a ženy, ale musí se naučit jako muži a ženy jednat. Existuje řada vzorců chování, které jsou ve společnosti považovány za typicky mužské nebo ženské. Jaké chování je biologicky podmíněno a co je výsledkem kulturního vývoje společnosti, je předmětem studií v oblasti gender studies a feminismu. K problematice gender přispěla etnometodologie, například zkoumáním toho, jak se lidé, kterým bylo operativně změněno pohlaví, učí jednat „mužsky“ nebo „žensky“.

Gender studies je obor zabývající se tím, jak jsou sociální a kulturní faktory příčinou rozdílů v mužském a ženském chování, jak jsou lidé socializováni do svých mužských a ženských rolí, co musí konat, aby byla jejich role uznána, jak pohlaví

ovlivňuje sociální nerovnosti v každodenním jednání, jaký vliv má pohlaví na sociální rozdíly týkající se vzdělání, příjmů a postavení.¹

Lidé se definují mnoha různými způsoby, jedním z těchto nejzákladnějších je, když řeknou „jsem muž“ nebo „jsem žena“, když se vymezují z hlediska pohlaví. Sdělení, které takovou jednoduchou větou vysílají, však přesahuje pouhý anatomický popis jejich vlastního těla. Právě tak totiž vyvolává i představu určitého souboru osobních vlastností a vzorců chování, které se k nim vztahují. Ostatní si o nich, i bez toho, že by je kdy viděli, udělají určitou představu, a to včetně toho jak se oblékají a vyjadřují a jakým činnostem se věnují.

Nikoho nepřekvapí, uvidí-li ženu oblečenou v kalhotách. Přesto by někdo možná čekal, že ji uvidí v dámských šatech, a někoho by u ní taková volba oblečení dokonce potěšila. Podobně většina lidí očekává, že žena bude povahově spíše pasivní, závislá a citově založená a že se rozpláče snadněji než muž. U ženy se předpokládá pečovatelský přístup, smysl pro romantiku, starost o vlastní zevnějšek a nepřilíš velká technickou zdatnost.

U muže budou lidé jistě očekávat, že bude nosit kalhoty, a pokud by se před nimi objevil v dámských šatech, byli by tím zaskočení a dost možná i polekáni. Většina lidí u muže předpokládá nezávislost, tendenci prosazovat se a schopnost ovládat své city. Představují si ho jako ambiciózního a soupeřivého, zaujatého vlastním studiem, prací nebo sportovními aktivitami. A také technicky zdatného.²

Jinými slovy, lidské pohlaví jako biologická danost tu slouží jako základ, na němž lidé konstruují společenskou kategorii zvanou gender (maskulinitu či femininitu). Přitom je možné, že právě vás jako jednotlivce vystihuje jen málo ze společensky definovaných charakteristik vašeho genderu. Důležitější však je, že předpoklady vztahující se k genderu lidé obecně přijímají za platné či správné a že na nich zakládají svůj rozdílný – někdy vysloveně protikladný – přístup k osobám mužského a ženského pohlaví.

Mnoho lidí se v jednání s druhými opírá o genderové stereotypy. Stereotyp je označení pro zjednodušující souhrnný popis určité společenské skupiny. Může být pozitivního či negativního charakteru a s tím či oním stereotypem je – či v minulosti byla – spojována prakticky každá společenská skupina. Výjimkou nejsou pochopitelně

¹ Jandourek, J., Sociologický slovník, Praha: Portál, 2007, s. 90

² Renzetti, C.M., Ženy, muži a společnost, Praha: Karolinum, 2003, s. 20

ani ženy a muži. Genderové stereotypy jsou tedy zjednodušující popisy toho, jak má vypadat „maskulinní muž“ či „femininní žena“. O takových stereotypích lidé obvykle uvažují bipolárně, tedy tak, že normální muž nenesé žádné rysy ženskosti a naopak. Genderové stereotypy jsou v dané kultuře univerzálně platné, neboť se předpokládá, že charakteristiky tvořící genderový stereotyp sdílejí všichni příslušníci daného pohlaví. Mnozí lidé mužského i ženského pohlaví se ve skutečnosti oněm stereotypním obrazům vymykají. Někdy se na takové případy pohlíží příznivě, častěji se však nekonformní jednatelce označuje jako deviantní, abnormální či zkažený a podle toho se s ním také nakládá.¹

Je důležité si přitom uvědomit, že podobné rozlišování se odehrává nejen na úrovni vzájemné komunikace mezi jednotlivci, ale i na strukturální úrovni společnosti, v níž žije. Každá společnost svým členům předepisuje určité vlastnosti, způsoby chování a vzorce vzájemné interakce v závislosti na jejich pohlaví. Tyto předpisy jsou zakotveny ve společenských institucích, jako jsou hospodářství, politický systém, vzdělávací systém, náboženství, rodinné uspořádání atd. institucionalizované vzorce genderové diferenciaci jsou souhrnně označovány jako pohlavně-genderový systém společnosti.

Každý pohlavně-genderový systém zahrnuje přinejmenším tyto tři vzájemně provázané prvky:

1. sociální konstrukci genderových kategorií na základě biologického pohlaví,
2. dělbu práce na základě pohlaví, tedy skutečnost, že jednotlivcům jsou svěřovány určité úkoly v závislosti na jejich pohlaví,
3. společenskou regulaci sexuality, v jejímž rámci jsou některé formy vyjadřování sexuality odměňovány a jiné trestány.

Vzhledem k tomu, že každá společenská instituce disponuje mocí odměňovat a trestat, udělovat výsady a ukládat závazky a omezení, má pohlavně-genderový systém hluboký dopad na životy žen i mužů a na životní volby jim otevřené. Přestože v průběhu posledních dvaceti let vstoupily ženy ve většině zemí světa v obrovském počtu na pracovní trh, jejich mzdy ve všech zemích a ekonomických odvětvích, u všech typů vykonávané práce a na všech úrovních kvalifikace výrazně zaostávají za mzdami

¹ Renzetti, C.M., Ženy, muži a společnost, Praha: Karolinum, 2003, s. 20

mužů a že zároveň s prací v zaměstnání nesou ženy i nadále primární zodpovědnost za chod domácnosti.¹

V průběhu času se genderové stereotypy v souvislosti mužů a žen značně změnily. Předpokládám, že mým šetřením se prokáží jaké změny prodělala otcovská role od historie do současnosti.

1.2 Sociální, biologický a právní pohled na roli muže-otce

Otec je definován jako rodič mužského pohlaví. Rozlišujeme roli biologickou (otec je ten, kdo dítě zplodí), sociální (otec je ten, kdo se o dítě dlouhodobě rodičovsky stará, kdo je vychovává) a právní (komu přináleží rodičovská odpovědnost, práva a povinnosti). V naší společnosti jsou všechny tři role ve většině případů spojeny. Zvyšuje se však podíl svobodných matek, takže častěji dochází k jevu, že na dítě výchovně nepůsobí otec vůbec nebo při novém vztahu matky působí nevlastní otec nebo jen dočasný partner matky.

Podle Velkého sociologického slovníku je otcovská role většinou dominantní, uplatňující se v rodině, v celém systému příbuzenství a do jisté míry i v analogických strukturách některých společenských skupin, kde je s jeho postavením, autoritou a mocí spojen princip paternalismu. Primární roli otce zkoumá zejména sociologie rodiny, a to komplementárně s rolí matky. V sociologii a v sociální a vývojové psychologii je tematizována role otce a význam otcovství ve výchově a v socializaci vůbec a v souvislosti s tím otec jako předmět identifikace a model chování pro syna, někdy i pro dceru.²

1.3 Dílčí závěr

Historický vývoj otcovské role v rodině se měnil v souvislosti se společenským vývojem. Stejně jako každá sociální role, je definován a formován mnoha společenskými a kulturními faktory, které ovlivňují a proměňují statut otců ve společnosti, společně s jejich právy a povinnostmi. Postoj společnosti k otcovství se v historii měnil postupně, ale k opravdu radikální změně došlo až v průběhu posledních dvou století.

¹ Renzetti, C.M., Ženy, muži a společnost, Praha: Karolinum, 2003, s. 20 - 21

² Bakalář, E., Průvodce otcovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít, Praha: Vyšehrad, 2003, s. 190

Být ženou či mužem je snadné, přirozené a neměnné, pohlavní znaky jsou na většině jedinců dobře viditelné. Ženství a mužství bývá navíc podpořeno úpravou zevnějšku. Ženská konverzační témata jsou samozřejmě jiná než mužská, jestliže ženy mají jinou životní zkušenost. Ženy se budou spíše cítit povolány mluvit o dětech, partnerských vztazích a vedení domácnosti, muži preferují pracovní témata, sport a politiku.

Očekává se, že muž bude „živitelem rodiny“ a žena „matkou pečující o děti a domácnost“. Tento model nelze v dnešní společnosti uplatňovat ve všech případech. Aktivní zapojení otců již v raném věku dítěte podporuje i změna Zákoníku práce z roku 2001, která sice zcela nezrovnoprávňuje oba rodiče, ale alespoň umožňuje, aby také otcové čerpali rodičovskou dovolenou, což jistě rozšiřuje možnosti uspořádání péče o dítě. Matka a otec jsou bezesporu nejdůležitějšími osobami v životech většiny z nás. V průběhu času se genderové stereotypy v souvislosti mužů a žen značně mění.

Otec je definován jako rodič mužského pohlaví. Rozlišujeme roli biologickou (otec je ten, kdo dítě zplodí), sociální (otec je ten, kdo se o dítě dlouhodobě rodičovsky stará, kdo je vychovává) a právní (komu přináleží rodičovská odpovědnost, práva a povinnosti).

2. Otcovské styly a rozvoj osobnosti v rodině

Všichni muži jsou syny, ale ne všichni muži se stávají otci. Někteří muži se odpovědnosti otcovství děsí, jiní se k této úloze stavějí naopak velmi lehkomyšlně, neuvědomují si její význam pro formování dětské osobnosti.

Důležitou proměnnou veličinou při definování určitého otcovského stylu je míra touhy být otcem a zaujetí pro otcovskou roli. Osobní svoboda volby se v současnosti stala důležitým faktorem. Muži se zbavili různých sociokulturních a náboženských imperativů, nařizujících jim otcovství, a svobodně se rozhodnout umožňuje i moderní antikoncepce, využívající i takových prostředků, jako je vasektomie čili přerušení chámovodu. Rozhodnutí stát se rodiči spočívá teď mnohem více na samotných mužích a ženách, jichž se to týká, mít dítě je dnes dobrovolné. Možnost se rozhodnout působí, že muži se stávají otci převážně jen tehdy, když to považují za žádoucí. Dnes je pravděpodobně méně nespokojených rodičů, než tomu bylo v minulosti, kdy rodičovství bylo ovlivňováno vlastním rozhodnutím mnohem méně.

Mnozí muži odmítají přijmout otcovskou roli se strachu, ze sobeckých důvodů, nebo odmítnutím vyjadřují protest proti přelidněnému světu. Muži, kteří se rozhodnou nebýt otci, k tomuto závěru obvykle docházejí po důkladné úvaze, přičemž důvody bývají většinou osobní.¹ Setkala jsem se s názorem muže, který si nechtěl a nechce celou svou dosavadní kariéru, práci, zájmy a zábavu zaneřádit nutností živit a vychovávat děti. Prostě chce žít a dítě by mu v tom jen překáželo.

Myslím si, že tak odstraní ze svého života mnoho radosti, ale je pravda, že se zbaví i mnoha nepříjemností a velké odpovědnosti. Také samozřejmě získá množství času na život podle svých představ.

V našem přelidněném a stále složitějším světě by otcovství rozhodně nemělo být něčím automatickým.

Existují četné důkazy o tom, že většina otců je citově angažována už v období mezi početím a porodem. Mnozí muži reagují na oznámení partnerky o blížícím se otcovství radostně. Bohužel jsou i tací, kteří prožijí po takové zprávě tísnivý pocit. Někteří si vzpomenou na vlastní nešťastné dětství, na rivalitu mezi sourozenci, jiní dostanou strach ze soupeření s dítětem o přízeň své ženy, pro některé se dítě stává překážkou úniku z nešťastného manželství. Takoví nešťastní muži pociťují v této situaci

¹ Yablonsky,L., Otcové a synové, Praha: Portál, 1995, s. 45

kruté deprese, ztrácejí chuť k jídlu, v noci nespí a někteří si namlouvají, že jsou nemocní.

Otcovství je jedním z mála neodvolatelných závazků, které muž v životě na sebe může vzít. Může se rozvést se svou ženou, může opustit své rodiče, ale to, že zůstane se svým dítětem a stará se o ně – někdy aby dostal kulturním a náboženským imperativům – ho udržuje v hluboké citové vazbě.¹

Strach z otcovství může částečně pramenit i ze skutečnosti, že muž je nucen vykonávat toto své poslání ve složité společnosti, a přitom nemá možnost se na tuto svou úlohu připravit. Muž přijímá doživotní rozsudek stát se otcem na velmi neuspořádané, amorfní scéně a nikdo mu přitom neposkytne návod, co dělat. Není divu, že mnozí muži, sužováni vlastními nedokonalostmi, strachem z toho, že budou muset společně s dítětem znovu prožít své hrozné dětství, nedostatkem životních úspěchů, přechájejí ze své role a pokoušejí se zbavit svých povinností.

Otcovský styl je určován vzájemným dynamickým ovlivňováním následujících činitelů: nadšení pro roli, postavy vlastního otce jako modelu pro roli, představy o otcovství získané ze sdělovacích prostředků, role v zaměstnání, dále sociální, právní, kulturní, ekonomické, třídní a náboženské orientace, typu mužovy osobnosti, jako charakteru a temperamentu (například zda je vzrušivý, nebo klidný, zda podléhá stresům, zda je puntičkář, či nepořádný...), jeho speciální sociometrické struktury a rodinných problémů, orientace a počtu starších dětí v rodině.

Jedním z nejvíce rozhodujících vlivů na otcův styl je otisk stylu jeho vlastního otce. Vědomě či nevědomě je tento faktor vždycky ve hře. Mnozí muži napomínají své děti, radí jim a „mají je rádi“ stejně jako jejich otcové. Jestliže má tento „výcvik“, jehož se dítěti dostane pozorováním otce, negativní charakter, může to mít katastrofální následky. Existují bohužel jasné důkazy, že děti otců týrajících děti, zločinců a lidí závislých na drogách či alkoholu opakují v zacházení s vlastními dětmi jejich hříchy. Existuje i vrozená predispozice kriminality, takže v některých rodinách se vyskytují zločinci v dalších a dalších generacích. Zásahu na tom má často právě negativní charakter otcovství. V některých případech negativního otcovského modelu se dítě vzbouří a vytvoří ze sebe člověka od otce velmi odlišného.²

Na utváření otcovského stylu má velký vliv rodina jako výchovný a socializační činitel. V běžném povědomí dnešního člověka vystupuje rodina jako společně žijící

¹ Yablonsky,L., Otcové a synové, Praha: Portál, 1995, s. 46

² Yablonsky,L., Otcové a synové, Praha: Portál, 1995, s. 47

malá skupina lidí spojená pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami. Rodina se však v průběhu dějin vyvíjela a s ní se měnilo i postavení jejích jednotlivých členů. Rodinu současnosti je možno považovat za institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby. Základem rodiny ve všech dosud známých společnostech je dyadický pár – muž a žena. Rodina je tedy postavena na partnerství osob opačného pohlaví, které má trvalejší ráz. Výchozím znakem každé rodiny je existence nejméně jednoho dítěte bez zřetele na jeho věk. Sociologie preferuje pojem sociální instituce nebo malá sociální skupina, sociální psychologové dávají přednost pojmu primární skupina.¹

Každá osobnost se vytváří v rodině. Člověk je nejen tvorem přírodním, biologický, ale především společenským. Každý z nás je ve svém vývoji (evoluci) determinován biologicky (dědičností a zráním) a sociálně (učením, výchovou a komunikací v určitém prostředí).

Sociálně je člověk determinován řadou společenských skupin, mezi nimiž mimořádně velkou roli hraje rodina, jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova potomstva. Rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho činností – zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní návyky svých členů, vytváří specifické socializační a výchovné prostředí pro děti, předává jim kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu k společnosti – je to především jak už jsem se zmínila reprodukce obyvatelstva a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní.²

Rodinné prostředí je prvním a základním životním prostředím člověka, které zároveň odráží problémy doby. Organizace rodinného života je jakýmsi sociologickým modelem dané kultury a vztahy mezi manžely, mezi rodiči a dětmi i mezi sourozenci navzájem do značné míry vyjadřují zvláštnosti dané třídy, kultury, doby, tradice a rasy. V současnosti bývá rodina často destabilizovaná, prochází krizí, která se projevuje například vysokou rozvodovostí. Praktickým řešením specifických problémů a prevencí rozvodovosti rodiny se zabývá manželské a rodinné poradenství a pedagogicko-psychologické poradenství. Z hlediska sociálně psychologického a sociologického je rodina malou a neformální skupinou, která je nejdůležitějším mediátorem kulturního vlivu. Současná rodina bývá často menší a demokratičtější,

¹ Kraus, B., Poláčková, V., Člověk, prostředí, výchova, Brno: Paido, 2001, s. 78

² Kraus, B., Poláčková, V., Člověk, prostředí, výchova, Brno: Paido, 2001, s. 79

než bývala rodina v minulosti. Je zpravidla první referenční skupinou, k níž má jedinec kladný vztah.¹

Rodina je forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti. Další znaky toho, co je rodina, jsou sociokulturně podmíněny. Patří k nim společné bydlení, příslušnost ke společné příbuzenské linii. Funkcemi rodiny jsou reprodukce lidského rodu a výchova potomstva. Mnohé funkce od počátku novověku rodina postupně předává státním a dalším institucím, což vede k určité krizi rodiny, patrné například na vysoké míře rozvodovosti. I nadále však rodina zůstává důležitým prostředím socializace, intimity a sociální podpory.

Rodina atomární je rodina individualistická, dezintegrována a především městská rodina, která vznikla jako důsledek upadajícího vlivu tradičního systému příbuzenství. Tvořena je rodiči a dětmi. Používá se též pojem rodina nukleární, manželská nebo párová.

Rodina neúplná je rodina redukována rozvodem nebo smrtí otce, matky, obou rodičů, nebo tvořena svobodnou matkou a dítětem.²

Proměny současné rodiny zasahují také sociální role rodičů. Složitý a dlouhodobý proces demokratizace uvnitř rodiny umožnil ztrátu dřívějšího výsadního mocenského postavení muže v rodině. Žena získala některá práva, ale i povinnosti, které dříve náležely jen muži. Také děti se stále aktivněji a tvořivěji podílejí na organizaci rodinného života.

Vztah mezi rodiči a dětmi se nerozvíjí v rovině autority a podřízenosti, ale v rovině přátelství. Rozkazování, zakazování, tělesné tresty a další podobné výchovné metody ustupují do pozadí a jsou nahrazovány výměnou názorů, přesvědčováním, sdělováním stanovisek. Autoritativní rozhodování je nahrazeno diskusí, na níž se podílejí obvykle všichni členové rodiny.³

V současné době se koncentrace pozornosti přenáší z dítěte také na rodinné a širší společenské prostředí. Nemůžeme dobře znát dítě, aniž bychom poznali jeho rodinu a podnětnost rodinného prostředí pro rozvoj osobnosti dítěte. Je ovšem třeba nejen rodinu poznávat, ale také ovlivňovat její způsob výchovy dětí. Význam rodiny tkví především v klíčové roli, kterou hraje v procesu zespolečenštění lidského individua, socializace jeho osobnosti. Klíčová úloha rodiny je spojena s její funkcí společenského

¹ Kohoutek, R., *Poznávání a utváření osobnosti*, Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 99

² Jandourek, J., *Sociologický slovník*, Praha: Portál, 2007, s. 206

³ Bauerová, J., Bártová, E., *Proměny ženy v rodině, práci a ve veřejném životě*, Praha: Svoboda, 1987, s. 65

dědění neboli předávání návyků, nutných pro orientaci v poznávacích stereotypch, důležitých pro regulaci zachování hodnot a norem, přičemž veškeré aspirace, hodnoty, návyky, symboly, stereotypy a normy jsou spojeny se sociální pozicí. Opětné obsazení této pozice v další generaci bývá považováno za hlavní funkci rodiny.¹

Charakteristiky rodiny v současnosti – tvář současné rodiny poznamenala celá řada důležitých momentů a skutečností:²

1. Množství funkcí rodiny převzaly jiné sociální instituce. V plné kompetenci rodiny zůstaly pouze některé z nich. Snad proto se někdy ozývají hlasy o její možné krizi, přežití či konci.
2. Oblast zakládání rodiny ztrácí svoji ritualizovanou podobu, vytváření manželských rodin je tak provázeno značnou volností. Legalizace partnerského soužití není nutnou podmínkou rodinného života, zvyšuje se podíl rodin založených na soužití partnerů bez uzavření manželství.
3. Snižuje se stabilita rodiny. V posledních desetiletích z řady důvodů objektivních (emancipační proces, nárůst ateismu) i subjektivních (manželské svazky jsou zakládány především na emotivní bázi), dochází k nárůstu rozvodovosti. Přibližně 40% manželství dnes končí rozvodem, většina rozvádějících se manželství má děti.
4. Mění se celková struktura rodiny. Klesá nejen počet dětí v rodině, ale omezuje se také vícegenerační soužití. Narůstá počet osob žijících v jednočlenných domácnostech. "
5. Rozvoj zaznamenává antikoncepce a plánované rodičovství. Ubývá „nechtěných“ těhotenství, přičemž postoje k umělému přerušování těhotenství jsou značně liberální.
6. Prodlužuje se délka života a tím i trvání rodiny po odchodu dětí. Delší je též doba, po kterou žijí rodiče s dětmi ve společné domácnosti. Vzrůstá tak socializační dosah mladé generace na starší příslušníky rodiny.
7. K proměnám dochází v organizaci rodinného cyklu. Rodiči se stávají osoby ve vyšším věku, děti se začínají rodit teprve po určité době trvání manželství či partnerského soužití. Prarodiči se stávají stále starší osoby, které jsou však vzhledem ke změnám v důchodové praxi velmi často ještě zapojeny do pracovního procesu.

¹ Kohoutek, R., Poznávání a utváření osobnosti, Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 100

² Kraus, B., Poláčková, V., Člověk, prostředí, výchova, Brno: Paido, 2001, s. 83 - 84

8. Zvyšují se nároky na čas rodičů strávený v pracovním procesu, v důsledku toho se zkracuje čas strávený s dětmi a ostatními členy rodiny. Nerespektování dočasných priorit času rodiny je závažné zejména v rodinách s malými a předškolními dětmi. Vedle nedostatku času vyvstává též problém způsobu jeho trávení, problém „kvality času“. V této situaci vzniká například otázka užívání médií v současných rodinách.
9. Přibývá dvoukariérových manželství v důsledku růstu vzdělanosti a kvalifikovanosti a tím i zaměstnanosti žen.

Rodina jako základní mikroprostředí zprostředkovává dítěti v průběhu sociálního učení hodnotové vzory a vzorce chování. Tato schémata a vzorce chování usnadňují dítěti sociální interakci a navazování pozitivních sociálních vztahů. Dítě pozoruje a napodobuje způsoby chování a jednání rodinných příslušníků, zejména pokud se s nimi identifikuje, ztotožní. Rodinné prostředí by mělo záměrně rozvíjet citovou sféru života dítěte a uspokojovat přiměřeně potřeby dítěte. Uspokojení primárních potřeb dítěte patří mezi základní úkoly rodiny. Důležité je také uspokojovat potřeby citového vyžití, citové jistoty, společenského kontaktu, pohybu atd. Je třeba, aby rodiče poskytovali dětem kladný a názorný společenský vzor v uspokojování potřeby sebeuplatnění a probouzeli v nich snahu tomuto vzoru se přiblížit. Můžeme rozlišit několik typů rodiny podle plnění rodinných úkolů:¹

- rodina funkční – ta nemá zjevné problémy, přiměřeně plní všechny funkce,
- rodina afunkční (problémová) – občas dochází k poruchám v plnění jedné či několika funkcí, které ale nenarušují vážněji život rodiny a zásadně negativně neovlivňují vývoj dítěte,
- rodina dysfunkční – dochází k vážným poruchám, vnitřnímu rozkladu rodiny, zásadně je narušován socializační proces dítěte.

Specifický vliv na utváření osobnosti dítěte má výchova v neúplné rodině. Plnění funkcí rodiny v neúplných rodinách je vesměs chápáno jako vážný sociální problém. Nejzávažnější situace nastává, když v rodině chybí matka. Vztah mezi matkou a dítětem se vyvíjí zpravidla velmi intenzivně. Dítě lne k jedné osobě, která přednostně uspokojuje jeho psychické a somatické potřeby, je pro ně jistotou a základem důvěry

¹ Kohoutek, R., Poznávání a utváření osobnosti, Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 102 - 107

k okolnímu světu. Když v rodině chybí otec, vede tato okolnost snáze k abnormálnímu vývoji osobnosti a nezřídky i k poruchám chování. Otec ztělesňuje pro dítě vzor síly, autority, disciplíny, dominantního chování. Suplování otcovského modelu chování matkou není z hlediska harmonického a adaptivního vývoje osobnosti dítěte optimální. Ale ani u dívek v rodině bez otce se nevyvíjí adekvátně pohlavní identita. Nejde totiž jenom o vědomí a pocitování, prožívání „já jsem děvče“ nebo „já jsem chlapec“, ale o celou řadu společenských rolí, kterou identifikační model ztělesňuje. V úplné rodině prezentují rodiče dětem roli partnerství a model partnerského života. V neúplné rodině tomu tak není. Dítě tak nezískává ani zpětnou vazbu k vlastnímu chování, které je nebo není vždy adekvátní ve vztahu k druhému pohlaví. Vážný a chronický konflikt mezi rodiči v rodině však může být škodlivější než fyzická nepřítomnost jednoho z rodičů.

Členové rodiny na děti významně působí svými temperamentovými vlastnostmi: vznětlivostí – klidem, rychlostí – pomalostí, vyrovnaností – nevyrovnaností, afektivní labilitou – stabilitou atd. Samozřejmě působí také svým charakterem, mravními zásadami, způsoby jednání, postoji k sobě, k druhým lidem, k věcem, k nadosobním hodnotám, svým světovým názorem, svou inteligencí, svými vědomostmi, rozhledem a názory na běžné věci.

Zvlášť vliv dospělých osob a starších sourozenců na vyvíjející se osobnost je velký, protože v období vývoje se silně uplatňuje potřeba vzoru, příkladu, napodobivost, identifikace jako hlavní mechanismus osvojování povahových vlastností a názorů. Záleží přitom mimořádně na úrovni normality osob, které děti napodobují. Normalita je přitom definována přiměřeným vnímáním reality, dobrým sebepoznáním, sebeúctou a akceptací, se schopností vytvářet citové vazby a činnostmi.

Matka by měla být modelem ženskosti, vzorem lásky, něžnosti. Emoční problémy dětí mohou často souviset s pocitem nejistoty, kterou trpí jejich matka. Tato její nejistota může vyplývat z nedostatečného přizpůsobení se mateřské roli a chyb ve výchově dětí. Emoční labilita dětí je často odrazem emoční nestálosti jejich rodičů.

Otec by měl být vzorem mužnosti, organizačních schopností a dovedností. Způsoby osvojování vlastností nejsou jednoduché a neprobíhají podle schématu: určitá vlastnost rodičů – stejná vlastnost dítěte. Vznik vlastností se řídí daleko složitějšími, komplexnějšími zákonitostmi. Někdy se uplatňuje mechanismus paradoxní identifikace, který způsobuje, že si starší dítě vytváří záměrně právě opačné vlastnosti, než vidí ve svém okolí, totéž může probíhat bezděčně, neuvědoměle i v mladších věkových obdobích.¹

2.1 Mechanismy socializace

Mechanismy socializace (sociálního učení): jsou to psychické pochody v jedinci, které jsou navozeny jeho začleňováním do společnosti a vedou ke změnám v jeho postojích, vlastnostech, názorech, činnostech atd.

Mezi mechanismy socializace patří např. zpevňování, informování, interiorizace, exteriorizace, imitace, identifikace. Zpevňování rozlišujeme:

- kladné: žádoucí projevy zpevňujeme odměnami - odměňované chování má tendenci narůstat,
- záporné: nežádoucí projevy zpevňujeme tresty - trestané chování obvykle klesá.

Zpevňování se netýká pouze chování, ale i citových reakcí. Musíme dávat pozor na úskalí ve smyslu třeba vypočítavosti apod. Morální zpevňování je spojené s morálním vědomím (zodpovědnost, hrdost, ...) aktivizující např. výčitky svědomí.

Sociální informování je založeno na apelu na uvědomělou reflexi souvislostí, dítě je informováno o tom, co je správné a žádoucí a co je nesprávné a nežádoucí.

Interiorizace (zvnitřňování) - vnitřní přijetí sociálních cílů a požadavků. Exteriorizace znamená, že jedinec podle zvnitřněných zásad jedná. V procesu interiorizace a exteriorizace se jedinec učí být za sebe zodpovědný.

Imitace (nápodoba) jedná se o napodobování vnějších forem chování člověka (jeho vnějšího projevu). Dítě spíše napodobuje chování rodiče svého pohlaví. Nenapodobuje vše, ale jen to, co odpovídá jeho věkové a mentální úrovni.

¹ Kohoutek, R., Poznávání a utváření osobnosti, Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 110 - 111

Napodobování se vztahuje k tomu, co je jevové (forma oblékání,...).
Rozlišujeme imitaci:

- automatickou (neuvědomělá) - bez účasti vůle. Zvláštním druhem této automatické imitace je mechanismus závislého připodobňování (napodobujeme člověka, na kterém jsem emočně nebo materiálně závislý). Toto se uplatňuje např. při osvojování řeči (přenášení dialektů, nářečních prvků). Takto se také osvojuje mimika a gesta.
- uvědomělou - vědomě napodobujeme určitý vzor (takový chci být, tak se chci chovat). Tato imitace se projevuje v dospívání. Napodobují se např. vůdci skupin, ty formy chování, které jsou symbolem dospělosti.

Identifikace (ztotožňování) jedinec se ztotožňuje s normami, hodnotami, postoji svého imitačního vzoru. Je to hlubší vztah v některých případech přechází imitace v identifikaci.

Ztotožněním si přisvojujeme určité výrazové projevy a vlastnosti jiných lidí. Napodobujeme nejenom obsah, ale také formu – gesta, mimiku, účes, oblékání, melodii hlasu, důraznost hovoru osob, se kterými se ztotožňujeme. Pomocí identifikace dochází člověk k socializaci na různých úrovních v závislosti na úrovni svého vzoru. Identifikací se vlastně člověk dodává sebedůvěry a sebejistoty zdůrazňováním předností blízkých osob nebo skupin, ke kterým se hlásí. Člověk se například vychloubá povoláním či majetkem svých příbuzných, úspěchem svého sportovního klubu, své školy či pracoviště atd. Identifikovat se lze s jednotlivcem (rodiči, přítelem, učitelem, hercem, vynikajícími, chytrými, vzdělanými jedinci, ale také s frustrátory), s referenční skupinou (třídou, školou, podnikem, druhem vojska, sportovním klubem, vlastním nebo cizím národem). Může jít také o identifikace s minulými hodnotami skupiny (s tradicí města, původem rodiny), s věcmi (vybavením bytu, chaty, s autem). Takový lidé často myslí více na to, co mají, než na to, kým jsou. Dále identifikace s idejemi (Komenský, Hus). Úroveň a forma identifikace člověka má úzký vztah k integrovanosti, stabilitě a k morální úrovni osobnosti. Pokud dojde k neurotické (zvláště přehnané) identifikaci, introjekci, dochází ke ztrátě vlastní osobnosti, její originality. Člověk nemá svůj vlastní slovník, životní styl, výraz, hlas, úsměv, pohyby a nehlásá svoje vlastní myšlenky. Poznání toho, s kým nebo s čím je člověk identifikován, může být výchozím krokem jeho správné výchovy či převýchovy.¹

¹ Kohoutek, R., Poznávání a utváření osobnosti, Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001, s. 30

Když popisuji tyto mechanismy, mám sama před očima svého téměř pětiletého syna, který je pro mě názorným příkladem imitace. Napodobuje svého otce opravdu dokonale, že se někdy musím až smát. Snaží se používat slova, gesta a mimiku jako jeho otec a přitom to od tak malého dítěte je někdy až směšné. Můj manžel mi několikrát řekl, že ač je potichu, tak slyší svá slova z úst našeho syna a v této řeči se poznává. Role otce je ve výchově chlapců velmi důležitá. Sama vidím, že chlapci se identifikují právě se svými otci.

2.2 Základní typy otcovských stylů

Otcovský styl každého jednotlivce je výslednicí různých socioekonomických a kulturních faktorů, velkou měrou je vytvářen vtištěním chování jeho otce jako modelu pro vlastní roli, na vývoji otcovského stylu se podílejí i specifické rysy osobnosti a další vlivy. Existují určité ústřední prvky, které určují způsob, jakým otec vykonává svou roli v rámci svých dynamických vztahů ke své rodině. Většina otců, a to jak otců milujících, tak otců chladných, udržujících si odstup, projde ve vztahu k dětem obdobími láskyplných i nenávislných vztahů, i když jejich základní styl přístupu k dětem se přitom nemění. I citlivý a milující otec se nemůže v určité fázi vztahu k dítěti ocitnout v postavení konkurenta. Téměř každý otec si však osvojí jednu ze základních podob otcovských stylů. Následující charakteristiky se snaží o vystižení základních typů otcovských stylů, které v čisté podobě či v kombinaci nacházíme u většiny otců.¹

Citliví a milující otcové-dvojníci

Otec tohoto typu je obvykle po citové stránce zdravý člověk. Je schopen dávat přednost dětským potřebám před potřebami vlastními. Dítě staví do středu vlastního života. To všechno odhaluje intenzitu jeho citlivosti a lásky.

Je schopen býti dvojníkem svého dítěte, především syna. Tímto označením chci vyjádřit otcovu schopnost vnímat u dítěte raného věku jeho city jako své vlastní a v pozdějších letech schopnost být připraven a v případě potřeby s porozuměním zasáhnout. Pociťuje dítěte radost i bolest. Je to způsob lásky, který vyžaduje intenzivní empatii, schopnost přesně převzít roli dítěte v citově závažných situacích. Silné city milujícího otce obvykle ukazují na postoj, který prospívá jak otci, tak dítěti. Ve většině

¹ Yablonsky,L., Otcové a synové, Praha: Portál, 1995, s. 61

případů toto citové pouto vyvábí vztah vzájemné lásky. Přes převládající pozitivní charakteristiku tohoto typu otce je na místě i určité varování. Láskou se totiž vždy nezíská všechno. Otec, i když dítě miluje a soucítí s ním, nebývá tím jediným, kdo má na dítě vliv. Je zde matka, sourozenci, vrstevníci i lidé z širšího okolí. Ti všichni mohou proces socializace dítěte negativně ovlivnit. Milující otec samozřejmě může zabránit vzniku mnohých problémů a hodně jich může pomoci vyřešit. Není ale vždy možné zabránit všem záporným vlivům.

Otec tohoto typu obvykle počítá ve svém životním plánu s narozením syna. Při synově narození často propadá poetickým, lyrickým náladám. Narození syna vnímá takřka jako naplnění celého života nebo alespoň jeho určitého období.¹

Otcové rovnostářského typu – kamarádi

Mnozí muži se stávají svým dětem spíše kamarádi než otci. Nezažijou řádný status otců, neboť si nedovedou představit, že by někdy v životě mohli být někomu nadřazení, že by byli schopni někoho ovládat. Po celý život zůstávají kluky a syny. Pokoušejí se být svým dětem spíše vrstevníky a kamarády než otci. Po citové stránce jsou celý život permanentními dětmi a nikdy nedosáhnou takového stupně vývoje, aby mohli být skutečnými rodiči. Takový otec může dítě milovat jako svého bratra nebo sestru, a jelikož s ním zachází jako rovný s rovným, nezajistí si u něj přílišnou autoritu ani nenabídne dostatečně působivý otcovský model, který by dítě toužilo napodobit.

Tito otcové-rovnostáři se obvykle cítí natolik obklíčeni svými problémy a svým okolím, že nemají sebemenší touhu dosáhnout v životě něčeho významného. O své problémy se rádi dělí se svými dětmi. Často je tak nepřiměřeně jejich věku zatěžují. Zřídkka učí své děti kázni, protože sami nemívají ujasněná pravidla a podstatu správného chování. Obvykle žijí v područí svých žen. Vůči svým dětem vystupují jen jako vykonavatelé vůle svých manželek. Z vlastní iniciativy nic nenařizují a jen předávají ženiny rozkazy.

Pozitivní vlastností těchto otců kamarádů je, že bývají svým dětem dobrými partnery při hrách. Někdy jsou skutečným kamarádem, zkrátka chovají se úplně jinak než otcové jiného otcovského stylu.²

¹ Yablonsky,L., Otcové a synové, Praha: Portál, 1995, s. 62 - 64

² Yablonsky,L., Otcové a synové, Praha: Portál, 1995, s. 65 - 66

Otcové – machři

Tento typ otce má přehnanou představu o významu mužnosti. Vztah k dítěti chápe jen jako prodloužení vlastního já. Proto mu chybí schopnost soucítícího pohledu na vývoj dítěte já. Extrémní otec-machr je člověk, jehož osobní mužnost a identita je spjata s výkony jeho dítěte. Dle mého názoru se projevuje většinou ve sportu, otci, ale nejen ti tlačí na své dítě, které fyzicky nestíhá, jen proto, aby si splnili sami, svá nesplněná přání. Prostřednictvím dítěte uspokojují své egocentrické potřeby. Třebaže otcové tohoto typu nepatří nutně k těm, kteří bijí své děti, většina násilnických otců do této kategorie patří. Jejich brutalita se často projevuje spíše na nenápadné slovní úrovni než ve fyzické rovině (ponižování – oslovením mimino, bábovko, atd...). Naprosto ovládají životy svých dětí. Dítě si jen málokdy zajistí to, co opravdu chce př. auto, byt, motorku, neboť otec ze své pozice nadčlověka rozhoduje o všem a jeho moc je všudypřítomná.

Je zákonité, že otec-machr skoro nikdy neumožní dítěti stát se skutečně nezávislou osobností. Dítě žije v otcově stínu a pro jeho větší slávu. Díky otci je dítěte vlastní já zakrnělé.

Výzkum profesora Lewise Yablonskyho ukázal, že děti (synové) otců-machrů se vyznačují třemi typy osobností:

1. syn dokonalá kopie, který se otci naprosto podřídil,
2. syn otevřeně rebelující, jenž reaguje negativně na vše, co chce otec, tedy i na jeho představy o své budoucnosti,
3. syn pasivně-agresivní, který poslouchá všechny příkazy a chová se navenek klidně, ale uvnitř překypuje nenávisť.

Otcovské styly ovlivňují osobnost dítěte různě. Ještě větší problémy než styl otce-machra působí styl otce s disociální poruchou osobnosti (s poruchou struktury osobnosti).¹

Otec s disociální poruchou osobnosti

Dominantním osobnostním faktorem otce s disociální poruchou je jeho základní neschopnost běžných emočních vztahů. Všechny děti takových lidí je třeba litovat. Disharmonický otec totiž není schopen vychovat dítě takovým způsobem, aby se cítilo jako člověk. Je opačným extrémem citlivého a milujícího otce-dvojníka. Disharmonická

¹ Yablonsky,L., Otcové a synové, Praha: Portál, 1995, s. 66 - 77

osobnost se vždy vyznačuje trvalým vzorcem chování, který je možno charakterizovat jako úplná nevíštamost k právním a pocitům druhých lidí. Jsou pro ni charakteristické některé z následujících rysů, často ale všechny tyto rysy:

1. omezené sociální svědomí,
2. prakticky veškeré styky s lidmi jsou podřízeny jeho egocentrismu, s lidmi účelově manipuluje pro vlastní prospěch,
3. naprostá neschopnost zříci se okamžitého potěšení ve prospěch vzdálenějších cílů,
4. patologické lhaní za účelem dosažení osobních výhod.

Dominantním tématem života disharmonické osobnosti je jedna charakteristická, různě nazývaná vlastnost. Někdy se jí říká „mravní imbecilita“, jindy „amorálnost charakteropatie“. Otec s disociální poruchou osobnosti bývá schopen rozeznat dobro a zlo, ale při svém jednání se tímto kritériem vůbec neřídí. Rozdíl mezi dobrem a zlem nebere prostě v úvahu. Trpí mravní a charakterovou poruchou. Jednoduchá definice disharmonické osobnosti říká, že jde o psychologickou abnormalitu, při níž nepozorujeme zjevné projevy psychózy či neurózy, ale dochází k chronicky abnormální reakci na prostředí. Osoba s disociální poruchou je zcela necitlivá k požadavkům společnosti. Odmítá druhé lidi nebo s nimi není schopna spolupracovat. Osoby s poruchou struktury osobnosti jsou nespolehlivé, vznětlivé a lehkomyšlné. Vyznačují se špatným úsudkem a nízkou úrovní citů. Většinou nejsou schopni pochopit, proč lidé na jejich chování reagují negativně. Základním osobnostním defektem disharmonického otce je jeho omezené vědomí odpovědnosti ve vztahu ke všem lidem, tedy i ve vztahu k dítěti. Není totiž schopen pociťovat ke komukoli jakoukoli náklonnost a není schopen litovat toho, že někomu způsobil bolest.

Dominujícím rysem disharmonického otce je jeho nedostatek zájmu o to, jak jeho dítě roste, jak se vyvíjí. Někdy však může určitý zájem předstírat.

Jednou z charakteristických vlastností otce s disociální poruchou osobnosti bývá vyžadování tuhé kázně, jeho požadavky jsou však často nevypočitatelné. Otec myslí pořád jen na sebe, dělá vše proto, aby ho dítě poslouchalo, řve, nadává, bije dítě. Děti žijící s otci tohoto typu se snaží najít pro sebe nějakého náhradního otce. Někteří mají štěstí na dobrého učitele, nevlastního otce, trenéra nebo zaměstnavatele. Takový muž potom představuje logičtější, více soucítící model otcovské role. Děti negativně disharmonických otců mají ovšem častou tendenci dostávat se pod vliv disharmonické osobnosti vyvolávajících zdánlivě pozitivní představy. Bývají to například vůdci

náboženských sekt. Tito lidé působí na první pohled dojmem „dobrých“ otců, neboť hlásají pozitivní poselství. Ve skutečnosti to ovšem v podstatě jsou egocentrické osobnosti s disociální poruchou. To, že vůči světu vystupují jako humanističtí, starostliví otcové, neodolatelně přitahuje právě děti otců s disociální poruchou.

Většina lidí se obrací k Bohu z pozitivních důvodů. Avšak pro některé syny výše uvedených otců je Bůh náhradním otcem.¹

Egocentrický otec

Existují dva typy disharmonických otcovských stylů. Jeden se vyskytuje tam, kde je otcova osobnost disharmonická. Muž tohoto typu obvykle působí na jiné lidi okouzlujícím, často charismatickým, byť egocentrickým způsobem. Chová se tak i v roli otce proto, že takový skutečně je, jeho chování je jen projevem disharmonické osobnosti. Někteří muži jsou sice relativně normálními osobnostmi, ale stávají se situačně disharmonickými otci, disharmonicky reagují pouze na své děti a zacházejí s nimi chladně, bez soucítění. Charakterizovala bych takového egocentrického otce jako muže, jehož disharmonické chování je spíše reakcí na životní podmínky tržní společnosti, než jako někoho, kdo je v zásadě disharmonickou osobností neboli osobností s disociální poruchou.

V dřívějších dobách mohl být syn ve vztahu k otci funkční jednotkou a ekonomickým přínosem. Bylo možné počítat s tím, že jeho zásluhou se udrží rodinné jméno, že díky jemu bude dále trvat rodinná živnost a že rodičům ve stáří poskytne finanční pomoc. Avšak současná společnost nutí otce vynakládat na dítě peníze v době, kdy většina mužů teprve začíná budovat svou kariéru a kdy by mohl využít veškerý svůj čas a kapitál na podporu úsilí o dosažení svých životních cílů. A tak se v naší konkurenční společnosti dítě často stává překážkou na otcově cestě za úspěchem. Egocentrický otec se ve svém profesním životě rychle naučí vnímat lidi jen jako objekty, jimiž v zájmu dosažení svého úspěchu manipuluje. Těchto manipulačních technik, které v zaměstnání stále zdokonaluje, se nemůže jen tak každý den při odchodu z práce zbavit. Svůj bezohledný přístup k lidem jako k předmětům na tržišti života přenáší do rodinných vztahů. Za této situace se dítě stává někým, kdo spíše otce brzdí, než podporuje v jeho honbě za společenským a finančním úspěchem.

¹ Yablonsky,L., Otcové a synové, Praha: Portál, 1995, s. 78 - 80

Egocentrik nemusí být nutně chladný člověk. Životně důležitý je ale pro něj tržní, konkurenční postoj vůči světu. Chce vítězit a tím soupeře zastrašit, nebo chce být absolutní jednička, to bývají hlavní zásady jeho chování.

Muži, kteří si vzhledem k ekonomické realitě svého života osvojí takové obecné sociální a citové postoje, se ke svým dětem chovají stejně jako k ostatnímu světu. Nároky dětí na jejich čas konkurují požadavkům na energii a čas, jež jsou potřebné pro boj za vlastní úspěch, bohatství a moc. V takovéto sociální konfiguraci „čas jsou peníze“, a tedy čas strávený s dětmi konkuruje času věnovanému jejich egocentrické orientaci na úspěch.

U tohoto typu otce dochází v různých životních situacích nutně k zásadnímu konfliktu rolí. Takový muž je obvykle vybaven schopností zhostit se úspěšně otcovské role. Takový výkon by pro něj ovšem znamenal mít méně času pro naplňování touhy po úspěchu. Která z rolí dostane přednost? Egocentrický otec může vždy sám sobě své sobecké počínání rozumově zdůvodnit. Řekne si, že jestliže bude mít úspěch, může být jednou pro dítě užitečnější. Jestliže po urputném vzájemném konfliktu obou rolí zvítězí nakonec ta otcovská, může otec vyvolávat v dítěti pocity viny tím, že mu dává najevo, že když je s ním, nemá čas na „důležitější věci“. Chová-li se takto, znehodnocuje čas trávený s dítětem. Většina otců musí tento problém řešit, a to jak obecně pro celý vztah, tak ve specifických situacích.

V důsledku tohoto dlouhodobě působícího socioekonomického faktoru se u otce vytváří ve vztahu k dítěti určitý stupeň rozpolcenosti. K dítěti chová kladné city, ale je si současně vědom, že mu jeho milovaný objekt brání v cestě za úspěchem. Egocentrický otec může dítě poškozovat různými způsoby – třeba tak, že mu v důsledku svých rozporných citů dává najevo svou nespokojenost se vším, co dítě dělá. Takové projevy negativně ovlivňují dítěte sebevědomí a rozvoj jeho osobnosti. Egocentrický otec může takto působit i skrytě. Světu se může předvádět jako milující otec a ve skutečnosti může v dítěti vidět uzurpátora, jenž mu brání v dosažení profesních cílů.

Stručně řečeno, mnozí muži v naší společnosti se stávají dobyvateli, vrhajícími se do konkurenčních soubojů s ostatními v zájmu splnění svého snu o úspěchu. Druhé lidi nevnímají humanisticky, ale jen jako předměty či jako prostředky k dosažení lepšího postavení. Takové vnímání světa často v sobě zahrnuje necitelný, chladný manipulativní postoj k vlastní rodině a v důsledku vytváří egocentrického otce.

Sklony k egocentrismu mají i otcové, kteří jsou slavnými osobnostmi. Na začátku kariéry takoví být nemusí, ale obrovský obdiv příznivců obvykle vykoná své. Často, když se v jejich časových plánech nenajde místo pro děti, mají vůči nim pocit viny. Zbavují se ho tím, že si řeknou: „Dělám to pro rodinu.“ Ve skutečnosti to ovšem dělají pro sebe. Bývají ochotni dělat cokoli, jakýmkoli prostředky, jen aby dosáhli úspěchu. Pokud vůbec věnují nějaký čas rodině, působí na děti v rámci své egocentrické otcovské role.

Egocentrickými otci se často – díky svému mocenskému postavení – stávají i bohatí muži z vyšších společenských vrstev. Mnoho z nich vnímá děti jako část svého majetku. A tak k nim zaujímají chladný postoj, a to i v době, kdy děti zvláště potřebují jejich čas a podporu. Majetnický přístup jim brání v tolik potřebných projevech lásky a pozornosti.

V naší společnosti žije příliš mnoho egocentrických otců. Tento typ otce, zcela pohlcený honbou za vyšším společenským postavením. Disharmonického otce lze změnit jen málokdy. Otcové egocentričtí se však v milující, starostlivé otce proměnit mohou. Klíčem k takové změně je to, že si svůj problém sami uvědomí.¹

2.3 Dílčí závěr

Všichni muži jsou syny, ale ne všichni muži se stávají otci. Někteří muži se odpovědnosti otcovství děsí, jiní se k této úloze stavějí naopak velmi lehkomyšlně, neuvědomují si její význam pro formování dětské osobnosti.

Důležitou proměnnou veličinou při definování určitého otcovského stylu je míra touhy být otcem a zaujetí pro otcovskou roli. Osobní svoboda volby se v současnosti stala důležitým faktorem. Jedním z nejvíce rozhodujících vlivů na otcův styl je otisk stylu jeho vlastního otce. Dále na utváření otcovského stylu má velký vliv rodina jako výchovný a socializační činitel. Rodinné prostředí je prvním a základním životním prostředím člověka, které zároveň odráží problémy doby. Otec by měl být vzorem mužnosti, organizačních schopností a dovedností. Způsoby osvojování vlastností nejsou jednoduché a neprobíhají podle schématu: určitá vlastnost rodičů – stejná vlastnost dítěte. Vznik vlastností se řídí daleko složitějšími, komplexnějšími zákonitostmi.

Popisují zde také mechanismy socializace mezi ně patří např. zpevňování, informování, interiorizace, exteriorizace, imitace, identifikace. Otcovský styl každého

¹ Yablonsky,L., Otcové a synové, Praha: Portál, 1995, s. 81 - 85

jednotlivce je výslednicí různých socioekonomických a kulturních faktorů, velkou měrou je vytvářen vtištěním chování jeho otce jako modelu pro vlastní roli, na vývoji otcovského stylu se podílejí i specifické rysy osobnosti a další vlivy. Existují určité ústřední prvky, které určují způsob, jakým otec vykonává svou roli v rámci svých dynamických vztahů ke své rodině. Tradiční mužské a ženské, mateřské a otcovské role prošly v minulých desetiletích značnými změnami. Téměř každý otec si osvojí jednu ze základních podob otcovských stylů. V této kapitole se snažím o charakteristiky a o vystižení základních typů otcovských stylů, které v čisté podobě či v kombinaci nacházíme u většiny otců a jsou to citliví a milující otcové – dvojníci, otcové rovnostářského typu – kamarádi, otcové machři, otec s disociální poruchou osobnosti a egocentrický otec.

3. Cesta otcovství

V průběhu minulého století se role otce dramaticky proměnila. Částečně to způsobil přechod velké části obyvatelstva z venkovského životního stylu do městského technologického životního stylu, částečně vyrovnávání rolí mužů a žen v moderní společnosti. Ve venkovské společnosti spočívala role otce v tom, že byl „hlavou rodiny“, jakýmsi řídicím pracovníkem, který zabezpečoval společenské a ekonomické fungování rodiny. Je velká škoda, že v současné společnosti existuje málo možností pro takové přímé projevy funkčního vztahu. Zánik malých rodinných živností a řemeslnických učebních poměrů zanechal po sobě funkční vakuum. Aby toto vakuum vyplnili, vymýšlejí současní otcové relativně umělé činnosti. Tak se například pořádají prázdninové cesty, táboření a sporty. Když otec a dítě spolu kempují, rozvíjí se jejich kamarádský vztah a smysluplná interakce. Avšak ve srovnání se životem na statku nebo se situací kmene, jsou takové zážitky přece jenom něčím umělým. Různé aktivity otců a dětí mohly v minulosti mít i rekreační charakter, ale především byly životně funkční. V současné technologické společnosti existuje složitá dělba práce a ta přináší mimo jiné i větší odcizení mezi otce a dítětem. Dnes mají otcové a děti v každodenním běhu života mnohem méně společného. A právě proto je stále důležitější pěstovat citový vztah mezi otcem a dítětem. Otcové se nesmějí bát dát své city otevřeně najevo.

3.1 Role otce ve vývoji dítěte

Kromě citovaných technologických důsledků ovlivnil mateřské a otcovské role současnosti ještě jeden faktor, totiž hnutí za větší rovnoprávnost mezi muži a ženami. Důsledky tohoto sociálního hnutí jsou znatelné jak v rodině tak v celé společnosti. Stále více žen dosahuje vysokého postavení a vlivu v zaměstnáních, jež byla původně výhradním působištěm mužů. Ženy odcházejí denně z domova za prací. Otcové pak musí vyplňovat vzniklé vakuum, musí přebírat část tradičních rolí a funkcí, vyhrazených dříve jen matkám. Také jejich mateřská role se dramaticky mění. Ženy snažící se uspět na trhu práce mají mnohem méně času na výkon své mateřské role. V průběhu osmdesátých let bylo možno sledovat, jak mnohé prvky citové výchovy dětí už nejsou jen mateřskou záležitostí, ale staly se součástí moderní otcovské role. Ženy, které chtějí poznat všechny alternativy a možnosti svého růstu v naší složité společnosti, se musí smířit se skutečností, že touha i schopnost starat se o malé děti je vlastní nejen

jim, ale také mužům. Sama jsem došla k názoru, že i muži se rodí s přibližně stejnou schopností pečovat o děti a vychovávat je, jakou mají ženy, samozřejmě se zřetelem na zjevné biologické rozdíly. Každá žena by si měla uvědomit, že každá normální lidská bytost je schopna rodičovské role. Sama jsem umožnila svému manželovi, aby pečoval půl roku o našeho syna, v té době mu byli dva roky. Zpočátku to pro mě ani pro manžela nebylo vůbec jednoduché, každý den mě očekával než přijdu z práce a mým příchodem jemu pečování končilo a mě začínala další šichta. Po téměř čtrnácti dnech si se synem udělali svůj jakýsi denní řád a všechno probíhalo úplně úžasně, vyšli jsme si vstříc a i komunikace mezi námi byla z obou stran pestřejší. Najednou jsem měla pocit, že ho otcovská role stále více baví. Byla to pro mě i pro manžela ohromná a nenahraditelná zkušenost, která nás velice obohatila a i pozitivně posílila naše manželství.

Tradiční mužské a ženské, mateřské a otcovské role prošly v minulých desetiletích značnými změnami. V posledních letech se zvláště projevuje touha mnoha žen realizovat se mimo domov a vstoupit do světa takového společenského uplatnění, které bylo dříve vyhrazeno pouze mužům. V souladu s tímto trendem změny rolí obou pohlaví se mnozí muži zbavují tradiční chlapské pozice vzdáleného otce, jež v podstatě spočívala v zajištění potravy, ošacení a přístřeší pro rodinu. Muži už otevřeně dávají najevo svou lásku k dětem a vychovávají je způsobem původně připisovaným jen matkám. Existuje stále více důkazů pro tvrzení, že mohou působit v své roli milujících otců-dvojníků stejně efektivně jako ženy ve své tradiční mateřské roli.

Tím, že převezmou základní péči o děti od kojeneckého věku výše, rozšíří muži svou životní zkušenost. Jestliže děti nakrmí, když mají hlad, jestliže jim vymění pleny, když je to zapotřebí, jestliže uspokojí i dětské citové potřeby, mohou se naučit mnohému o podstatě lidské existence. Muži, kteří si vytvářejí svůj vztah k dítěti v této úplnější podobě, rozvíjejí současně i svou obecnější schopnost většího soucítění a lidskosti ve všech svých životních vztazích.

Výsledky výzkumů různých kultur z historického, lékařského a biologického pohledu potvrzují, že otcové jsou schopni hrát aktivní roli i ve vývoji malých dětí. Domnívám se, že i můj vlastní výzkum potvrdí, že stále více otců bere tuto tradičně mateřskou pečovatelskou a výchovnou roli za svou. Také doufám, že se mi potvrdí názor, že v současné době se stále více otců ve vztahu ke svým dětem citově angažuje.

V současné době už v porodnici se otcové o své narozené děti zajímají stejně jako jejich matky. Jsou účastníky předporodních kurzů a následně přítomni u samotného

porodu. Matky přirozeně věnují více času krmení a další péči. Ve schopnosti péče se ovšem obě pohlaví od sebe neliší.

Předpokládám, že se mi výzkumem podaří shrnout tyto tvrzení v souvislosti k mužům současnosti:

1. otcové se o dítě velmi zajímají a jestliže mají možnost, značně se angažují.
2. otcové projevují stejné pečovatelské schopnosti jako matky.
3. věnují ovšem péči o děti v průměru méně času.
4. když je jim nabídnuta příležitost, vyrovnají se matkám ve všech činnostech spojených s péčí o dítě.

Mám-li to shrnout, můžu říci, že v naší společnosti měnících se rolí obou pohlaví směřují mnohé ženy k omezení času věnovaného výkonu mateřské role ve prospěch profesních i dalších činností, jež byly donedávna doménou mužů. Současně vystupuje do popředí stále více role otcovská. Otcové musejí být připraveni vyplnit vakuum vytvořené pracujícími manželkami. Matky už nemusí nést na svých bedrech celou, pro mnohé z nich hroživou odpovědnost. Rodiče tak mohou péči o dítě chápat jako společné dobrodružství. Takový postoj posiluje i manželské vztahy.

3.2 Role otce ve vztahu otec - syn, otec - dcera

Příklon všech otců k pozitivnějšímu naplnění jejich otcovské role by změnil celou společnost k lepšímu. Efektivnější otcovství by mohlo významně přispět k eliminaci zločinnosti, užívání drog a násilí.

Úlohy žen a mužů se v současné době mění, stále jsou to však spíše otcové než matky, kdo vytvářejí společnost jako celek.

Proto také především oni slouží svým hlavně synům jako vzory. Předávají jim základní společenská pravidla, a zásadním způsobem tak ovlivňují jejich životy. Chlapci tráví většinu času se svými matkami, sestrami a stejně starými kamarády, přesto se však citově ztotožňují především s otci jako vzory svých budoucích životních rolí. Chlapci své otce pozorně sledují, hledají u nich návody, jak vystupovat ve svých nastávajících mužských rolích, zvláště v rolích otců. Synové se se svými otci značně identifikují. Jsou přitom obvykle přesvědčení, že jejich vlastní životní zkušenosti budou se zkušenostmi otců totožné. Otcové hluboce prožívají všechna vítězství i všechny porážky svých synů. Sama jsem byla přítomna na nejednom hokejovém zápase a sledovala otce jak prožívají hokejový zápas.

Pro syna je zvláště důležité, aby viděl, jak muž zastává aktivní roli v rodinných záležitostech a v interakci otec – matka. Zainteresoovaný otec prohlíží domácí úkoly svého dítěte – neptá se, zda jsou udělány. Nepracuje příliš přesčas či nesedí u televize, zatímco jeho manželka vyřizuje všechna každodenní rozhodnutí týkající se rodiny. Ptá se na to, co děti dělaly a vypráví jim o svých činnostech. Zve je, aby dělaly věci společně s ním a stejně se podílí i na dětských záležitostech. Pomáhá plánovat rodinná jídla, vycházky či výlety a projekty. Spolurozhoduje o tom, kdy se děti mají vrátit domů nebo kdo má co uklidit. Dá dětem najevo, že se zajímá o každý aspekt jejich života, školou počínaje, prací a hrou konče. Je doma po dobu dostačující pro to, aby se buď dětských aktivit přímo zúčastnil, nebo na mnohé z nich dohlédl. Bude-li otec soustavně zainteresoován, pak ukáže svému synovi, jak být přiměřeně asertivní, nezávislý a kompetentní.

Zvlášť důležitý je blízký vztah k dceři, protože je to otec, kdo má největší vliv formování jejích vztahů k opačnému pohlaví. V rámci takového blízkého vztahu jí dáváte možnost, aby srovnala svoji femininitu s mužskou maskulinitou a aby byla za svoji femininitu odměněna mužem, který má v jejím životě zvláštní místo. Způsob, jakým muž reaguje na sexualitu a femininitu dcery, může mít trvalý vliv na způsob, jak bude s muži jednat. U děvčete, které je ve svých interakcích s otcem stále frustrováno, se může vytvořit negativní postoj k mužům. Ženy, které jsou úspěšné ve své profesní kariéře, stejně jako jsou i úspěšnými manželkami a matkami, pocházejí velmi pravděpodobně z rodin, v nichž oba rodiče byli pozitivně angažováni. Avšak kvalita vztahu otec-dcera je klíčová, má-li být žena úspěšná jak ve svých vztazích k mužům, tak i ve svém tvořivém a profesionálním životě. Většina takových žen měla otce, kteří měli dostatek osobnostní jistoty, byli vitální a orientovaní na dosažení úspěchu.¹

¹ Bakalář, E., Průvodce otcovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít, Praha: Vyšehrad, 2003, s. 128 - 129

3.3 Proces triangulace a vliv otcovské autority

Psychologický proces triangulace probíhá v rodině mezi dítětem, matkou a otcem. Jeho podstatou je umožnění dítěti – vázanému dosud dyadicky pouze na matku – navázat další citový vztah, a to k otci, a tak učinit první krok k tomu, aby později po dosažení dospělosti mohlo vést samostatný citový život. Role otce je v tomto procesu klíčová a nezastupitelná. Různí autoři si všímají různých fází a stránek triangulace.

„V druhém a třetím roce dítě „vrůstá“ do své rodiny a vytváří si vědomí rodinné příslušnosti. Získává tzv. rodinnou identitu, což znamená „já sem patřím, mám určitý význam a určitou hodnotu a tohle jsou moji lidé.“ K tomuto období se vztahuje další psychologický objev, že totiž vědomí identity, vědomí vlastního „já“ se dříve a lépe utváří tehdy, jestliže je dítě účastno ve vztahu trojstranném (já-ty-on) než jen ve vztahu pouze dvojstranném (já-ty). Je-li jenom s matkou (já-ty), jde vlastně o jeden vztah se dvěma póly. Je-li to však i otec, zažívá dítě jeden takový dvoupólový vztah k matce, druhý k otci a navíc je svědkem třetího vztahu mezi matkou a otcem. Z tohoto trojúhelníku mu teprve vyplyne vědomí vlastní svébytné osoby.“¹

„K problémům v intimních vztazích zakoušených dětmi, které vychovávají rozvedené matky, podstatným způsobem přispívá nadměrná závislost na matce. Otec pomáhá dětem k psychologickému odpoutání od matky nejen tím, že nabízí dětem bezpečný vztah na matce nezávislý, ale také tím, že funguje jako určitý nárazník mezi dětmi a matkou. Bez otcovy přítomnosti je pro děti obtížnější dosáhnout v psychické pohodě své nezávislosti. Místo toho, aby se odpoutávaly postupně, se této ústřední úloze adolescence vyhýbají tím, že lpějí na bezpečí a jistotě domova, nebo proklamují svoji nezávislost dramatickým, často nezralým způsobem. To někdy zahrnuje převedení závislosti z matky na partnera či partnerku. Avšak bez opravdového pocitu psychologické samostatnosti je jejich snaha o vybudování zralých mezilidských vztahů odsouzena k nezdaru.“²

Triangulace je velmi významný proces vedoucí k emocionální zralosti, dospělosti. O procesu triangulace a její podstatě je veřejnost – včetně odborné – málo informována, ač na druhé straně jsou jí známé mnohé případy jedinců věkově dospělých, avšak neschopných samostatného života, stále připoutaných k některému z rodičů, nejčastěji k matce.

¹ Matějček, Z., O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, Praha: Portál, 1994, s. 51

² Warshak, R.A., Revoluce v porozvodové péči o děti, Praha: Portál, 1996, s. 54

3.4 Nepřítomnost otce a poruchy dětského vývoje

Nepřítomnost otce ve výchově v rodině má velmi vážný až dramatický dopad, což ukazují i statistické údaje:¹

- 72% všech mladistvých vrahů vyrůstalo v rodinách bez otce.
- 60% všech pachatelů znásilnění bylo vychováno v domácnostech bez otce.
- 72% všech dětí v dětských nápravných zařízeních vyrůstalo v rodinném prostředí s jedním rodičem.
- U dětí vyrůstajících bez otce je – ve srovnání s dětmi z tradičních rodin – jedenáctkrát větší pravděpodobnost projevů násilného chování.
- U dětí vyrůstajících bez otce je – ve srovnání s jejich vrstevníky z tradičních rodin – dvojnásobná pravděpodobnost předčasného odchodu ze školy.
- Děti, jejichž otcové jsou nepřítomni, dosahují soustavně podprůměrných známek ze čtení a z matematiky.
- Tři ze čtyř sebevražd mladistvých se vyskytnou v rodinách s jedním rodičem.
- Děti, které žijí odděleně od svých otců, jsou účastníky více nehod (úrazů), mají vyšší procento výskytu chronického astmatu, bolestí hlavy a poruch řeči.
- 80% adolescentů v psychiatrických zařízeních pochází z domovů bez otce.
- Ve srovnání s dívkami z tradičních rodin, dívky žijící je s jedním rodičem mají o 164% vyšší pravděpodobnost těhotenství před sňatkem, o 53% vyšší pravděpodobnost sňatku před dosažením plnoletosti a o 92% větší pravděpodobnost rozvodu svého vlastního manželství.
- Nepřítomnost biologického otce v domácnosti zvyšuje dceřinu zranitelnost vůči znásilnění a zneužití o 900% (tyto trestné činy jsou páčány zejména novými partnery matek).
- Přibývají další a další důkazy o vysoké korelaci mezi nepřítomností otcovské výchovy a násilím mladých mužů (zejména proti ženám).²

V oblasti sociálních věd se spojuje nepřítomnost otce ve výchově se širokým spektrem společenských problémů a vývojových nedostatků u dětí. Mezi tyto problémy patří vzrůst trestné činnosti u mladistvých, závislost na alkoholu a na drogách,

¹ Bakalář, E., Průvodce otcovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít, Praha: Vyšehrad, 2003, s. 140

² Bakalář, E., Průvodce otcovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít, Praha: Vyšehrad, 2003, s. 140

těhotenství u nezletilých, promiskuita, vzdor vůči pravidlům, normám, zákonům a v neposlední řadě i vandalismus.

Ve svém morálním vývoji dítě potřebuje mít pevný vzor v obou rodičích. Mají-li se rádi a respektují-li se – a jsou-li sami zralí – pak by v základních morálních věcech neměli mít mezi sebou výraznějších rozdílů. Vždyť základní morální pravdy známe snad všichni, jsou mimo jiné i v biblickém Desateru přikázání. Za příznivých podmínek dítě morálně dozraje, i když to nemusí být vždy bez problémů. Bojují-li rodiče spolu, je-li mezi nimi nenávisť, pak se zákonitě snaží na svou stranu dostat i dítě. Dítě je svědkem nejednotnosti výchovy (druhý rodič povolí, co první zakáže), objevuje se korupce, např. dražšími dárky, nebo citové vydírání typu „bolí mě u srdíčka, když vidím..., asi ti brzy umřu..., apod.“ I když se při manželském rozvratu jeden rodič odstěhuje, dítě bývá svědkem lživých výmluv, které mají zabránit řádnému styku s druhým rodičem – je také svědkem, že klamání druhého rodiče a i úřadů (soudů) hladce prochází. Dítě, kterému se do citového života vštípí takový negativní obraz o rodinném pořádku, pravidlech a řádu a tedy o jeho prvních autoritách, se ve svém dalším životě setkává s dalšími pravidly, předpisy, řády, zákony a autoritami: ve škole, v různých druzích výcviku, ve vojenské službě, v zaměstnání, i v běžném občanském životě, např. s předpisy dopravními, finančními, o nošení zbraně, ale i s pravidly slušného chování. Zde však zpravidla selhává.

Domnívám se, že právě disciplína vytvářená otcem a hranice jím určované vedou dítě k vnitřní kázni, když se v životě setkává s různými omezeními a s potřebami druhých. Dítě si uvědomí, že v životě nejde jen o uspokojování vlastních potřeb. Otcové si také často s dětmi hrají odvážnějšími způsoby, které naučí dítě zkoumat, riskovat, dostat se do pranice a i plakat, avšak s tím, že mu zase otrne. Dítě se téměř vždy znovu vrací do pranice, i když je to někdy dost divoké. Dívka vychovaná bez otce má navždy nenaplněnou touhu po akceptování muži. To může vést k nápadnějšímu signalizování sexuality navenek, ovšem ne sexuality pro vlastní uspokojení, nýbrž ze strachu nelíbit se, neuspokojit muže. Je tím zranitelnější vůči mužům, kteří mnoho slibují, ale málo dávají. Nedostatek otcovské lásky vede některé dívky k užívání drog – hledají zážitek, který by měl vyplnit ono prázdno. Jiné takové dívky snadno otěhotní, ale jen proto, aby získaly potřebnou pozornost nebo aby k sobě připoutaly nějakého muže. Děti z rozvedených rodin s větší pravděpodobností volí rozvod jako odpověď na své vlastní manželské problémy. Rozvod připraví děti o příležitost, aby zblízka pozorovaly, jak si dva dospělí úspěšně poradí s konfliktem.

3.5 Ideální otcové, jejich povahové rysy a jednání

Výzkum u mužů a žen, kteří měli výjimečně dobré vztahy se svými otci, dle M.A. Goetzové – specialistky na partnerské, manželské a rodinné poradenství, ukázal na řadu důležitých osobnostních rysů, které se u vynikajících otců pravidelně vyskytovaly. Tito otcové:¹

- Považovali za svoji prioritu být zde pro děti.
- Vyjadřovali volně svoji náklonnost.
- Poskytovali svým dětem lásku a ničím nepodmiňované přijetí.
- Trávili čas se svými dětmi a dali jim najevo, že si upřímně přejí být s nimi.
- Projevovali dětem svou náklonnost i tělesným kontaktem.
- Začleňovali děti do svých aktivit včetně koníčků a práce.
- Projevovali svým manželkám lásku a respekt.
- Vštěpovali dětem hodnoty a sebekontrolu svým příkladem.
- Ochraňovali své děti.
- Začleňovali děti do rodinných diskusí.

Naplnění otcovské role je náročné. Kolik jen bojových dovedností museli prokázat rytířští synkové a jak obtížné bylo projít učňovskými i tovaryšskými léty pro budoucího řemeslnického mistra, a to šlo „jen“ o předpoklady pro hlavní generační úkol. Tím je předání a rozšíření svých dovedností, názorů i majetku dětem. A nejde jen o nezbytnost, kterou neopomíjí žádná generace, pokud nechce ohrozit existenci svého rodu. Jde zároveň o hluboké uspokojení otců, že se jim podařilo předat mnohočetné „bohatství“, které jak sami zdědili, tak i nové rozšířili vlastním životem. Stejně jako matky znají i otcové radost ze síly, schopností a dovedností svých dětí. I oni předávají vlastnosti pro život nezbytné jako je pracovitost, odvaha, pevnost charakteru i tradici otcovské role.²

Jsem přesvědčena, že spíše rodiče nežli jen matky jsou odpovědni za péči o své dítě a za jeho rozvoj.

¹ Bakalář, E., Průvodce otcovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít, Praha: Vyšehrad, 2003, s. 162

² Bakalář, E., Průvodce otcovstvím aneb bez otce se nedá (dobře) žít, Praha: Vyšehrad, 2003, s. 178

3.6 Dílčí závěr

V průběhu minulého století se role otce dramaticky proměnila. Částečně to způsobil přechod velké části obyvatelstva z venkovského životního stylu do městského technologického životního stylu, částečně vyrovnávání rolí mužů a žen v moderní společnosti. V posledních letech se zvláště projevuje touha mnoha žen realizovat se mimo domov a vstoupit do světa takového společenského uplatnění, které bylo dříve vyhrazeno pouze mužům. V souladu s tímto trendem změny rolí obou pohlaví se mnozí muži zbavují tradiční chlapské pozice vzdáleného otce, jež v podstatě spočívala v zajištění potravy, ošacení a přístřeší pro rodinu. Muži už otevřeně dávají najevo svou lásku k dětem a vychovávají je způsobem původně připisovaným jen matkám. Tím, že převezmou základní péči o děti od kojeneckého věku výše, rozšíří muži svou životní zkušenost. Jestliže děti nakrmí, když mají hlad, jestliže jim vymění pleny, když je to zapotřebí, jestliže uspokojí i dětské citové potřeby, mohou se naučit mnohému o podstatě lidské existence. Muži, kteří si vytvářejí svůj vztah k dítěti v této úplnější podobě, rozvíjejí současně i svou obecnější schopnost většího soucítění a lidskosti ve všech svých životních vztazích.

Role otce ve vývoji dítěte je velmi důležitá, stejně tak role otce ve vztahu otec - syn, otec – dcera. Nepřítomnost otce ve výchově v rodině má velmi vážný až dramatický dopad. Naplnění otcovské role je náročné.

4. Rozvod a jeho důsledky

Rozvod je právní akt ukončující manželství žijících osob. Většinou jde o důsledek faktického rozpadu manželského vztahu. Rozvoj je i v západní sekularizované kultuře v důsledku křesťanské tradice stále považován za negativní jev, mimo jiné i pro psychické a ekonomické důsledky dopadající na děti a partnery. Možnost a formy rozvodu se podle společnosti liší. Rozvodem vzniká neúplná rodina, ale značná část partnerů vstupuje časem do nového manželství. Růst rozvodovosti vede k růstu sociálních problémů společnosti (pracovní možnosti rozvedených matek, narušená výchova dětí). Faktory usnadňující rozvod jsou mimo jiné vyšší důraz na osobní spokojenost ve vztahu oproti ekonomickému prvku silnému v tradiční společnosti, ekonomická a sociální emancipace ženy, ztráta kontroly širokého příbuzenstva nad nukleární (atomární) rodinou, možnost uzavření nového manželství, společenská tolerance k rozvodu.¹

V ČR je každoročně vystaveno rozvodu svých rodičů přibližně třicet tisíc nezletilých dětí a asi 90% dětí je svěřeno do výchovy matkám. V tomto směru česká justice nedává otcům rovnou příležitost. Domnívám se, že v minulosti se naše zákony v takové míře jako dnes nezabývaly otázkami týkajícími se péče o děti v případě rozvodu. Dle mého názoru se v minulosti více přihlíželo ke kultu mateřství a otec byl považován za živitele rodiny, tudíž péče o děti byla záležitostí matky. Myslím si, že toto období už je překonáno a v současné době se muži ve značné míře také podílejí na výchově dětí a také po rozvodu žádají o svěřeni dětí do výhradně své péče nebo o střídavou péči. Tímto bych se také chtěla zabývat v empirickém šetření své práce a doufám, že se mi tato hypotéza potvrdí.

Rozhodnutí se rozvést může pramenit z odvahy či zbabělosti, nebo prostě nemáme na výběr. Nejčastěji udávané důvody rozvodů jsou změna hodnotového systému společnosti a také skutečnost, že se mladí lidé v průběhu socializace v nukleární rodině nenaučili řešit problémy v partnerských vztazích.

Někdy jsou partneři postaveni před hotovou věc, se kterou se musí vyrovnat. Rozvod pro ně může být dobrý nebo špatný, často obojí. Ale pro děti znamená rozvod vždy zmatek a ztrátu.

¹ Jandourek, J., Sociologický slovník, Praha: Portál, 2007, s. 209

Děti o rozvodu nerozhodují a nemají pak žádnou kontrolu nad tím, co se s nimi děje během něj a po něm. Nemohou ovlivnit, jak se budou s rodiči vídat. Zvykly si spoléhat na určitou stabilitu domova a ta je teď narušena stěhováním, změnou zaměstnání rodičů či finančními problémy. Tyto ztráty jsou pro děti velmi skutečné a rodiče na to nesmějí zapomínat. Děti vydrží hodně, ale i když rodiče prožívají úlevu po ukončení nepovedeného vztahu, nesmí čekat, že se děti budou tvářit, jako by se vůbec nic nedělo.

Žádné dva rozvody nejsou stejné. Jaký dopad bude rozvod na děti mít, velmi závisí na vyspělosti, zdravém rozumu a dobré vůli rodičů, stejně jako na věku, emocionální a psychické vyspělosti a pohlaví dítěte. Konflikty rodičů během rozvodu a menší kontakt s dětmi po rozvodu, tyto faktory mají hluboký a ničivý účinek na pohodu dětí. Je zodpovědností rodičů, příbuzných a přátel minimalizovat hromadění těchto rizikových faktorů a jejich působení na dítě, které zažívá pocit ztráty spojené s rozvodem rodičů. Tyto dopady může zmírňovat už jen to, že rodič dítěti nabídne svou přítomnost, zájem a ochotu naslouchat, když partnerské problémy urovná dohodou a nezapomene přitom na práva a potřeby dítěte.¹

Rozvod je v naší společnosti běžnou záležitostí, se kterou má nějakou zkušenost téměř každý. V České republice se rozvádí až 40% z původně uzavřených manželství. (Statistické údaje pochází ze Statistické ročenky České republiky 1999)

Tato standardní úprava poměrů po rozvodu znamená pro většinu dětí radikální omezení nebo úplné přerušování kontaktů s otcem, které má pro děti závažné následky. Děti pro zdravý psychosociální vývoj potřebují co nejintenzivnější účast obou rodičů.

Někdy se rodič, který má dítě svěřeno do péče (většinou matka) rozhodne, z různých důvodů, zpretrhat veškerá pouta mezi dítětem a druhým rodičem, s cílem odstranit ho úplně ze života dítěte. Toho se snaží dosáhnout tím, že brání dítěti ve styku s tímto rodičem.

Toto jednání je pro dítě nežádoucí a ve svém důsledku poškozuje jeho psychosociální vývoj. Potlačuje jedno ze základních práv dítěte, být ve styku s oběma rodiči a mít prospěch z jejich výchovy a je proto považováno za protiprávní.

Postup v této situaci je podrobně ošetřen v zákonech České republiky i mezinárodních smlouvách tak, aby byl zájem dítěte ochráněn a byl mu zajištěn kontakt s oběma rodiči.

¹ Colorosová, B., Krizová situace v rodině, Praha: Ikar, 2008, s. 95

Ochranu zájmů dítěte v ohrožujících a zátěžových situacích, jakými rozvod i porozvodové spory jsou, mají na starosti orgány sociálně právní ochrany dětí. Ty by měly svou činnost směřovat k naplnění práv dítěte a měly by k tomu použít veškerých dostupných prostředků.

Z mnohých konkrétních případů vyplývá, že v praxi v oblasti porozvodové péče dochází k řadě pochybení, která mají za následek prohloubení problému a vystavení dítěte zbytečnému dalšímu traumatu ze ztráty jednoho z rodičů.

Rozvod je traumatická, velmi bolestná a dlouhodobé následky zanechávající událost pro všechny zúčastněné. O to více pro děti, které jen těžko chápou co se stalo. Zvláště stresující je, že rozvod otřese něčím co děti považují za samozřejmé a co je zdrojem jejich pohody, totiž že rodiče tu budou stále někde nablízku.

Ztráta pocitu jistoty je často doprovázena pocity viny a vlastního selhání. Děti se mohou domnívat, že ony zapříčinily rozchod rodičů. Nezřídka si odchod jednoho z rodičů vysvětlují tím, že už nejsou milovány.

Důsledky stresu se projevují ještě dlouho po rozvodu. U dětí je lze pozorovat ve vzorcích chování v pubertě i na začátku dospělosti. Krátce po rozvodu roste u dětí negativismus, impulsivita, agresivita a neposlušnost. U dívek po překonání rozvodového období tyto projevy slábnou a ustávají, u chlapců však mají dlouhodobější charakter. I když už není navenek pozorovatelné nežádoucí chování a lze mluvit o určité adaptaci na novou situaci, pocit ztráty a nejistoty trvá u dívek i chlapců.

Vše by se dalo snad vcelku dobře zvládnout a redukovat negativní důsledky na minimum, kdyby se rodiče řídily radou opakovanou téměř ve všech knihách zabývajících se rozvodovou tematikou. Totiž zařídit co největší možný kontakt s oběma rodiči tak, aby oba měli dost prostoru a mohli pokračovat v plnění své rodičovské role. To nikterak nezmírní trápení dítěte z rozpadu rodiny, ale umožní mu to mít nadále otce i matku na plný úvazek a mít ze vztahu s nimi a jejich výchovy co největší prospěch. Výsledky výzkumů ukazují, že děti prospívají mnohem lépe a to i v období krátce po rozvodu pokud je udržován silný pozitivní vztah k oběma rodičům. Děti by měly mít přístup k oběma rodičům kdykoli je to možné. Rodiče by se o to měli cíleně snažit, vycházet si vzájemně vstříc, být flexibilní a přizpůsobovat tomuto zájmu časovou organizaci.

Není nutné probírat příčiny rozvodu. Manželství končí z mnoha důvodů – nebyli jsme na něj připraveni, naše očekávání nebyla realistická, byli jsme šíleně zamilováni, vztah začal být fyzicky či emocionálně agresivní, jeden z manželů přestal cítit lásku

k dosavadnímu partnerovi a zamiloval se do někoho jiného, aniž se pokusil napravit problémy v manželství, jeden z partnerů se rozhodl odejít, oba si uvědomili, že jejich sňatek byl omyl nebo že přátelský rozvod je lepší než špatné manželství atd.. Když jde o děti, je důležité, abychom místo řešení problémů, jednali v klidu, s rozvahou a snažili se ze všech sil minimalizovat hromadění stresových faktorů a jejich dopad na dítě. Není to jednoduchý úkol, ale důležitý.¹

4.1 Druhy úpravy poměrů po rozvodu

Výhradní péče

Postupem let byla věková hranice „útlého věku“ posouvána směrem nahoru a posléze došlo k tomu, že presumpce útlého věku se stala důvodem pro svěřování dětí jakéhokoli věku matkám, a to do trvalé péče. Koncem devatenáctého a začátkem dvacátého století se kyvadlo zákona odklonilo od otců a kolem roku 1920 byla preference matek již dostatečně upevněna. Od roku 1920 se předpokládá, že ženy jsou vzhledem ke své povaze lépe vybaveny k tomu, aby dětem poskytovaly lásku a pečovaly o ně. Tyto předpoklady, které tak významně ovlivňují život mnohých dětí, vycházejí pouze z generových stereotypů. Proč tedy rodiče a soudcové stále spoléhají na taková schémata? Jedním z důvodů je to, že taková zobecnění usnadňují složité a obtížné rozhodování. Avšak nejjednodušší řešení není vždy tím nejlepším. Když automaticky zařazujeme každé dítě do téhož porozvodového uspořádání, ztrácíme možnost vypracovat takové uspořádání, které by odpovídalo potřebám dané rodiny. Každá rodina nezapadá do stejného schématu. Co funguje v rodině u sousedů, nemusí být tím nejlepším pro naši rodinu. Předsudky jsou slabými náhražkami skutečných informací jako vodítek pro rozhodování o svěření dítěte. Pokud budeme tyto poznatky ignorovat a nadále dovolovat, aby o svěřování dětí rozhodovaly předsudky, uškodíme dětem i sami sobě.²

Výhradní péče matky nebo otce byla donedávna jedinou možností úpravy poměrů nezletilých dětí po rozvodu. Novela zákona o rodině z roku 1998 přinesla jako další alternativu střídavou respektive společnou péči. Z 90% procent jsou dnes děti svěřovány do péče matek, zbytek pak do péče otců nebo jiných příbuzných. Otcí jsou

¹ Colorosová, B., Krizová situace v rodině, Praha: Ikar, 2008, s. 97

² Warshak, R.A., Revoluce v porozvodové péči o děti, Praha: Portál, 1996, s. 25 - 29

děti svěřovány pouze v případě nepřítomnosti matky, jejího nezájmu nebo naprosté neschopnosti o děti se postarat. To znamená, že pokud jsou oba rodiče stejně kvalitní, mají stejný citový vztah k dítěti a ono k nim, mají stejné sociální a ekonomické zázemí, mají stejné výchovné předpoklady apod., jsou děti většinou svěřovány matkám, často i v případě kdy otec vychází ze srovnání o něco lépe.

Při srovnání dětí ve výhradní péči matky a výhradní péči otce se zjistilo, že není důvod k diskriminaci otců při svěřování dětí do péče. Psychické zdraví průměrného dítěte z výhradní péče otce bylo srovnatelné s průměrným dítětem z výhradní péče matky. Jako skupina neměli děti ve výhradní péči otce ani více, ani méně problémů než děti ve výhradní péči matky. Navíc je zjištěno, že typický otec s výhradní péčí o děti si vede stejně dobře jako typická matka ve stejné roli.

Ještě jedno překvapivé zjištění přineslo srovnání dětí z výhradní péče otce a matky. Děti ve výhradní péči rodiče stejného pohlaví - tedy chlapci v péči otců a dívky v péči matek - byly přizpůsobeny lépe než děti ve výhradní péči rodiče opačného pohlaví. Stejně se vysvětluje i známý fakt, že chlapci se na rozvod rodičů adaptují hůře než dívky. Příčinou není rozvod, ale výhradní péče matky. Stejně tak dívky žijící po rozvodu s otcem mají více problémů než dívky žijící s matkami.

Ať je dítě svěřeno do výhradní péče matky nebo otce, je vždy postiženo tím nejzávažnějším důsledkem rozvodu, totiž ztrátou plnohodnotného vztahu s druhým z rodičů. Samozřejmě, vzhledem k poměru svěřování dětí matkám a otcům, jde ve velké většině o radikální omezení kontaktu s otcem. Pokud se rodiče nedohodnou, určuje rozsah styku soud.

Proč otcové žádají o svěření dětí

Aktivní účast osamělého otce v péči a ve výchově dětí je v naší kultuře neobvyklá. Mnoho lidí se proto domnívá, že takový otec má pro svou žádost o svěření dětí nějaké temné motivy. Mnoho otců je motivováno láskou ke svým dětem a zájmem o jejich dobro. Bohužel jsou i tací, kteří zneužívají otázku svěření dítěte k jiným cílům. Dle mého názoru jsou v menšině.

Negativní důvody žádosti o svěřeni dítěte do péče¹

- Zajištění příznivějšího finančního vyrovnání – „vyjednávač“
- Snaha vyhnout se vyživovacím povinnostem – „vyžírka“
- Získání dětí jako nástroje k udržení manželky v manželství – „zastřašovač“
- Získání dětí jako nástroje k častějšímu kontaktu s manželkou po rozvodu – „citově závislý“
- Získání dětí jako nástroje k potrestání manželky – „pomstychtivec“
- Získání dětí jako důkazu vlastní ceny žadatele – „narcista“
- Získání dětí jako prostředku ke zmírnění pocitů viny za rozvod – „vykupitel“
- Získání dětí jako prostředku proti osamělosti – „osamělý“

Zde bylo popsáno osm skupin otců jako vyhraněných typů, avšak ve skutečnosti mají rodiče žádající o svěřeni dětí smíšené motivy. Některé motivy vyjadřují otevřeně, jiné zase skrývají, někdy dokonce i sami sobě. Nejsilnější motivační síly mohou však ve skutečnosti působit na nevědomé úrovni. Například muž nabude přesvědčení, že jeho žádost o svěřeni dětí je motivována výhradně zájmem o dobro dětí, zatímco současně je nevědomky puzen přáním svoji manželku potrestat. Jeho motivy, aby měl děti v péči, se mohou časem také měnit. Původně žádal o svěřeni pouze proto, aby svou manželku potrestal, později zjistí, že péče o děti a větší zaujetí jejich životem mu přináší uspokojení.

Pozitivní motivy žádosti o svěřeni dítěte do péče

Otcové co žádají o svěřeni dítěte do své péče, mají se svými dětmi silná citová pouta, kterých si velmi cení. Svěřeni dětí je pro ně způsob, jak udržet intenzitu těchto svazků. Tito otcové berou svoji odpovědnost v péči o děti zcela vážně a jsou přesvědčeni, že dětem vytvoří dobrý domov. Otec musí být přesvědčen, že zastane rodičovské úkoly lépe než matka. Mám na mysli to, co je určeno všemi těmi zdánlivě triviálními aktivitami, jako udělat snídani, vybrat vhodné šaty pro den, probrat to, co se odehrálo ve škole, pohádky na dobrou noc atd..

Otcové, kteří chtějí mít děti ve výhradní péči, se zamýšlejí, jaký bude jejich život po rozvodu. Ve většině rodin původní zlom v manželství způsobuje další otřesy a dozvuky, které každý v rodině cítí po mnoho měsíců, někdy i po mnoho let. To platí

¹ Warshak, R.A., *Revoluce v porozvodové péči o děti*, Praha: Portál, 1996, s. 76

stejně i pro muže, kteří mají děti ve své výhradní péči. Stejně jako jiní rozvedení rodiče, i otcové s výhradní péčí o děti zápasí v porozvodovém rozruchu s hněvem, pocity viny, úzkostí, osamělostí a depresí. Otcové, kteří se domnívají, že péče o děti je ochrání od stresu z rozvodu, jsou na omylu. Jak většina rozvedených matek ví, s výhradní péčí o děti přicházejí další požadavky či nápor. Výhradní péče otce o děti však přináší některé svérázné problémy, vzhledem k naší kultuře. Otcové s výhradní péčí o děti se na svých pracovištích setkávají s málo vstřícnými postoji svých nadřízených a spolupracovníků. Zaměstnavatelé očekávají, že pro muže bude prvořadou záležitostí jeho zaměstnání. Projevují jen málo pochopení pro otce, který musí zvládat jak svou práci, tak závazky spojené s péčí o dítě.¹

Domnívám se, že nemalý problém pro mnoho otců je i převzít odpovědnost za domácnost a za děti, což je obvykle práce pro dvě osoby, a současně zvládat nároky svého povolání. Není divu, že otcové s výhradní péčí si stěžují, že jsou přetížení příliš mnoha záležitostmi a nemají dost času a energie starat se o všechno. Kombinace emocionálního stresu, nároků povolání, úkolů v domácnosti, odpovědnosti v péči o děti a schůzek znamená méně času a pozornosti pro děti. Děti na takové snížení rodičovské přítomnosti reagují frustrací a nejistotou. Vyjadřují tyto pocity tím, že jsou náročnější, zlostnější, těžko zvládnutelné. A to samozřejmě vytváří více stresu pro rodiče, a bludný kruh se tak uzavírá. V tomto okamžiku mnoho rodičů začne uvažovat, zda rozvod přece jen nebyl chybou.

Nejde jen o množství práce, která vyčerpává, či o propočty, jak vyvážit požadavky zaměstnání, domácnosti a péče o děti. Je zde navíc ještě psychologické břemeno pramenící z vědomí, že jste to jediné vy sám, kdo je plně odpovědný za záležitosti dětí. Otec (matka) nemá žádného druhého rodiče, o kterého by se opřel, se kterým by diskutoval o problémech a rozhodnutích týkajících se dětí. Nemá žádného dospělého, který by zastával roli tlumiče emocí mezi ním a dětmi v období, kdy vaše vztahy jsou příliš napjaté, jak k tomu nevyhnutelně čas od času dochází ve všech rodinách. Myslím si, že pro mnoho otců je více stresující pocit plné odpovědnosti za děti než skloubení zaměstnání a péče o ně. Nemá-li otec s výhradní péčí nikoho, s kým by se mohl podělit o odpovědnost s péčí a výchovou dětí, bude se cítit dosti osamělý. Tito otcové také uvádějí osamělost po rozvodu jako hlavní stresující faktor. Závazky týkající se zaměstnání, domácnosti a dětí ponechávají otcům s výhradní péčí jen

¹ Warshak, R.A., *Revoluce v porozvodové péči o děti*, Praha: Portál, 1996, s. 73 - 89

málo času, aby se aktivně účastnil společenského života. Partnerské schůzky nejsou časté - ve srovnání s otcem, který děti jen navštěvuje – a děti často otce na schůzky doprovázejí, čímž dále omezují příležitost k důvěrným projevům. Muži, kteří byli na svých manželkách velmi závislí, pokud jde o jejich emocionální a společenskou podporu, jsou postiženi nejvíc. I když společenský život s dětmi pomůže rozvedeným otcům částečně zmírnit osamělost, od dětí nelze očekávat uspokojování potřeby citově naplněného svazku s jinými dospělými. Rodič s výhradní péčí, který v tomto směru až příliš čerpá ze svých dětí, děti psychologicky svazuje a omezuje jejich citový rozvoj.

Průměrný otec s výhradní péčí má ve srovnání s většinou matek se stejným rodičovským postavením v jednom směru zřetelnou výhodu – a to v otázce peněz. Ačkoliv otcové s výhradní péčí dostávají přídatky na děti jen výjimečně, muži nejsou postiženi tak výrazným porozvodovým poklesem příjmů, který je typický pro ženy. Rozvedení muži většinou zůstávají na stejném pracovišti se stálým příjmem. Muži s výhradní péčí o děti mívají často vyšší postavení i vyšší příjem. To znamená, že nejsou stále zneklidňováni starostmi o peníze a jejich děti nestrádají ekonomickou nouzí, která dopadá na průměrné dítě žijící v domácnosti matky samoživitelky. Toto se samozřejmě týká průměrných rodin. Někteří otcové s výhradní péčí mají finančně napjatý rozpočet a musí zápasit i s ekonomickým stresem vedle stresů jiných.

Jedním z kladů výhradní péče je posílení sebeúcty. Mezi zvláště škodlivé důsledky rozvodu pro otce, který nezíská děti do své péče, je totiž újma v jeho sebepojetí, způsobená změnami ve vztazích s dětmi. Důležitá část identity každého otce pramení z jeho role jako otce. Když nezíská děti do své péče, je tato role v očích zákona omezena a jeho identita jako rodiče narušena. V důsledku toho trpí i jeho sebeúcta. Když otce společnost přeřadí ve vztahu k dětem do postavení druhořadého občana, pak je snadno náchylný pochybovat o sobě jako o otcovi. Tyto pochybnosti se posílí tím, že vidí, jak se jeho vztah s jeho dětmi narušuje nebo se stává povrchnějším – k tomu často dochází při omezeních vyplývajících z typického programu návštěv. Otec, kterému děti v péči zůstanou, má v tomto směru zřetelnou výhodu. Zpravidla se netrápí tímto typem pochybností o sobě. Větší závazek vůči dětem neoslabuje, ale posiluje jeho identitu jako rodiče a totéž platí i o jeho sebeúctě. Sebedůvěra vzrůstá, když se podaří zvládnout mnohé úkoly spojené s rodičovstvím na plný úvazek, tedy úkoly, které na otci během manželství třeba ani nikdo nepožadoval. Otcové i matky s výhradní péčí musí čelit stejným problémům a tlakům, otcové však mají nevýhodu negativních postojů společnosti a výhodu lepšího finančního postavení.

Rodiče s výhradní péčí, stejnou měrou otcové i matky, se po rozvodu stávají mírnějšími, shovívavějšími. Pod vlivem pocitů viny z rozvodu, soucitu pro útrapy dětí i pouhého vyčerpání netrvají rodiče již tolik na svých dřívějších příkazech a zákazech. V domácnostech s výhradní péčí matky to přispívá ke vzrůstu kázeňských problémů, neboť dětem dojde, že jim špatné chování prochází. V domácnostech s výhradní péčí otce tomu tak není. I přes zvýšenou shovívavost jsou otcové s výhradní péčí ve srovnání s matkami se stejným rodičovským postavením méně povolní vůči manipulování dětmi. Děti tedy obvykle vyhoví spíše otcovým požadavkům. Většina z nás si pamatuje na strach vyvolaný matčinou hrozbou: „Počkej, až táta přijde domů!“. Protože děti připisují svým otcům od samého počátku velkou autoritu, udržují své chování v přijatelných mezích, i když dodržování příkazů a zákazů není příliš vynucováno.

I přes každodenní potíže a starosti, které rodič zažívá, je-li na vše sám, většina rodičů s výhradní péčí jsou v této roli šťastni a nemají v úmyslu ji měnit. Průměrný otec, i když se jednotlivci hodně liší, je schopen osvojit si nutné dovednosti a postoje potřebné k vedení domácnosti a ke kompetentní výchově dětí. Přeskupí své priority a poskytne více času dětem. V tomto procesu vzroste jeho sebedůvěra jako rodiče. Dle mého názoru má otec ve srovnání s matkou s výhradní péčí chování dětí více pod kontrolou vzhledem k autoritě, ale jinak není ani horší, ani lepší v péči o tělesné a citové potřeby svých dětí.¹

Standardní je vymezení společného času dítěte a otce na jeden víkend za čtrnáct dní. Otec v životě dítěte hraje významnou roli a děti ho potřebují. Míra do jaké je otec schopen pozitivně ovlivňovat své dítě úzce souvisí s množstvím času, které mu věnuje. Tento čas je mu po rozvodu úředně zkrácen. Dva dny za čtrnáct dní neposkytují prostor pro plnění rodičovské a výchovné funkce. I z angažovaného otce se stává občasný společník pro zábavu. Děti nemohou mít prospěch z jeho výchovného působení. Jeho cena zákonitě klesá. Muži s takto omezeným kontaktem se svými dětmi často popisují ochlazování a slábnutí intenzity vztahu. Přestávají být součástí života dítěte, a stávají se pouhými návštěvníky. Děti jsou tak připraveny o své právo být vychovávány oběma rodiči. Čtrnáct dní je pro děti velmi dlouhá doba. Vnímají čas jinak než dospělí, ubíhá jim daleko pomaleji. Na otce se těší a určený víkend očekávají velmi dychtivě. I to běh času zpomaluje. Warshak o tom říká: „*Nechat děti čekat třináct dní, než uvidí jednoho*

¹ Warshak, R.A., *Revoluce v porozvodové péči o děti*, Praha: Portál, 1996, s. 73 - 89

ze svých rodičů, a opakovat tuto trýznivou proceduru dvakrát měsíčně po celou dobu jejich dětství je podle mého názoru kruté.“

K jiné, širší úpravě styku otce s dítětem, umožňující plnohodnotný vztah, dochází velmi zřídka. Většinou se tak stává z iniciativy rodičů, kteří cítí takovou odpovědnost k dítěti, že jsou i v konfliktní situaci schopni se sami mezi sebou domluvit na pro dítě příznivějším průběhu kontaktu – např. střídavé péči.

Střídavá a společná péče

„Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby...“ – tolik uvádí český zákon o rodině (§ 26 odst. 2) ke společné či střídavé výchově rodičů. Účinnost tohoto ustanovení nastala 1. srpna 1998, ale pokud bychom se ponořili i do dřívější rozhodovací praxe, našli bychom tam rozhodnutí, která tomuto typu výchovy odpovídala, a to v případech, kdy se rodiče na takovém způsobu výchovy dohodli a soud jejich dohodu schválil. Název jasně vymezuje oč jde.

Střídavá péče je určitým řešením disproporce ve vztahu k oběma rodičům, která je důsledkem klasické úpravy poměrů nezletilých dětí po rozvodu. Střídavá péče je nazývána „nejlepším darem, který může dát rozvádějící se pár svým dětem“. Ochrání tak děti před mnoha vlivy, které ruší jejich vývoj v péči jednoho rodiče. Je pochopitelné, že institut střídavé péče není pro každého. Jsou rodiče, kteří opravdu nemají předpoklady pro výchovu dětí a jejich péče by byla spíše na škodu. Jsou i manželé jejichž konflikt je natolik hluboký, že dohoda, alespoň dočasně, není možná. Právě schopnost kooperovat, hledat kompromisní řešení a vysoká míra flexibility je zásadním předpokladem úspěšné střídavé péče. Rodiče musí vzájemně respektovat důležitost toho druhého pro jejich dítě. Naše zákonodárství rozlišuje střídavou a společnou péči. Střídavou péči charakterizuje výklad zákona o rodině jako svěření dítěte v určitém přesně vymezeném časovém období do výchovy jednoho rodiče a v dalším časovém období do výchovy druhého rodiče. Soud současně vymezí práva a povinnosti obou rodičů v těchto střídajících se časových úsecích. Kladné poznatky a zkušenosti přinesla soudní praxe se střídáním výchovy po měsících, je však možno dohodnout delší i kratší časové intervaly. Svěření do střídavé péče je podmíněno blízkostí bydlišť obou rodičů tak, aby dítě mohlo docházet stále do jedné školy,

vykonávat stejné mimoškolní aktivity, stýkat se s kamarády a také záleží na schopnosti rodičů vzájemně komunikovat. V každém případě individuálně musí být přihlédnuto k osobnosti dítěte a k jeho věku. Pokud jde o intenzitu střídání, zákon o rodině žádné intervaly neuvádí. V souladu se současnou rozhodovací praxí se nejčastěji můžeme setkat s rozhodnutím o střídání v intervalu týden-týden nebo v intervalu čtrnáct dnů. Vyloučeno však není ani střídání v intervalech delších např. měsíčních, půlročních. Stejně jako tomu je při svěřením dítěte do výchovy jen jednoho rodiče, ani v případě střídavé výchovy není ten z rodičů, u kterého právě dítě není ve výchově, jakkoliv omezen v rozsahu svých rodičovských práv a povinností.¹

Otcům dovoluje střídavá péče udržet s dětmi intenzivní hodnotný vztah. Muži se střídavou péčí se těší skutečné důvěře svých dětí a prožívají s nimi opravdovou blízkost. Jejich vztah je ve srovnání s v podstatě nevyhnutelně povrchním vztahem otců, kteří vídají dítě jednou za dva týdny, daleko kvalitnější. Čas trávený s dětmi jim dává možnost skutečně děti vychovávat. Kritici střídavé péče poukazují na to, že děti potřebují stálé prostředí. Pravidelná změna je podle nich pro dítě velmi stresující, nechává je v nejistotě kam patří a znemožňuje mu navázat bezpečný vztah alespoň k jednomu z rodičů. Jistě jsou děti, pro které je zátěž při střídání prostředí taková, že není kompenzována nespornými pozitivy, které střídavá péče přináší. Výzkumy ukázaly, že vliv rozvodu na děti ve střídavé péči nebyl tak nepříznivý. Utrpěly sice trauma z rozpadu rodiny, ale byly ušetřeny dalšího ze ztráty jednoho z rodičů.

Rozhodnutí o svěřením do **společné péče** není v praxi příliš obvyklé, v úvahu by připadalo tehdy, pokud by rodiče i nadále (po rozvodu) zůstali žít společně v jednom domě či bytě a i nadále by zachovali určitý model společného hospodaření, alespoň ve vztahu k nezletilým dětem. Přestože v mnoha rozvodových případech zůstávají rozvedení manželé žít v jednom bytě, soud rozhoduje o jiné než společné výchově dětí, neboť rodiče většinou hospodaří zcela odděleně a vyřešení odděleného bydlení je otázkou někdy kratšího, někdy delšího období, jehož skončení by automaticky znamenalo také změnit do té doby fungující společný způsob výchovy.²

Pro děti znamená společná péče udržení si obou rodičů. Oba jsou stále přítomni v jejich životě a na oba se mohou kdykoli obrátit. Mohou se od nich učit. Oba jsou jim k dispozici při zdolávání těch životních úkolů, s kterými jim může pomoci pouze rodič určitého pohlaví.

¹ Novák, T., Průchová, B., Předrozvodové a rozvodové poradenství, Praha: Grada, 2007, s. 60 - 67

² Novák, T., Průchová, B., Předrozvodové a rozvodové poradenství, Praha: Grada, 2007, s. 69 - 71

Základním předpokladem obou výše zmíněných forem výchovy dítěte je především schopnost domluvy mezi rodiči. V případě společné výchovy je tato schopnost konfrontována s realitou dnes a denně. V případě výchovy střídavé se rodiče musí dokázat domluvit, jak na věcech základních, tak i na zdánlivých maličkostech. Mezi základní, lze říci úřední, záležitosti patří domluva na tom, kde bude mít dítě trvalé bydliště, kdo z rodičů bude moci nárokovat patřičné snížení daňového základu, u kterého územního a obvodního dětského lékaře bude dítě v péči, atd. Ujasnit se musí také finanční otázky. Nejde jen o běžné výdaje, ale i o výdaje jednorázové a podstatné, např. částky za kroužky, jazykovou výuku, sportovní vybavení, školní výlety a exkurze, atd. pak se také jedná o otázky každodenního života. Kde a jaké šaty bude dítě mít, jak se budou šaty předávat, zda budou vyprané nebo nevyprané atd. K domluvě je toho tedy skutečně dost.

Společná a střídavá péče o děti po rozvodu nejlépe funguje, když:

- Oba z rodičů jsou přesvědčeni, že ten druhý je pro děti důležitý.
- Oba z rodičů jsou přesvědčeni, že ten druhý je také dobrý rodič.
- Rodiče žijí blízko sebe.
- Děti samy takovou společnou nebo střídavou péči chtějí.
- Rodiče mají k této péči příznivý postoj.
- Jeden rodič řádně dodržuje své finanční závazky vůči druhému.
- Rodiče vzájemně spolupracují.
- Rodiče jsou flexibilní.
- Rodiče mají slušnou úroveň komunikace.
- Rodiče nezatahují děti do svých konfliktů.

Společná a střídavá péče většinou selhává, když:

- Jeden rodič se o děti nemůže přiměřeně starat.
- Jeden rodič je zjevně proti takovému uspořádání.
- Místa, kde rodiče žijí po rozvodu, jsou od sebe dosti vzdálená.
- Rodiče vůči sobě pociťují silné nepřátelství i přes pokusy o zprostředkování.
- Rodiče používají děti proti sobě jako pěšáky ve válce.

Konflikt i po rozvedení manželství

Adaptace na rozvod je složitý dlouhodobý proces. Jak bude tento proces probíhat a s jakým výsledkem, záleží na mnoha faktorech, osobnostních i sociálních. Odborníci rozlišují několik stádií adaptace na rozvod. Optimální je nalezení nového životního stylu vnímaného jako lepší, než život v předchozím manželství. Charakteristický pro úspěšné překonání rozvodové situace je kladný přátelský vztah k bývalému partnerovi. Mnoho lidí však takového stádia nedosáhne a zastaví se na cestě za znovu nalezením životní spokojenosti a duševní rovnováhy na nižší úrovni. Rozvod je jimi stále vnímán jako velmi zraňující událost, která navždy poznamenala jejich život. K bývalému partnerovi je poji silné city. Tyto emoce mohou být i vyhraněně negativní, vyvolávající touhu po potrestání nebo jen strach z bývalého partnera či pocit, že představuje nebezpečí pro děti. To vše svědčí o špatné adaptaci na rozvod a přináší s sebou mnoho problémů pro rodiče i děti. Lidé v takové situaci používají různých obranných mechanismů (např. hněv, touha po odplatě, vnímání pouze špatných stránek bývalého partnera a jejich zveličování a nepřipouštění jakékoli dobré vlastnosti apod). Konflikty nezdědka pokračují i po rozvodu a jsou do nich často vtahovány děti, jako prostředek prosazení vlastní vůle, potrestání partnera nebo demonstrace síly. Ve srovnání s traumatickým dopadem těchto porozvodových válek, je standardní úprava poměrů pro děti v podstatě dobrým řešením. Následující část bude věnována několika společensky rozšířeným jevům doprovázejícím rozvod, které podle mého názoru mohou být charakterizovány právě špatnou adaptací na něj.

Popuzení proti jednomu z rodičů

Je pravděpodobné, že v době rozvodového boje nebo jako dozvuk onoho boje dojde k tzv. popuzení dítěte. Jde o přímé nebo nepřímé, vědomé nebo nevědomé ovlivňování dítěte proti jednomu z rodičů, v jehož péči trvale nebo alespoň bezprostředně není. Dítě může být popuzeno proti jednomu z rodičů, ale také vzájemně, kdy otec popouzí proti matce a matka proti otci. Intenzita těchto aktivit je různá od povzdechu, gesta až po vyprávění smyšlených příběhů a předkládání rádoby dokladů o tom, jak druhý z rodičů rodině, některým jejích členům a zejména dítěti uškodil. Je si třeba uvědomit, že dítě je značně sugestibilní, a to zejména ve vztahu k osobám, jímž věří, a jejichž autoritu přijímá. To, co je mu řečeno, vnímá, aniž by vše podrobilo kritickému zvážení. Ostatně na takové zvážení nemá ani síly či prostředky. Popouzející

rodič zde manipuluje se sebevědomím dítěte, hraje na strunu jeho údajné dospělosti, zralosti – „rozhodni se sám“. Možnosti obrany proti takovému působení jsou minimální. Dítě je totiž přesvědčeno, že není ovlivňováno, ale pouze informováno. Tendenčnost v předávaných informacích neodhalí.¹

Popuzení je úmyslem snížit hodnotu druhého rodiče v očích dítěte. Dle mého názoru a získaných informací popouzí většinou matky, které mají děti ve výhradní péči, ve snaze vymazat otce z života dítěte a upevnit svou výhradní výchovnou moc (popouzení otcem proti matce není samozřejmě vyloučeno). Motivy mohou být různé, například přetrvávající zloba nebo strach, snaha pomstít se. Popouzení je záměrná dlouhodobá činnost v neprospěch bývalého partnera. Matky se soustavně snaží otce v očích dítěte očernit, pomlouvají ho a ponižují, vyzdvihují jeho špatné vlastnosti a nepřipouští dobré, shazují otce, ironizují ho a zesměšňují. Někdy tak činí i v opravdovém přesvědčení o jeho špatnosti. Děti jsou v nízkém věku velmi sugestibilní a navíc na matce závislé, nechají se tak lehce přesvědčit a přijmou nepravdivou nebo alespoň silně zkreslenou představu o svém otci. Zaujmou k němu negativní postoj, reagují odtažením, strachem z otce či nenávisí k němu.

V důsledku se vše obrátí proti dětem. Prožívají vnitřní konflikt. Velmi dobře cítí, že mají s otcem mnoho společného, ztotožňují se s ním a snižování otcových kvalit mohou vnímat i jako snižování kvalit svých. Trpí tím hlavně jejich sebevědomí. Chlapci, jejichž matka otce trvale ponižovala, mají větší problémy s mužskou identitou, jsou plašší a závislejší, protože pochybují o svých vlastních kvalitách. Navíc je dítě stavěno do role soudce jednoho z rodičů, která mu v jeho věku nepřísluší a rovněž je pro dětskou psychiku zatěžující. Popouzení zanechává na duši dítěte značné následky, prohlubuje traumata z rozvodu rodičů a znesnadňuje adaptaci.

Později, ve věku kdy se děti stávají zvýšeně kritickými, přehodnotí svůj postoj k otci. Jsou schopny posoudit skutečné vlastnosti a činy svého otce a poopravit si obrázek, který si o něm udělaly pod vlivem popouzení v dětství. Dlouhé období, v kterém je blízký a silný vztah s otcem důležitý a formativní, však již promeškaly. Navíc výchova založená na lži není pro utváření charakteru dítěte ideální.

Odborníci jako jedno ze základních pravidel pro výchovu po rozvodu, doporučují zachovávat pozitivní obraz druhého rodiče. Cíleně o něm vytvářet dobré mínění.

¹ Novák, T., Průchová, B., Předrozvodové a rozvodové poradenství, Praha: Grada, 2007, s. 71

Bránění ve styku

Jde o snahu jednoho z rodičů kontakt s rodičem druhým výrazně omezit nebo znemožnit. Důvodem bývá rozvodový boj. Přijmeme-li koncept bitvy, pak ztratit dítě je konečně opravdovým a nenahraditelným stvrzením prohry. Jen zřídka se lze setkat se zcela otevřeným bráněním ve styku. To je stav, kdy dítě i jeden rodič dávají jasně najevo snahu po setkání a druhý rodič toto setkání zakazuje. Jsou ovšem výjimky a lze se setkat i s tragickými scénami, kdy za zamčenými dveřmi bytu pláče dítě, přede dveřmi (pláče nebo zuří) jeden z rodičů. Opět jsou důvody k takovému jednání různé, snaha mít dítě pouze pro sebe, vymazat otce ze života dětí a vyhnout se tak vzpomínkám na nevydařené manželství, touha potrestat bývalého partnera, zloba a neochota připustit důležitost otce pro dítě nebo i opravdové obavy o bezpečnost dětí. K bránění ve styku s otcem se některé matky uchylují i po delším čase po rozvodu, když do té doby porozvodové uspořádání fungovalo a návštěvy probíhaly bez problémů. Například v situaci, kdy potkali jiného muže a přejí si s ním založit novou rodinu bez jakékoli účasti bývalého partnera.¹

Prostředků, které k přerušení kontaktů mezi otcem a dětmi matky používají, je mnoho. Některé matky pouze znepríjemňují předání dítěte a tím od začátku naruší průběh návštěvy. Jiné se snaží na dobu určenou pro návštěvu naplánovat jinou atraktivní činnost, tak aby dětem bylo líto tuto činnost kvůli návštěvě opustit. Někdy zařídí na dobu schůzek pravidelnou zájmovou činnost dítěte a pak obviní otce, že by chtěl dítě o prospěšnou aktivitu připravit. Některé matky si vymýšlí nemoc dítěte a některé dítě prostě nevydají.

Důsledky jsou jasné. Oslabení až úplná ztráta vztahu dítěte s otcem a s ním spojené již několikrát zmiňované následky. I u otců může dojít k psychickým obtížím souvisejícím se ztrátou milovaného dítěte a otcovské role. Tyto stavy jsou doprovázené pocity úzkosti, potupy a deprese, jako reakce na zpřetrhání vztahu otec - dítě.

Otcové, kterým jejich bývalé partnerky brání ve styku s dětmi, se často dopouští závažné chyby tím, že doufají v změnu a řešení situace po dobrém, vyčkávají a odkládají vymáhání kontaktu právní cestou. Vystavují tak dítě i sebe nebezpečí, že oslabení vztahu i případně matkou posilovaný a programovaný negativní postoj dítěte k otci, se dostane do takového stádia, kdy bude nevratný a styk bude opravdu nutno omezit vzhledem k psychickému stavu dítěte. Je tedy nutné jednat okamžitě

¹ Novák, T., Průchová, B., Předrozvodové a rozvodové poradenství, Praha: Grada, 2007, s. 71 - 72

a hned po prvních zmařených setkáních se razantně domáhat svého práva účinným způsobem.

4.2 Kazuistiky

Kazuistika č. 1

Paní S. od rozvodu před devíti lety používala všechny možné praktiky, aby zabránila bývalému manželovi v kontaktech s jejich jedenáctiletým synem. Již při rozvodu od svého praktického lékaře získala potvrzení o hematomech na paži způsobených manželem, který ji napadl. Od dětské lékařky získala toto vyjádření: „Potvrzuje, že v souvislosti s návštěvami rozvedeného otce se u chlapce začaly objevovat poruchy řeči, zadržávání, pomočování a větší psychická labilita, občas i agresivní chování. V zájmu zdraví dítěte by bylo vhodné omezit styk otce s chlapcem na minimum, zvláště pobyt přes noc není vhodný.“ Když bylo synovi 9 let, zorganizovala paní S. společnou dovolenou otce a syna a instruovala otce, aby provedl sexuální výchovu syna. Po návratu z dovolené se syn dožadoval častějších kontaktů s otcem. Paní S. podala na otce trestní oznámení pro pohlavní zneužívání. Začala dítě vodit k mladé psychologce a barvitě jí popisovala sexuální praktiky, které otec se synem na dovolené prováděli. Dítě vše popřelo, ale psychologka vydala potvrzení, že otec dítě mravně ohrožoval a nyní je manipuluje, aby to popřelo. Trestní oznámení bylo pochopitelně doloženo uvedenými nálezy praktických lékařů a psychologky. Syn při výslechu na policii vypověděl, že matka si vše vymyslela, policie věc odložila, ale odvoláním a stížnostmi na postup policie matčin právník dosáhl vleklého trestního řízení pro ohrožování mravní výchovy, během něhož matka odmítla realizaci kontaktů otce se synem. Znalecký posudek jakékoli pochybení ze strany otce vyloučil, díky čemuž soud po dvou letech trestního řízení otce zprostil obžaloby a kontakt se synem mohl být opět pomalu realizován.

Kazuistika č. 2

Paní K. podala návrh na rozvod a odešla ze společné domácnosti, s tehdy dvouletým synem Jakubem, za svým novým druhem. Pana K. neinformovala o místě jejich pobytu. Panu K. se podařilo zjistit, kde jeho manželka se synem jsou. Jakuba si odvedl. Vychovával ho pak téměř rok a půl. Jejich vztah byl velmi dobrý, bez problémů. V té době provedla šetření v domácnosti pracovnice OPD. K prostředí

i péči pana K. neměla připomínek. Matka, přestože ji pan. K nabídl, že může kdykoli přijít a navštívit syna, tak nečinila. Přesto na základě předběžného opatření, které iniciovala paní K., měl být Jakub předán zpět matce. Styk pana K. s Jakubem byl vymezen na jeden víkend za čtrnáct dní. Protože se pan K. odmítl přizpůsobit tomuto nařízení, došlo k výkonu rozhodnutí. Jakub byl odebrán panu K. a předán matce velmi nešetrným způsobem za asistence policie, justiční stráže a sociální pracovnice. Při výkonu rozhodnutí bylo použito násilí proti panu K. Jakub nechtěl dům otce opustit a odvedení se velmi bránil. Výslovně si přál zůstat s otcem. Od této události pan K. svého syna v podstatě neviděl (v současnosti pět let). Matka nikdy v stanovenou dobu syna nepředala. Pan K. záhy začal žádat výkon rozhodnutí, změnu výchovy i trestní stíhání. Matce byla udělena pokuta a bylo i zahájeno trestní stíhání, které však bylo později zastaveno. Vztah Jakuba k otci, kterého velmi dlouhou dobu neviděl, se začal postupně měnit v nepřátelský a odmítavý. Začal se otce bát. Náhle si začal vymýšlet traumatické zážitky z doby, kdy byl v péči otce. Jednou tvrdil, že s otcem nepůjde, protože ten ho bil, nebral ho ven, držel ho zavřeného v jedné místnosti a někdy ho zavíral do sklepa. Jakub se také začal pomočovat. Podle matčiny interpretace šlo o reakci na špatnou péči otce (pomočování začalo až v době, kdy Jakub žil opět s matkou). Matka podala návrh na zákaz styku pana K. s Jakubem. Státní zástupce si objednal znalecký posudek. (Ten byl však znalkyní zpracován aniž by promluvila s otcem.) Na základě tohoto posudku soud styk zakázal s odůvodněním, že pan K. Jakuba stresuje, tím jak za ním chodí. Podle soudu má zákaz styku pomoci Jakubovi zbavit se stresu a navázat zpřetrhané citové vazby s otcem. V praxi to však spíše znamená, že dokud se matka nerozhodne, že by Jakub mohl vídat svého otce, je jejich vzájemný vztah odsouzen k zániku.

4.3 Dílčí závěr

Rozvod vždy dlouhodobě poznamená všechny zúčastněné osoby o to více děti, které se v situaci špatně orientují a je pro ně jen těžko pochopitelná. Nejlepší, co mohou rodiče pro své dítě udělat, je umožnit mu co nejčastější styk s oběma rodiči, tak aby s nimi mohlo udržovat kvalitní a vřelý vztah. To je možné pouze při dobré vůli rodičů. V současné době existuje mnoho otců, kteří nejen že nemají děti svěřeny do své péče, ale svádí marný boj o to, aby je mohli alespoň občas vídat. Nesetkali se se svými dětmi již velmi dlouhou dobu a nemají, přes veškerou snahu, ani malou vyhlídku, že by se tak

v brzké době mohlo stát. Stále znovu se pokoušejí domoci se spravedlnosti a stále znovu je jejich úsilí bezvýsledné. Jejich děti vyrůstají ochuzeny o jednu ze dvou v dětství nejcennějších věcí, kterou je - vedle intenzivního vztahu s matkou - také plnohodnotný vztah s otcem. Standardní úprava poměrů nezletilých dětí po rozvodu, určovaná soudem na jeden víkend za čtrnáct dní, není dostačující. Řešením umožňujícím udržení trvalého intenzivního vztahu s oběma rodiči je střídavá péče, která je však velmi náročná na kooperaci páru. Většinou se špatnou adaptací na rozvodovou situaci souvisí snaha vymazat jednoho z rodičů ze života dítěte. Popouzení a bránění ve styku mají za následek prohloubení utrpení dítěte a znásobení ztrát, které rozvod rodičů vždy doprovázejí. Toto jednání i trvale poškozuje dětský vývoj v mnoha oblastech a je třeba mu předcházet nebo alespoň včas podniknout kroky k jeho zastavení. V této kapitole také popisují, co otce může v této složité životní etapě všechno potkat, co pro vztah otce a dítěte může rozvod znamenat a snad i o tom, jak se tomu nejhoršímu bránit.

5. Názory mužů–otců pečujících alespoň o jedno dítě

Metodologie průzkumného šetření

Cíl a úkoly průzkumu

Předchozí **teoretické kapitoly** diplomové práce byly věnovány teoretickým poznatkům o vztahu otce a dítěte a o roli, kterou otec v životě dítěte hraje. Také jsem se věnovala historickému pohledu na otce, problematice genderu a ve značné míře i rozvodu a jeho důsledkům. Jde o podstatné otázky, které by mimo jiné měly být brány v úvahu při rozhodování o úpravě poměrů nezletilých dětí po rozvodu.

V rámci tohoto výzkumu se budu snažit o komparaci postavení otce v minulosti a nyní, zjištění a vymezení změny v chápání role muže-otce v průběhu času z pohledu společnosti a zkoumání skutečné pozice otce v rodině. Komparaci budu provádět pomocí vlastních myšlenek, názorů, představ a idejí o daném problému.

Dotazníkovou formou budu zjišťovat, do jaké míry se respondenti podílejí na péči o děti, do jaké věkové skupiny patří a jejich rodinný stav. Dále, jak nahlízejí na rozvod a porozvodovou péči o děti.

Empirická kapitola je proto zaměřena na zmapování reálného podílu mužů-otců na péči o dítě a názorů na péči o nezletilé děti po rozvodu rodičů.

Cílem mé práce je zjistit a ověřit na základě stanovených hypotéz, jaké změny nastaly v postavení otce z pozice výlučného živitele na aktivního spoluúčastníka na rodinném dění a co je s tímto úkolem spjato v současnosti. Také očekávám, že se od mužů-otců dozvím, jestli se domnívají, že muž-otec je pro péči o děti stejně způsobilý jako žena-matka a doufám, že se mi podaří shrnout názory těchto mužů-otců na úpravu poměru po rozvodu a na porozvodovou péči o děti. Tuto otázku považuji za aktuální, protože muži-otcové jsou mnohokrát znevýhodňováni, protože oni o děti při rozvodu přicházejí daleko častěji, ať již v důsledku soudem upraveného porozvodového uspořádání nebo záměrné snahy bývalé manželky. To však neznamená, že se v podobné situaci nemůže ocitnout žena, matka. Rychlá náprava je žádoucí stejně jako v případě, kdy je dítě zbytečně připraveno o otce.

Empirické šetření diplomové práce má charakter kvantitativního šetření a dominantní technikou je dotazník. Šetření má formu již zmíněného dotazníku

pro muže-otce pečující alespoň o jedno dítě. Dotazník je anonymní. Celkově na dotazník odpovědělo 200 respondentů, tudíž vzhledem k množství mužů-otců v této oblasti není vzorek reprezentativní. Odpovědi pocházejí pouze od té části mužů-otců, kteří projeví ochotu pomoci a zúčastnit se šetření a kteří byli mou osobou osloveni. Je možné, že výsledky od další skupiny mužů-otců, by byly odlišné.

Otcům, kteří mají zájem o výchovu svých dětí, může tato práce hodně napovědět o tom, co bude jejich standardními a nedělitelnými úkoly, případně, které místo v rámci rodiny je pro ně vhodné a možná mnozí zjistí, že muž-otec je pro péči o děti stejně způsobilý jako žena-matka. Práce může sloužit rodičům jako pomůcka při úpravě poměru po rozvodu tak, aby forma porozvodové péče byla pro děti co nejpříznivější.

Hypotézy šetření a jejich zdůvodnění

První oblast, na níž jsem se ve svém průzkumu zaměřila je péče muže – otce o své dítě. Tato oblast je ověřována první hypotézou:

Hypotéza první: Role muže – otce se mění z pozice výlučného živitele na aktivního spoluúčastníka na rodinném dění a péči o dítě.

K této domněnce mě vedla vlastní zkušenost, kterou mohu osobně porovnat z pohledu generací ve vlastní rodině a to mého dědy, otce a manžela.

Pro další část průzkumného šetření jsem zvolila oblast důležitosti vztahu otec – dítě oproti vztahu matka – dítě. K této oblasti se vztahuje druhá hypotéza:

Hypotéza druhá: S měnícím se věkem mužů-otců od starších (více než 60 let) k mladším (méně než 30 let) se vyrovnává důležitost vztahu otec-dítě oproti vztahu matka-dítě.

Tato domněnka vyplynula z mého vlastního pozorování našich věkových vrstevníků (věk cca 35 let) a jejich rodin, kdy si myslím, že na důležitost výše uvedeného vztahu je v současnosti kladen mnohem větší důraz.

Třetí a poslední mapovanou oblastí je porozvodová péče o děti a volba frekvence styku s dětmi. Tuto oblast ověřuje poslední hypotéza:

Hypotéza třetí: Muži do 40 let věku volí častěji jako nejvhodnější úpravu styku s dětmi po rozvodu střídavou péči než muži nad 40 let věku.

Zde předpokládám, že tuto volbu by volilo nejvíce dotazovaných mužů vzhledem ke skutečnosti, že institut střídavé péče nebyl v minulosti znám. Dalším důvodem tohoto mého předpokladu je v současnosti lepší vztah muže – otce s dítětem včetně většího podílu na péči o dítě a rodinném dění oproti minulosti.

Všechny výše uváděné skutečnosti se snažím svým průzkumným šetřením potvrdit nebo vyvrátit. Výsledky šetření jsou dále rozpracovány v podkapitole 5.3 analýza výsledků šetření a v kapitole 5.4 srovnání výsledků šetření s hypotézami. Získané údaje jsou určeny pouze pro potřeby této diplomové práce.

Charakteristika průzkumného souboru

Průzkum byl proveden v Příbrami a blízkém okolí. Základním souborem empirického šetření byli muži – otcové pečující alespoň o jedno dítě. Výzkumný soubor činí 200 respondentů – otců pečujících alespoň o jedno dítě. Žádný z mužů – otců nebyl vyřazen na základě špatně vyplněného dotazníku. Všechny rozdané dotazníky byly vyplněny v pořádku a kompletně. Jedná se tedy o soubor výběrový.

Zvolená metoda průzkumného šetření

Vzhledem k charakteru práce bylo výzkumné šetření provedeno kvantitativní formou, tedy zkoumáním výše vybraného souboru statistickou procedurou.

Jako typickou metodu pro kvantitativní výzkum jsem zvolila vlastní konstrukci dotazníku, který jsem rozdělila do čtyř skupin. Uvedenou metodu jsem zvolila s ohledem na skutečnost, že umožňuje získání potřebných dat a informací od velkého počtu respondentů za poměrně krátký časový interval.

První část dotazníku se skládá z otázek obsahujících profilační údaje respondentů. Stručnou formou jednoduchých otázek zjišťuji základní demografická data o respondentech. Odpovědi na otázky jsou formulovány tak, že dotazovaný označí sobě odpovídající variantu odpovědi. Konkrétně jsem se zaměřila na věk, dosažené vzdělání v době narození prvního dítěte a vzdělání v současné době, rovněž rodinný stav v době narození prvního dítěte a v současné době. Jsou to základní informativní data – popis výzkumného souboru.

V druhé části dotazníku jsem otázky směřovala ke zjištění konkrétních postojů mužů-otců k péči o dítě - analýzu trendu výchovy dítěte. Tato část je nejrozsáhlejší, obsahuje osm otázek a respondenti označí sobě odpovídající variantu.

Ve třetí části jsem se zaměřila na zjišťování konkrétních názorů na důležitost vztahu otec – dítě, matka – dítě. Tedy analýzu postojů k péči o dítě a popisování trendu. Jestli muži stále nahlízejí na tyto vztahy konzervativně, nebo jestli se jejich názor v současnosti mění. V této části bylo položeno šest otázek uzavřených, kde dotazovaný odpovídá formou souhlasu či nesouhlasu, nebo nemá k otázce vyhraněný postoj, tudíž se přikloní k odpovědi spíše ano, nebo spíše ne. Zde najdeme také jednu otázku otevřenou.

V poslední čtvrté části dotazníku jsem otázky směřovala ke zjištění konkrétních názorů na porozvodovou péči z pohledu mužů. Tuto část tvoří čtyři otázky na které dotazovaný odpoví formou souhlasu, nesouhlasu, nebo označí sobě odpovídající variantu.

V dotazníku jsou užity otázky uzavřené, kdy dotazovaní vybírají jednu z možných odpovědí. Použila jsem pouze jednu otázku otevřenou, kde muži vybírali ze dvou možných odpovědí a v pokračování této otázky zdůvodňovali své rozhodnutí pro tuto konkrétní odpověď.

5.2 Realizace empirického šetření

Předběžný průzkum

Pro účely ověření srozumitelnosti a jasnosti jednotlivých položek dotazníku byl uskutečněn předběžný průzkum na vzorku deseti respondentů různého věku. Hlavním cílem bylo odzkoušení dotazníku, který byl pro tento průzkum sestaven. Díky drobným připomínkám dotazovaných jsem upravila formulaci několika otázek dotazníku a vypustila jsem čtyři nic nezjišťující otázky. Poté byl dotazník upraven na jeho konečnou verzi a dále jsem stanovila podmínky za jakých budou dotázaní odpovídat.

Vlastní šetření

Průzkumné šetření bylo provedeno v období od května do října roku 2008. Celkem bylo rozdáno 200 kusů dotazníků. Dotazník jsem rozdala respondentům osobně nebo prostřednictvím známých a přátel, čímž byla zajištěna bezproblémová a maximální návratnost. Všechny vrácené dotazníky jsem mohla použít, jelikož byly správně a úplně vyplněny.

Abych minimalizovala zkreslování odpovědí samotnými respondenty byť z důvodů ostychu, zlepšení sama sebe v pohledu druhých či z recese, vyplňovali muži dotazník samostatně a v soukromí. Pro zajištění anonymity jsem se rozhodla pro odpovědi formou označením kategorie (např. věk, vzdělání), nebo názoru (ano, spíše ano, spíše ne, ne).

V úvodu dotazníku byli respondenti seznámeni s účelem tohoto šetření. Zároveň byli upozorněni, že výsledky průzkumu se stanou součástí pouze mé diplomové práce. Dále byli ujištěni o anonymitě dotazníku a dočetli se také instrukce k jeho vyplnění.

Pro vyhodnocení výsledků šetření jsem použila čárkovací metodu, pomocí které jsem stanovila četnosti objektů v jednotlivých třídách odpovědí.

Výsledky šetření jsou znázorněny pomocí tabulek a grafů. Tabulky nabízejí vždy celkový počet odpovědí respondentů ve skupině dané věkové kategorie. Výsledky jsou zaznamenány procentuálně nebo průměrným výpočtem odpovědí jednotlivých věkových kategorií. Tuto alternativu jsem volila z důvodu, že počet respondentů v každé uvedené věkové kategorii není stejný.

5.3 Analýza výsledků průzkumného šetření

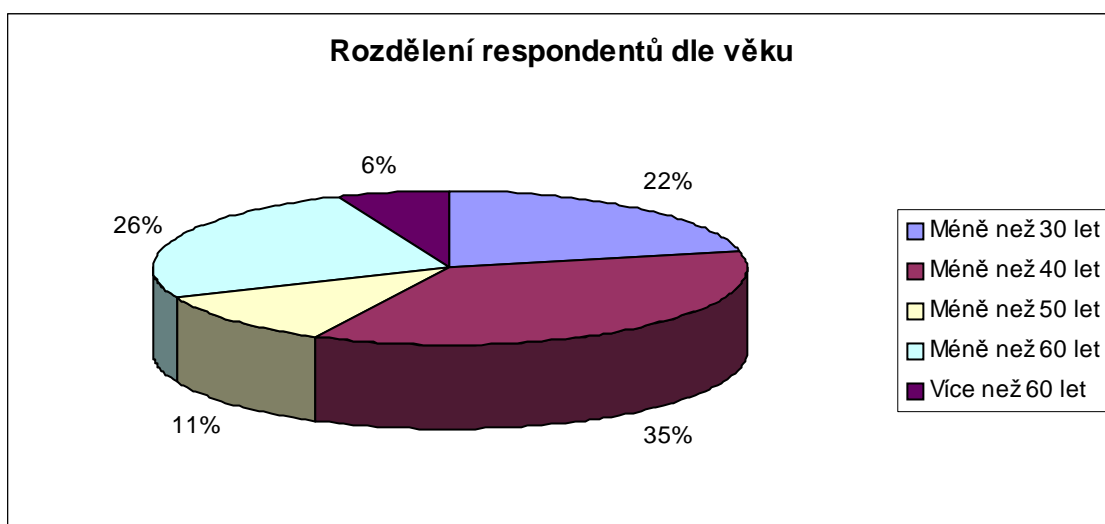
Část první – profil respondentů - základní údaje o vzorku

Otázka č. 1: Uveďte prosím, kolik je Vám let:

Tabulka č. 1

Věk respondentů	Počet	Procenta
Méně než 30 let	43	22%
Méně než 40 let	72	35%
Méně než 50 let	22	11%
Méně než 60 let	51	26%
Více než 60 let	12	6%

Graf č. 1

Z výsledného grafu je patrné, že z dvoustovek dotazovaných mužů-otců jich do věkové skupiny do 30 let patří 43 tedy 22%, do skupiny do 40 let patří 72 mužů což je 35%, další skupinou jsou muži mladší 50 let, kterých je 22 což je 11%, další skupinu tvoří muži ve věku méně než 60 let, kterých je 51, což činí 26% a poslední skupinou jsou muži nad 60 let, kterých je 12, což je 6% z celkového počtu dotázaných.

Otázka č. 2: Uveďte prosím, pohlaví a věk Vašich dětí:

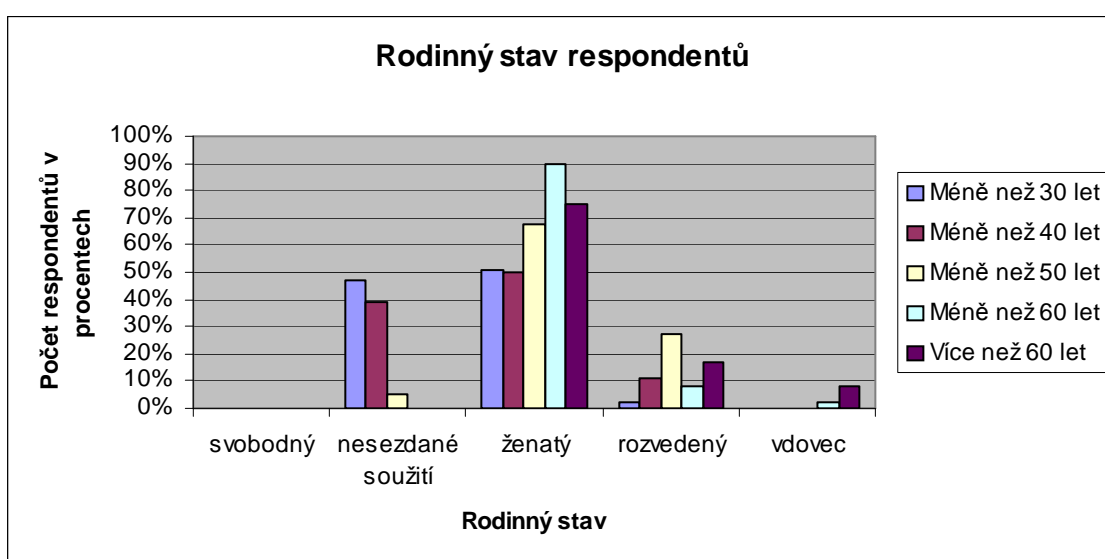
U každého z dotazovaných respondentů mužů-otců bylo podmínkou mít alespoň jedno dítě, což bylo dodrženo. K této otázce vzhledem k počtu respondentů a různorodosti uváděných faktů není zpracováno grafické znázornění.

Otázka č. 3: Zakroužkujte prosím, jaký je Váš rodinný stav nyní:

Tabulka č. 2

Věk	nesezdané		žentatý	rozvedený	vdovec
	svobodný	soužití			
Méně než 30 let	0%	47%	51%	2%	0%
Méně než 40 let	0%	39%	50%	11%	0%
Méně než 50 let	0%	5%	68%	27%	0%
Méně než 60 let	0%	0%	90%	8%	2%
Více než 60 let	0%	0%	75%	17%	8%

Graf č. 2

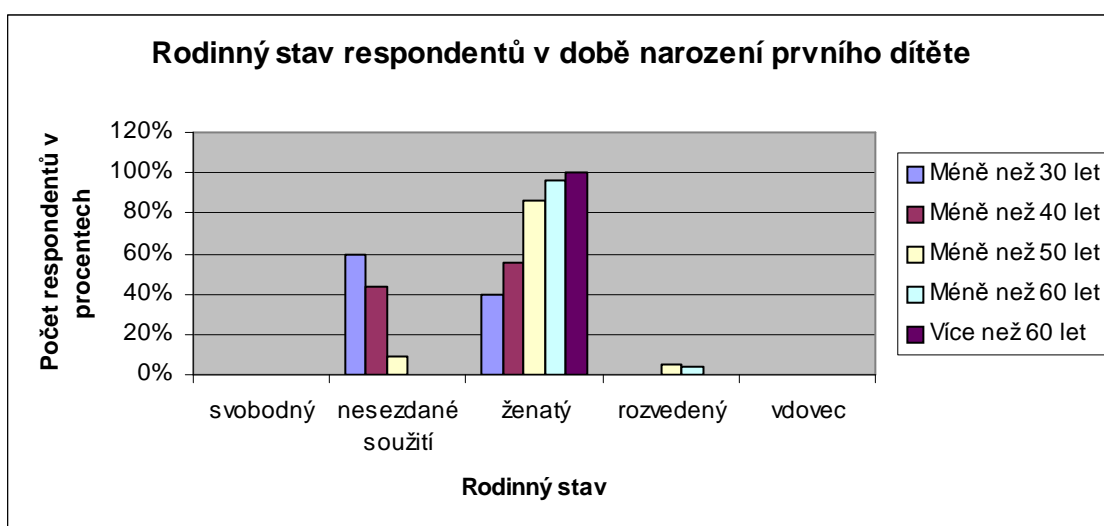
Z uvedeného grafického vyjádření rodinného stavu dotazovaných respondentů v současnosti je zřejmé, že žádný z mužů v žádné shora uvedené věkové skupině není v současnosti svobodný. 47% mužů ve věku do 30 let žije v nesezdaném soužití, 51% je ženatých a 2% rozvedených. Ve věkové skupině do 40let žije 39% dotázaných v nesezdaném soužití, 50% jich je ženatých a rozvedených mužů je 11%. Další věkovou skupinu tvoří muži ve věku do 50 let, kdy v nesezdaném soužití žije pouhých 5% mužů oproti mladším a dále je jich 68% ženatých a 27% rozvedených. Žádný z mužů ve věku do 60let nežije v nesezdaném soužití, ženatých je 90%, rozvedených 8% a vdovců 2%. Ve věkové skupině nad 60 let opět jako v předchozí věkové skupině nežije žádný muž v nesezdaném soužití, 75% je ženatých, 17% rozvedených a 8% vdovců. Je tedy zcela patrné, že v současnosti preferují mladší věkové skupiny formu vztahu spíše v podobě nesezdaného soužití než tomu bylo v minulosti, kdy u věkově starších mužů byl jejich rodinný stav v podobě manželství, tedy ženatý.

Otázka č. 4: Zakroužkujte prosím, jaký byl Váš rodinný stav v době narození prvního dítěte:

Tabulka č. 3

Věk	nesezdané				
	svobodný	soužití	Ženatý	rozvedený	vdovec
Méně než 30 let	0%	60%	40%	0%	0%
Méně než 40 let	0%	44%	56%	0%	0%
Méně než 50 let	0%	9%	86%	5%	0%
Méně než 60 let	0%	0%	96%	4%	0%
Více než 60 let	0%	0%	100%	0%	0%

Graf č. 3

V tomto grafickém znázornění jsou uvedena zjištěná fakta, která znázorňují v procentuálním vyjádření rodinný stav respondentů v době narození prvního dítěte, kdy tyto respondenti jsou rozděleni dle věku. Žádný z dotázaných mužů - otců v žádném z uvedených věků nebyl svobodný, ve stavu nesezdaného soužití bylo mužů - otců ve věku do 30let 60%, ženatých bylo 40%. Další věkovou skupinou jsou muži - otcové ve věku do 40let, kdy 44% těchto mužů bylo v nesezdaném soužití, ženatých 56%. Věková skupina mužů - otců do 50let byla členěna dle rodinného stavu tak, že 9% bylo v nesezdaném soužití, 86% ženatých a 5% rozvedených. 96% mužů - otců ve věku do 60let bylo ženatých, 4% rozvedených. Ve věku nad 60let bylo 100% mužů - otců ženatých.

V porovnání rodinného stavu nyní a v době narození prvního dítěte, lze konstatovat, že v současné době je mnohem více párů při narození prvního dítěte ve stavu nesezdaného soužití než tomu bylo v minulosti, někteří uzavřeli sňatek

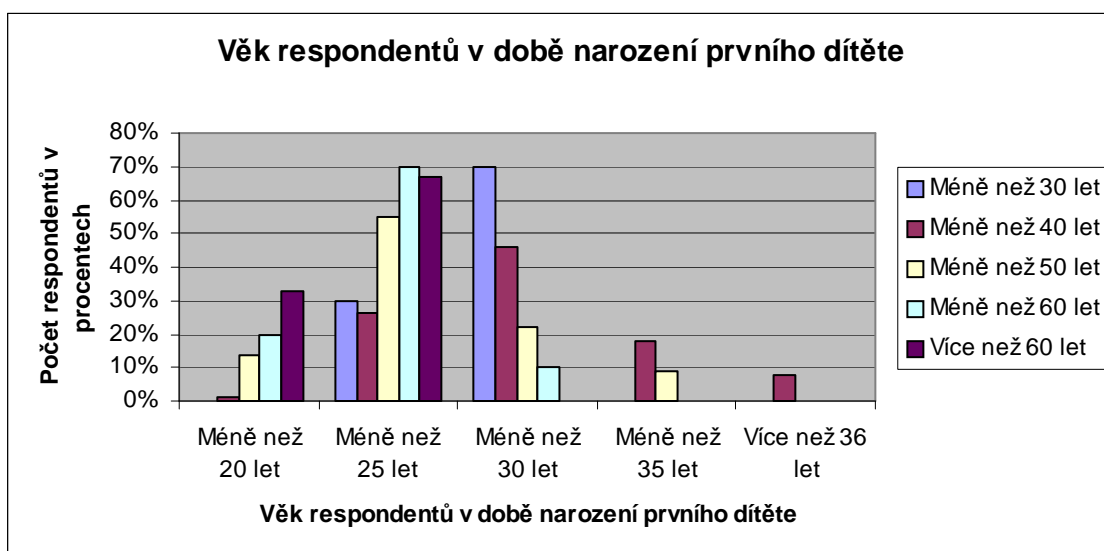
až po narození dítěte. Také je z grafického znázornění zřejmé, že i v současné době stále přibývá rozvedených párů.

Otázka č. 5: Uved'te Váš věk v době narození prvního dítěte:

Tabulka č. 4

Věk	Méně než 20 let	Méně než 25 let	Méně než 30 let	Méně než 35 let	Více než 36 let
Méně než 30 let	0%	30%	70%	0%	0%
Méně než 40 let	2%	26%	46%	18%	8%
Méně než 50 let	14%	55%	22%	9%	0%
Méně než 60 let	20%	70%	10%	0%	0%
Více než 60 let	33%	67%	0%	0%	0%

Graf č. 4

Tento graf znázorňuje věk respondentů v době narození prvního dítěte, kdy žádnému z mužů – otců ve věku do 30let nebylo méně než 20let, méně než 25let bylo 30-ti %, méně než 30let bylo 70-ti %. Ve věku do 40let bylo méně než 20let 2%, méně než 25let 26%, méně než 30let 46%, méně než 35let 18%, více než 36let 8%. Další skupinou jsou muži ve věku do 50let, kdy 14% mužů – otců bylo méně než 20 let, 55% bylo méně než 25let, 22% bylo méně než 30let, 9% bylo méně než 35let. Ve věku do 60let bylo méně než 20let 20% dotázaných, méně než 25let 70% dotázaných, méně než 30let 10% dotázaných. Věková skupina nad 60let věku byla rozdělena tak, že méně než 20let bylo 33% dotázaných respondentů, méně než 25let bylo 67%. Z tohoto

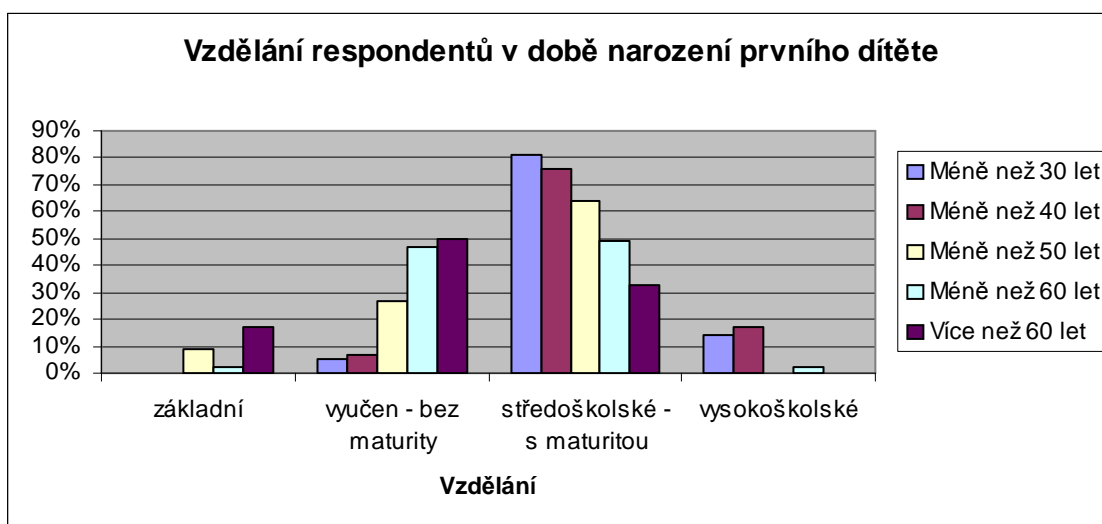
grafického znázornění je zřejmé, že starším mužům bylo v době narození prvního dítěte méně let věku než je tomu v současnosti, kdy se první dítě mužům rodí ve vyšším věku.

Otázka č. 6: Jaké bylo Vaše vzdělání v době narození prvního dítěte:

Tabulka č. 5

Věk	základní	vyučen - bez maturity	středoškolské - s maturitou	vysokoškolské
Méně než 30 let	0%	5%	81%	14%
Méně než 40 let	0%	7%	76%	17%
Méně než 50 let	9%	27%	64%	0%
Méně než 60 let	2%	47%	49%	2%
Více než 60 let	17%	50%	33%	0%

Graf č. 5

Znázornění dosaženého nejvyššího stupně vzdělání mužů – otců v době narození prvního dítěte. Ve věkové skupině do 30let věku neměl žádný muž pouze základní vzdělání, vyučeno - bez maturity bylo 5%, středoškolské s maturitou bylo 81%, vysokoškolské vzdělání mělo 14%. Ve věku do 40let neměl opětovně nikdo z dotázaných pouze základní vzdělání, vyučeno – bez maturity bylo 7%, středoškolského vzdělání s maturitou dosáhlo 76%, vysokoškolského 17%. 9% mužů – otců ve věku do 50let mělo základní vzdělání, 27% bylo vyučeno–bez maturity, 64% mělo středoškolské vzdělání s maturitou, žádný z dotázaných nedosáhl vysokoškolského vzdělání. Další věkovou skupinou mužů – otců je skupina do 60 let věku, kdy 2% dosáhla základního vzdělání, 47% bylo vyučeno – bez maturity, 49% mělo středoškolské vzdělání s maturitou, 2% byly vysokoškolsky vzdělání. Ve věku

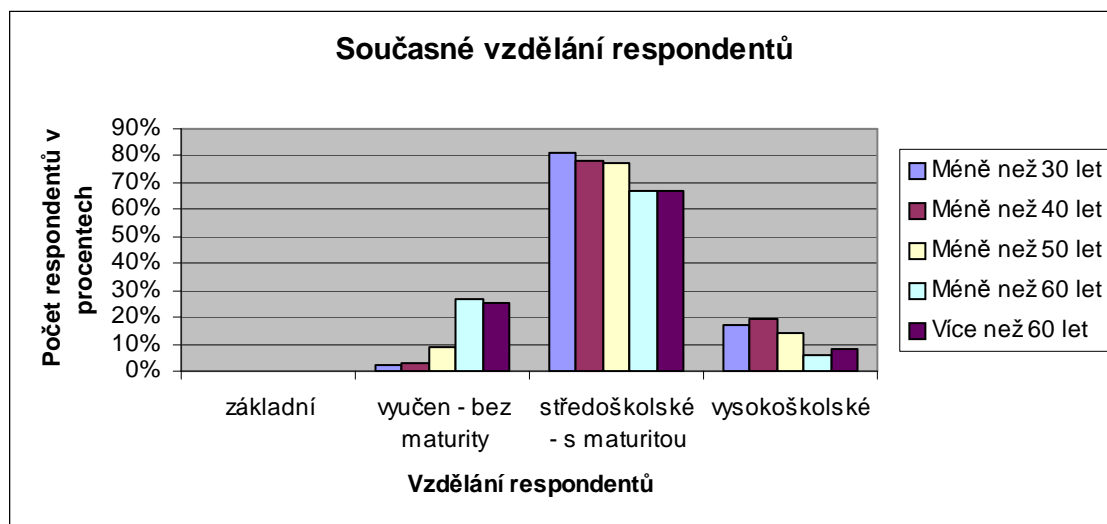
nad 60let mělo 17% dotázaných základní vzdělání, vyučeno – bez maturity bylo 50%, středoškolské vzdělání mělo 33% mužů, vysokoškolského vzdělání nedosáhl žádný z dotázaných mužů v této věkové skupině. Tuto skutečnost si vysvětlují tak, že v současné době je vzdělání u velkého množství populace nedílnou součástí profesního a kariérního vývoje jedince s ohledem na možnosti uplatnění na trhu práce. V minulosti tomu tak ne vždy bylo a to i s ohledem na mladší věk mužů – otců v době narození prvního dítěte a podmínky dosaženého vzdělání pro zastávání určité konkrétní profese.

Otázka č. 7: Uveďte Vaše nejvyšší dosažené vzdělání:

Tabulka č. 6

Věk	základní	vyučen - bez maturity	středoškolské - s maturitou	vysokoškolské
Méně než 30 let	0%	2%	81%	17%
Méně než 40 let	0%	3%	78%	19%
Méně než 50 let	0%	9%	77%	14%
Méně než 60 let	0%	27%	67%	6%
Více než 60 let	0%	25%	67%	8%

Graf č. 6

Nejvyšší dosažené vzdělání znázorňuje předchozí graf, kdy žádný z mužů v žádné věkové skupině nemá pouze základního vzdělání. Věková skupina mužů – otců do 30let je dělena takto, vyučení bez maturity jsou 2%, středoškolského vzdělání dosáhlo 81% a vysokoškolského 17%. V další skupině mužů – otců do 40let věku, dosáhlo vyučení bez maturity 2%, středoškolského vzdělání s maturitou 78%,

vysokoškolského vzdělání 19%. Vyučeno bez maturity ve věku do 50let bylo 9%, středoškolského s maturitou 77%, vysokoškolského vzdělání dosáhlo 14%. Ve věkové skupině do 60let dosáhlo 27% mužů – otců vyučení bez maturity, 67% středoškolského vzdělání s maturitou, 6% vysokoškolského vzdělání. Poslední věkovou skupinou jsou muži – otcové nad 60let věku, kdy 25% dosáhlo vyučení bez maturity, 67% středoškolského a vysokoškolského vzdělání dosáhlo jen 8% dotázaných.

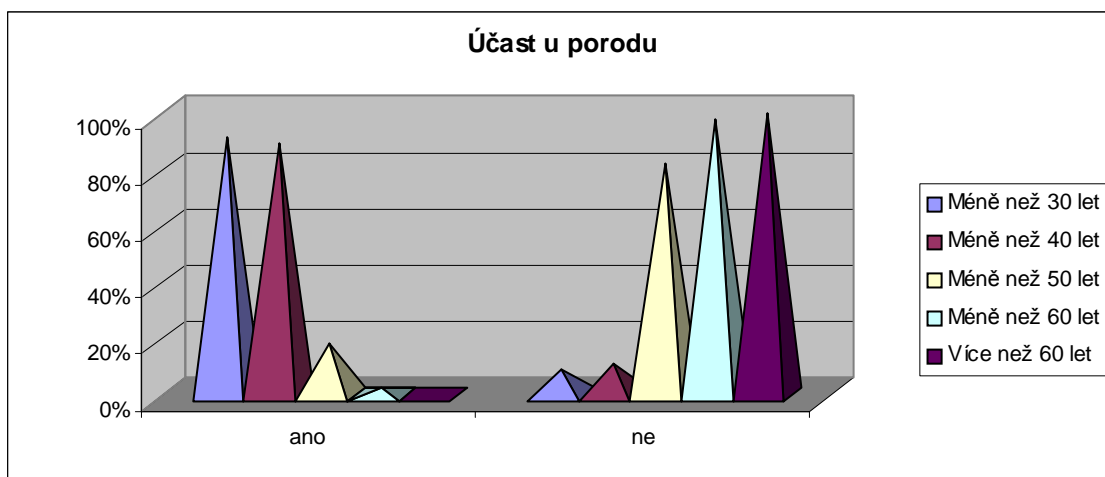
V porovnání nejvyššího dosaženého vzdělání mužů dle stanovených věkových skupin v době narození prvního dítěte a nyní, jsem zjistila, že s rostoucím věkem mužů, což znamená v tomto grafu od nejmladších k nejstarším rostla úměrně potřeba doplnění vzdělání. Tuto skutečnost potvrzuje dle mého názoru i trend, že mladší věkové ročníky nejdříve studují a poté zakládají rodinu oproti starším věkovým ročníkům, kdy zakládání rodiny mělo ve většině případů přednost před vzděláním. Neméně důležitou skutečností je fakt, že v minulosti byly požadavky na vzdělání v různých odvětvích mnohem menší než je tomu v současnosti.

Otázka č. 8: Byl jste přítomen při porodu:

Tabulka č. 7

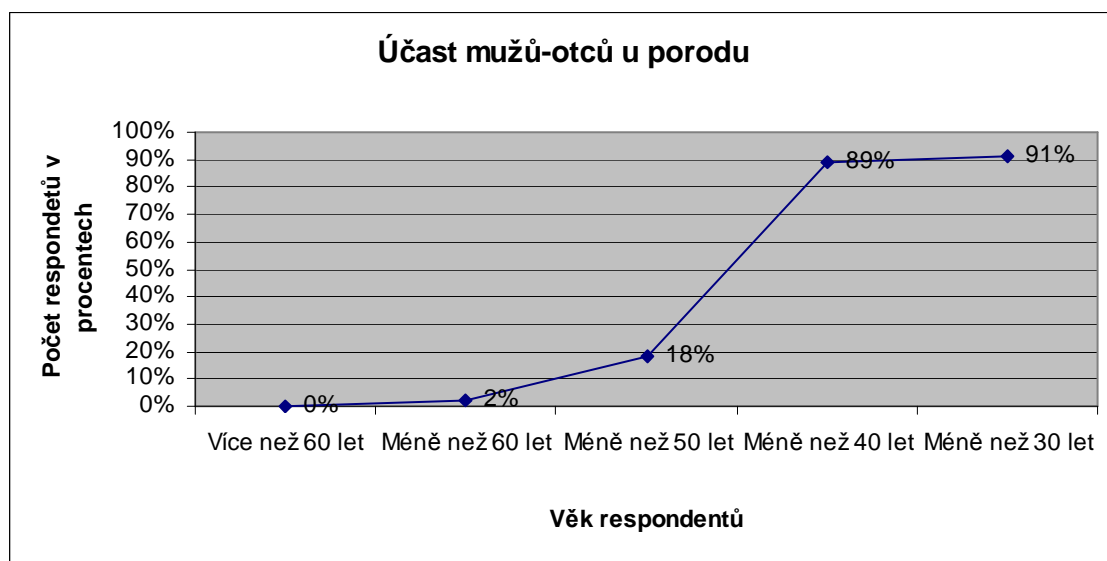
Věk	Ano	Ne
Méně než 30 let	91%	9%
Méně než 40 let	89%	11%
Méně než 50 let	18%	82%
Méně než 60 let	2%	98%
Více než 60 let	0%	100%

Graf č. 7

Toto grafické znázornění jsem si zde dovolila uvést s ohledem na můj osobní zájem a zkušenost s účastí mého manžela u porodu našich dvou dětí. Tento trend poukazuje na skutečnost, že účast mužů různých shora uvedených věkových kategorií v souvislosti s jejich přítomností u porodu stále roste. Z uvedeného vyplývá, že muži do 30let věku se v 91% případů účastní porodů, muži do 40let věku se účastní v 89% případů, další věkovou skupinou jsou muži do 50let věku, kdy tito se účastní pouze v 18% případů, do 60let věku jsou to už jen pouhá 2% mužů a ve věkové skupině nad 60let se porodu neúčastnil žádný z dotazovaných mužů. Dále bych ráda uvedla, že rozdílnost získaných výsledků, které jsou z grafického znázornění patrné jsou také dány tím, že v minulosti, myslím tím dobu před rokem 1989, nebyla účast mužů – otců u porodu povolena s ohledem na přísné a striktní dodržování hygienických zásad a podmínek, které byly tehdejším režimem stanoveny. Dalším důvodem pro zvýšenou účast mužů – otců u porodu vidím v tom, že možnosti nemocničních zařízení jsou tomuto trendu v současnosti velmi nakloněny.

Graf č. 8

Na této křivce ještě lépe vidíme jak se muži v nižší věkové kategorii více účastní porodu než věkově starší muži. Nejmarkantnější rozdíl v účasti mužů u porodu je mezi věkovou skupinou do 30 let, kdy zde se účastní 91% dotázaných respondentů a nad 60 let, kdy v této věkové kategorii byla účast u porodu nulová.

Hlavní zjištění a interpretace výsledků

Část druhá - analýza trendu výchovy dětí – postoje muže-otce k péči o dítě

Postoje a názory mužů-otců k výkonu rodičovské role byly zjišťovány následujícími otázkami. U každého z nich mohli dotázaní muži zvolit jednu možnost na škále často (4) – v polovině případů (3) – zřídka (2) – ne(1).

Otázka č. 9: Přebaloval jste (přebalujete) své dítě?

Otázka č. 10: Vstával jste (vstáváte) k miminku v noci?

Otázka č. 11: Jezdil jste (jezdíte) ven s kočárkem?

Otázka č. 12: Doprovázel jste (doprovázíte) dítě k lékaři?

Otázka č. 13: Doprovázel jste (doprovázíte) dítě na zájmové aktivity (sportovní kroužky)?

Otázka č. 14: Doprovázel jste (doprovázíte) dítě na kulturní akce (kino, divadlo, koncert)?

Otázka č. 15: Doprovázel jste (doprovázíte) dítě do nebo z mateřské nebo základní školy?

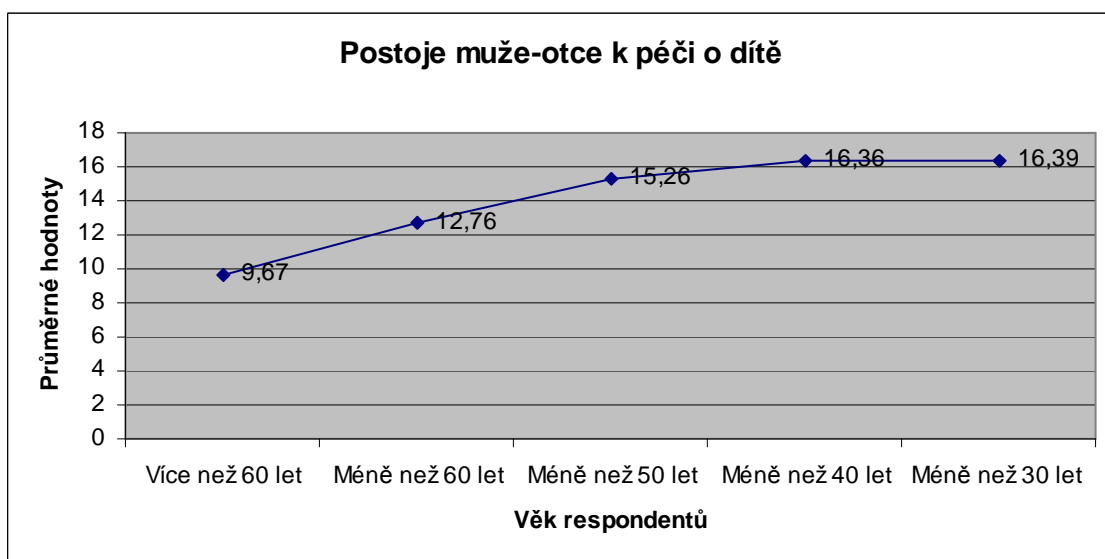
Otázka č. 16: Ocital jste (ocitáte) se s dítětem sám na veřejnosti (nákupy, úřady)?

Tabulka č. 8

	Méně než 30 let	Méně než 40 let	Méně než 50 let	Méně než 60 let	Více než 60 let
Otázka č. 9	2,3	2,19	1,86	1,71	1,08
Otázka č. 10	1,74	1,6	1,18	1,59	1,17
Otázka č. 11	2,09	2,1	1,77	1,57	1,42
Otázka č. 12	1,07	1,22	1,77	1,29	1,33
Otázka č. 13	2,28	2,25	2,5	1,94	1,25
Otázka č. 14	2,26	2,25	2	1,86	1,17
Otázka č. 15	2,53	2,54	2,23	1,35	1,25
Otázka č. 16	2,12	2,21	1,95	1,45	1
Celkem	16,39	16,36	15,26	12,76	9,67

Ve výše uvedené tabulce jsou uvedeny vypočtené průměrné hodnoty na otázky pod čísli 9 – 16 a jejich součet.

Graf č. 9

Uvedené grafické znázornění nám zcela zřetelně popisuje současné postoje mužů – otců k otázkám podílu na péči o dítě vzhledem ke stanoveným věkovým skupinám dotazovaných respondentů. Je zde uveden součet vypočtených průměrných hodnot na otázky pod čísli 9 – 16. Tyto výsledky jsou zaznamenány do tabulky a následně graficky znázorněny.

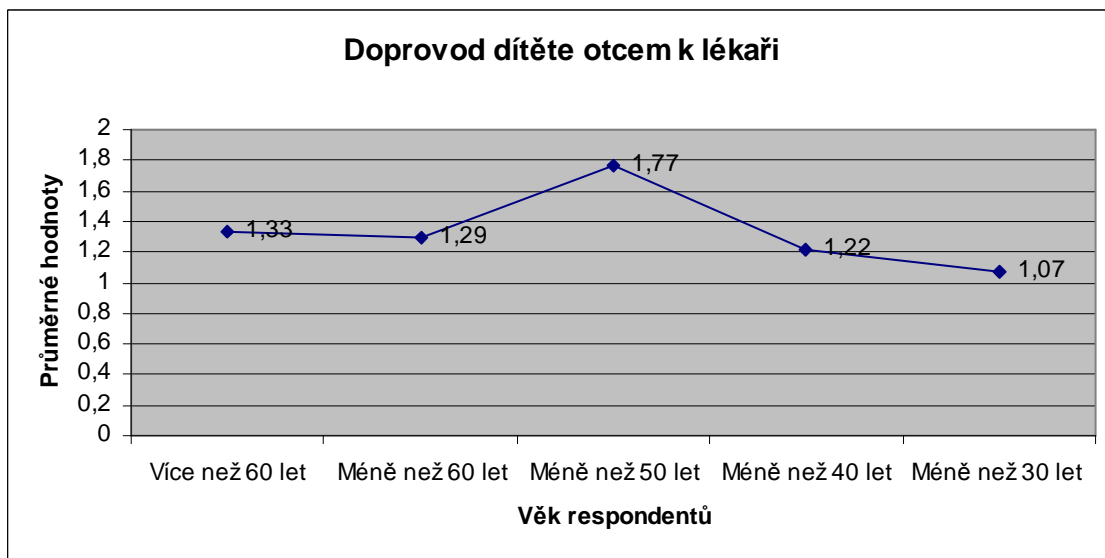
V grafu č. 9 jsou seřazeni věkové kategorie dotazovaných mužů - otců a to od nejstarších (nad 60 let) po nejmladší (méně než 30 let). Z uvedené křivky vyplývá, že věkově mladší muži se v současné době mnohem více podílejí na péči o dítě a jejich pozice v rodině se mění z role živitele rodiny na aktivního a plnohodnotného spoluúčastníka na rodinném dění.

K uvedeným výsledkům, které jsou graficky znázorněny jsem došla pomocí mnou zvolených otázek, kde se například konkrétně dotazuji na četnost přebalování dítěte, vstávání k dítěti v nočních hodinách v případě potřeby. Dalším okruhem otázek byla oblast týkající se výskytu muže – otce v doprovodu dítěte na veřejnosti. Uvedu opětovně konkrétní otázky, které se týkají doprovodu dítěte např. k lékaři v případě potřeby, zájmových aktivit dítěte, kulturních akcí a v neposlední řadě do nebo z mateřské nebo základní školy.

Ne vždy jsem došla v každé dané konkrétní otázce k mnou předpokládaným výsledkům a mnohdy jsem byla zjištěnými výslednými hodnotami překvapena. Jako příklad této vzniklé situace bych uvedla otázku, která je uvedena v dotazníku pod číslem 12 a její konkrétní znění je: „Doprovázel jste (doprovázíte) dítě k lékaři?“. Pro lepší

znázornění výsledných hodnot tohoto konkrétního zjištění jsem vypracovala níže uvedený graf.

Graf č. 10

Graf je sestaven ze zjištěných a následně vypočítaných průměrných hodnot doprovodů dětí otci k lékaři a věkových skupin dotazovaných respondentů. Muži – otci ve věkové skupině od 40 do 50 let dosahují nejvyšších průměrných hodnot a lze tedy konstatovat, že právě tato skupina otců se v největším počtu případů účastnila doprovodu svých dětí k lékaři, kdy tento výsledek byl pro mě překvapující. Tento výsledek si vysvětluji tak, že muži ve věkové skupině 40 – 50 let měli do současné doby mnohem více příležitostí k realizaci doprovodu svých dětí k lékaři než muži ve věkové skupině méně než 30 let a rovněž ve skupině mužů ve věku od 30 do 40 let a to vzhledem k dosaženému věku svých dětí. Výsledky u zbylých dvou věkových skupin mužů, což je skupina od 50 do 60 let a skupina více než 60 let mě nepřekvapily.

Závěrem si dovoluji uvést několik svých názorů a myšlenek ve spojitosti s touto empirickou částí diplomové práce. V současnosti se rozdíl mezi rodičovskými rolami mnohem více stírá, lze tedy z mého pohledu konstatovat, že muži – otci ustupují od svého konzervativního názoru, že matce je připisována role pečovatelky a otci role výhradního živitele rodiny. Je zde patrná ochota ke změně tradičního modelu známého z minulosti, kdy bylo nepsaným pravidlem, že péče o děti byla výhradní záležitostí pouze matek.

Část třetí - analýza postojů mužů-otců k důležitosti vztahu otec–dítě, matka–dítě

Postoje mužů-otců k předpokladům žen pro zacházení s dětmi a důležitosti vztahu otec–dítě, matka–dítě byly zjišťovány následujícími otázkami. U každého z nich mohli dotazovaní respondenti zvolit jednu možnost na škále odpovědí a to: ano (4) – spíše ano (3) – ne (2) – spíše ne (1). Tato část je složena z následujících konkrétních otázek:

Otázka č. 17: Myslíte si, že muži jsou vybaveni stejnými předpoklady jako ženy pro zacházení s dítětem?

Otázka č. 18: Myslíte si, že vztah matka x dítě je intimnější než vztah otec x dítě?

Otázka č. 19: Myslíte si, že dítě v prvních letech života potřebuje spíše matku?

Otázka č. 20: Myslíte si, že výchova dítěte je více mateřskou záležitostí?

Otázka č. 21: Myslíte si, že ženy jsou k potřebám dítěte vnímavější než muži?

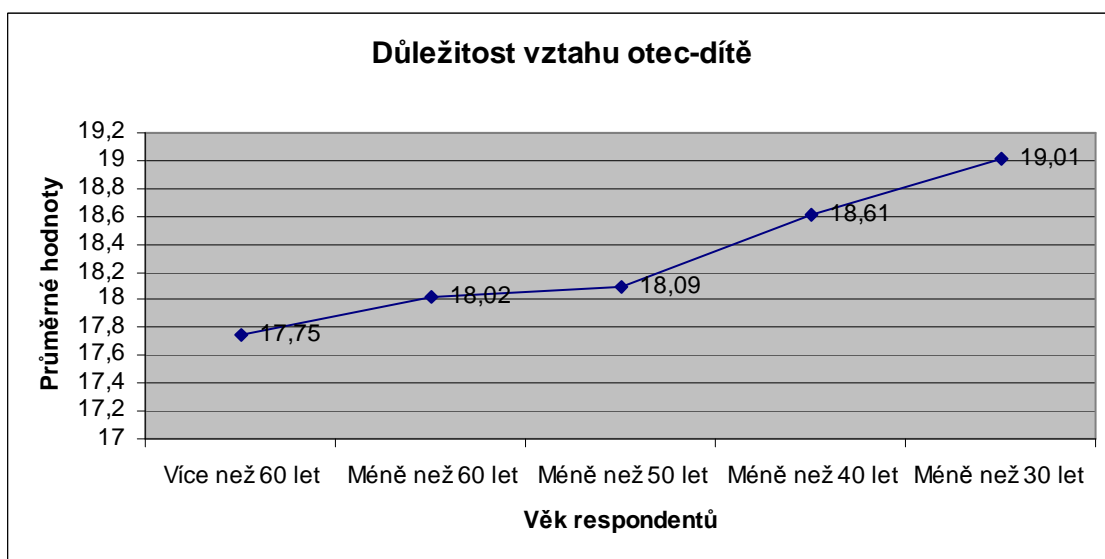
Otázka č. 22: Považujete čas, který jste trávili (trávíte) s Vaším dítětem za dostatečný?

Tabulka č. 9

	Méně než 30 let	Méně než 40 let	Méně než 50 let	Méně než 60 let	Více než 60 let
Otázka č. 17	2,91	2,82	2,41	2,06	1,75
Otázka č. 18	3,49	3,68	3,64	3,76	3,75
Otázka č. 19	3,86	3,78	3,77	3,82	3,83
Otázka č. 20	3,56	2,99	2,86	3,2	3,5
Otázka č. 21	2,63	2,71	3,14	3,61	3,42
Otázka č. 22	2,65	2,63	2,27	1,57	1,5
Celkem	19,1	18,61	18,09	18,02	17,75

Výsledky důležitosti vztahu otec – dítě jsou uvedeny v tabulce č. 9 a dále v níže uvedeném grafickém znázornění. Jsou zde vypočtené průměrné hodnoty získané z otázek č. 17 – 22, které byly položeny v dotazníku a jejich součet.

Graf č. 11

Výsledky důležitosti vztahu otec – dítě jsou uvedeny v grafickém znázornění, které je složeno opětovně jako v předchozích případech z věkových skupin dotazovaných respondentů ve složení od nejstarších po nejmladší a výpočtem průměrných hodnot získaných z dotazníků.

Je zde zcela zřejmě vidět, že s klesajícím věkem mužů – otců roste důležitost právě uvedeného vztahu otec – dítě. Tato skutečnost a její vysvětlení vychází z předcházejícího zjištění, že v současnosti roste podíl mužů – otců na péči o dítě a ve spojitosti s tím roste i míra citového vztahu otce ke svým dětem. Na ústupu je tak konzervativní názor, že matce byla a je připisována role pečovatelky. Dalším důvodem tohoto vývoje je současný stav společnosti, kdy na veřejnosti je možnost vidět mnohem více dětí v doprovodu otců a proto tento jev není pouze ojedinělý a tudíž neobvyklý.

Ke znázorněným výsledkům, jsem dospěla pomocí předem konkretizovaných otázek, kde se například dotazuji na názory otců zda si myslí, že jsou ženy k potřebám dětí vnímavější, že jsou muži vybaveni stejnými předpoklady jako ženy pro zacházení s dítětem apod. Dalším okruhem otázek byla oblast týkající se výskytu muže – otce v doprovodu dítěte na veřejnosti.

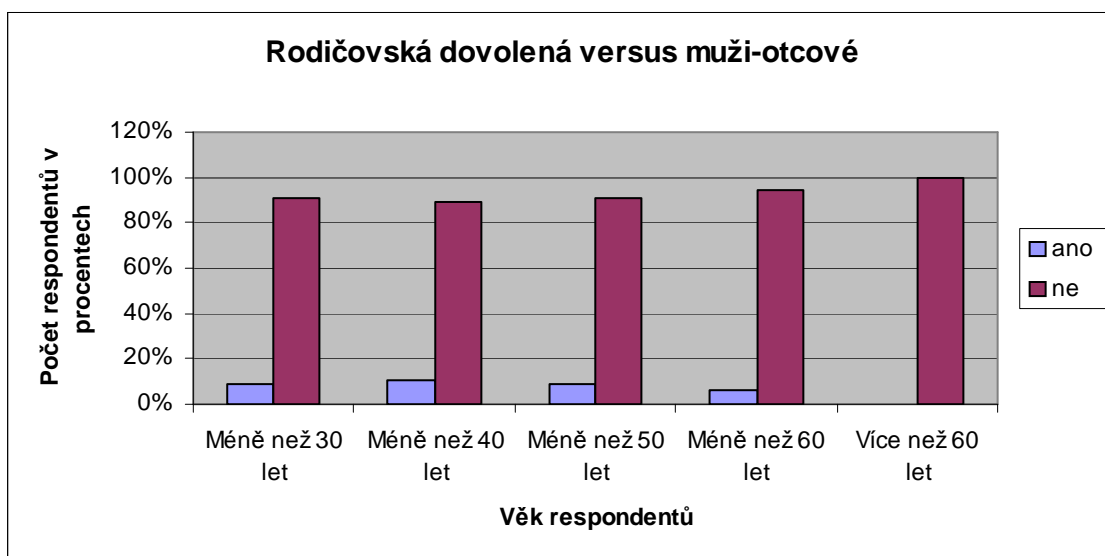
Dovolím si konstatovat, že genderové stereotypy se v této oblasti mění, tato změna však probíhá velmi pomalu, což však není důležité. Za důležitější fakt považuji vývoj v této oblasti.

Otázka č. 23: Zůstal byste s dítětem na rodičovské dovolené a proč?

Tabulka č. 10

Věk	ano	Ne
Méně než 30 let	9%	91%
Méně než 40 let	11%	89%
Méně než 50 let	9%	91%
Méně než 60 let	6%	94%
Více než 60 let	0%	100%

Graf č. 12

Problematiku mužů – otců ve spojitosti s jejich názory na rodičovskou dovolenou znázorňuje shora uvedené grafické znázornění. Mužů ve věku do 30 let by zůstalo na rodičovské dovolené 9%, 11% ve věku do 40 let, 9% ve věku do 50 let, 6% ve věku do 60 let a ve věkové skupině nad 60 let jsem nezaznamenala žádnou kladnou odpověď na tuto otázku. Rozdílnost odpovědí s ohledem na věk dotazovaných respondentů je velmi malá. Za důvody, které vedly muže k těmto odpovědím považuji následující skutečnosti. Stávající situace, kdy na rodičovskou dovolenou nastupují výhradně ženy, je výsledkem svobodné volby rodin, navazující na biologickou danost mateřství. Tato otázka však v dotazníku skýtala i možnost doplnění a dopsání důvodu proč by muži na rodičovské dovolené zůstali či nezůstali. Jako nejčastější důvod proč by muži na rodičovské dovolené nezůstali tito uváděli ekonomickou stránku a to s ohledem na porovnání svého výdělku oproti výdělku manželky, kdy výdělek mužů byl v těchto případech vyšší. Jako nejčastější důvod proč by muži na rodičovské dovolené zůstali, uváděli opětovně ekonomickou stránku, kdy v tomto případě hrál velkou roli

naopak vyšší výdělek ženy. I přes tyto získané odpovědi a zjištěné skutečnosti si myslím, že existuje celá řada rodin, kde na rodičovské dovolené zůstává žena a to i vzhledem k tomu, že má vyšší příjem než muž. Tato konkrétní mnou popsaná situace koresponduje s mým současným stavem, kdy jsem na rodičovské dovolené a to i přes skutečnost, že můj finanční výdělek je vyšší než mého manžela. Jako další doplnění důvodů, proč by muži na rodičovské dovolené nezůstali jsem zaznamenala možnosti odpovědí, že právě matka je předurčena k tomu, aby pečovala o své děti, dále byly v dotazníku uvedeny zdravotní důvody, nezaměstnanost, ale také obava z nezvládnutí celodenní péče o dítě. Téma muž versus rodičovská dovolená je velmi široké a není účelem této diplomové práce se zabývat jen a pouze touto otázkou. Dále bych zde závěrem ráda uvedla, že i přesto, že konzervativní postoj mužů k péči o dítě se mění, tak oblast rodičovské dovolené zůstává téměř beze změn.

Část čtvrtá – analýza postojů mužů-otců k porozvodové péči

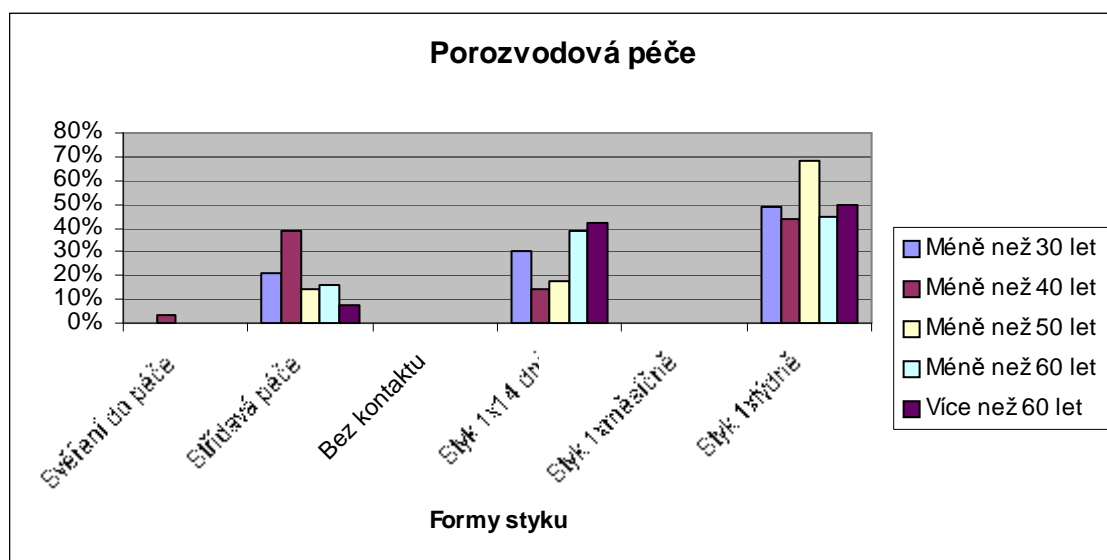
Postoje a názory mužů-otců k porozvodové péči o dítě byly zjišťovány následujícími otázkami. U každé položky mohli dotázaní muži zvolit jednu zvolenou možnost odpovědí v podobě ano – spíše ano – ne – spíše ne. První uvedená otázka v této části dává mužům-otcům na výběr, ze kterého označí sobě odpovídající variantu odpovědi.

Otázka č. 24: Jakou frekvenci styku s dítětem byste navrhoval pro případ rozvodu?

Tabulka č. 11

Porozvodová péče	Méně než 30 let	Méně než 40 let	Méně než 50 let	Méně než 60 let	Více než 60 let
Svěření do péče	0%	3%	0%	0%	0%
Střídavá péče	21%	39%	14%	16%	8%
Bez kontaktu	0%	0%	0%	0%	0%
Styk 1x14 dní	30%	14%	18%	39%	42%
Styk 1xměsíčně	0%	0%	0%	0%	0%
Styk 1xtýdně	49%	44%	68%	45%	50%

Graf č. 13

Výše znázorněný graf volby porozvodové frekvence styku mužů – otců s dítětem je tvořen opětovně stanovenými věkovými skupinami a dále možnostmi výběru nejvhodnější a odpovídající varianty odpovědi. Z tohoto je patrné, že 49% mužů ve věku do 30 let by navrhovalo jako nejčastější volbu frekvence styku 1 x za týden, 30% z dotazovaných by volilo styk 1 x za 14 dnů, střídavou péči by volilo 21%.

Ve věkové skupině od 30 let do 40 let, by volilo frekvenci styku s dítětem 1 x za týden 44% dotázaných, 39% střídavou péčí, 14% styk s dítětem 1 x za 14 dní a 3% by volili možnost svěření dětí do vlastní péče. Další věkovou skupinou jsou muži ve věku 40 – 50 let, kdy frekvenci styku 1 x za týden by volilo 68%, 18% styk 1 x za 14 dní, 14% střídavou péčí. 45% dotázaných mužů ve věku od 50 let do 59 let by volilo styk s dítětem 1 x za týden, 39% styk 1 x za 14 dní, 16% střídavou péčí. Rozmanitost odpovědí byla i ve věku mužů nad 60 let, kdy 50% z dotázaných by volilo styk 1 x za týden, 42% 1 x za 14 dní a 8% střídavou péčí.

Závěrem konstatuji, že jako nejvhodnější a nejčastější volbu frekvence styku s dětmi po rozvodu uváděli dotazovaní muži úpravu 1 x za týden. Žádná ze stanovených věkových skupin neuvedla jako možnost odpovědi k položené otázce bezkontaktní styk a nebo styk s dětmi 1 x měsíčně. Styk s dětmi 1 x za týden by volilo procentuálně nejvíce mužů z každé věkové skupiny a lze tedy konstatovat, že tato úprava poměrů by byla po rozvodu nejvhodnější.

Tyto zjištěné výsledky mě překvapily. S ohledem na současný stav, kdy existuje institut střídavé péče a jeho praktické využití není dle mého názoru tak čtené, mě volba mužů – otců jen utužila v mém názoru a to, že muži se velmi neradi tímto způsobem zříkají svého osobního soukromí, pohodlnosti, volnosti a změny v pracovním tempu. Raději zvolí kontakt s dítětem 1 x týdně, nebo 1 x za 14 dní, čemuž se lépe přizpůsobí, než střídavé péči. Tento můj názor je subjektivní a určitě existuje i mnoho mužů, kterým by přizpůsobení se střídavé péči nedělalo problém.

Otázka č. 25: Považujete střídavou péči za prospěšnou pro dítě?

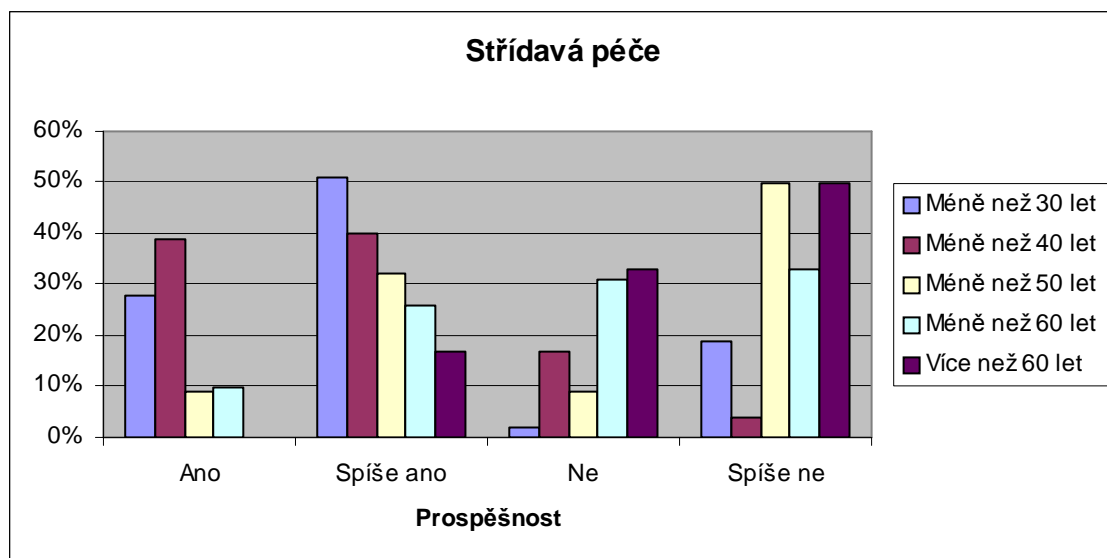
Tabulka č. 12

Odpověď	Méně než 30 let	Méně než 40 let	Méně než 50 let	Méně než 60 let	Více než 60 let
Ano	28%	39%	9%	10%	0%
Spíše ano	51%	40%	32%	26%	17%
Ne	2%	17%	9%	31%	33%
Spíše ne	19%	4%	50%	33%	50%

51% mužů – otců ve věku do 30 let považuje střídavou péči pro dítě za spíše prospěšnou, 28% za prospěšnou, 19% za spíše neprospěšnou a 2% dotazovaných respondentů za neprospěšnou. Ve věkové skupině do 40 let považuje 40% dotazovaných střídavou péči za spíše prospěšnou, 39% za prospěšnou, 17%

za neprospěšnou a 4% za spíše neprospěšnou. Další věkovou skupinu tvoří muži ve věku do 50 let, kdy 50% mužů považuje střídavou péči za spíše neprospěšnou, 32% naopak za spíše prospěšnou, a shodně po 9% dotázaných za prospěšnou a neprospěšnou. Skupina ve věku do 60 let uváděla následující odpovědi. 33% považuje střídavou péči za spíše neprospěšnou, 31% za neprospěšnou, 26% za spíše prospěšnou a 10% za prospěšnou. Poslední věkovou skupinu dotazovaných mužů tvoří otci ve věku nad 60 let, kdy tito považují v 50% střídavou péči za spíše neprospěšnou, 33% za prospěšnou, 17% za spíše prospěšnou a odpověď, kdy považují střídavou péči za prospěšnou nezvolil žádný muž. Závěrem lze tedy konstatovat, že s rostoucím věkem mužů – otců klesá v názorech dotazovaných postoj, kdy střídavou péči považují za prospěšnou.

Graf č. 14

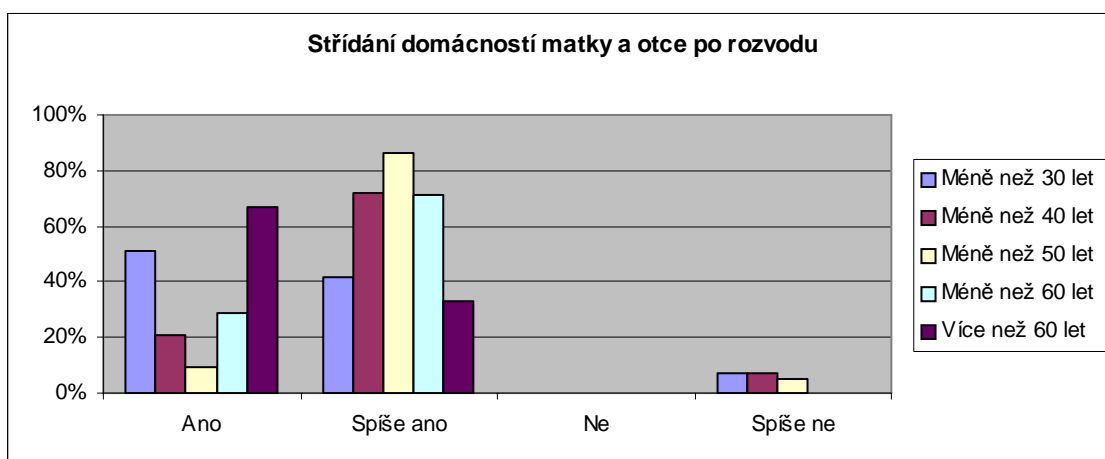

Otázka č. 26: Myslíte si, že dítě trpí střídáním domácností matky a otce po jejich rozvodu?

Tabulka č. 13

Odpověď	Méně než 30 let	Méně než 40 let	Méně než 50 let	Méně než 60 let	Více než 60 let
Ano	51%	21%	9%	29%	67%
Spíše ano	42%	72%	86%	71%	33%
Ne	0%	0%	0%	0%	0%
Spíše ne	7%	7%	5%	0%	0%

Graf č. 15

K otázce zda dítě trpí střídáním domácností matky a otce po jejich rozvodu je vypracován výše uvedený graf, kdy 51% mužů ve věku do 30 let uvedlo, že ano, 42% spíše ano, 7% spíše ne. Ve věkové skupině do 40 let uvedlo 72% otců, že dítě střídáním domácností spíše trpí, 21%, že trpí, 7% spíše netrpí. Další věkovou skupinu tvoří muži ve věku do 50 let, kdy 86% uvedlo odpověď spíše ano, 9% ano a 5% spíše ne. 71% mužů ve věku do 60 let uvedlo že střídáním domácností děti spíše trpí, 29% že trpí, nikdo z dotázaných v této věkové skupině neuvedl, že dítě spíše netrpí. Poslední věkovou skupinou tvoří muži – otci ve věku nad 60 let, kdy 67% uvádí, že dítě střídáním domácností trpí a 33% spíše trpí. Opětovně jako v předchozí věkové skupině nikdo nevyužil možnost odpovědi spíše netrpí. Je zde ještě nutno uvést, že žádný z dotazovaných mužů v žádné věkové skupině nevyužil možnosti odpovědi, že netrpí. Je tedy patrné, že názory mužů ve všech věkových kategoriích jsou shodné a žádný z dotazovaných nepovažuje střídání domácností matky a otce po jejich rozvodu pro dítě za prospěšné.

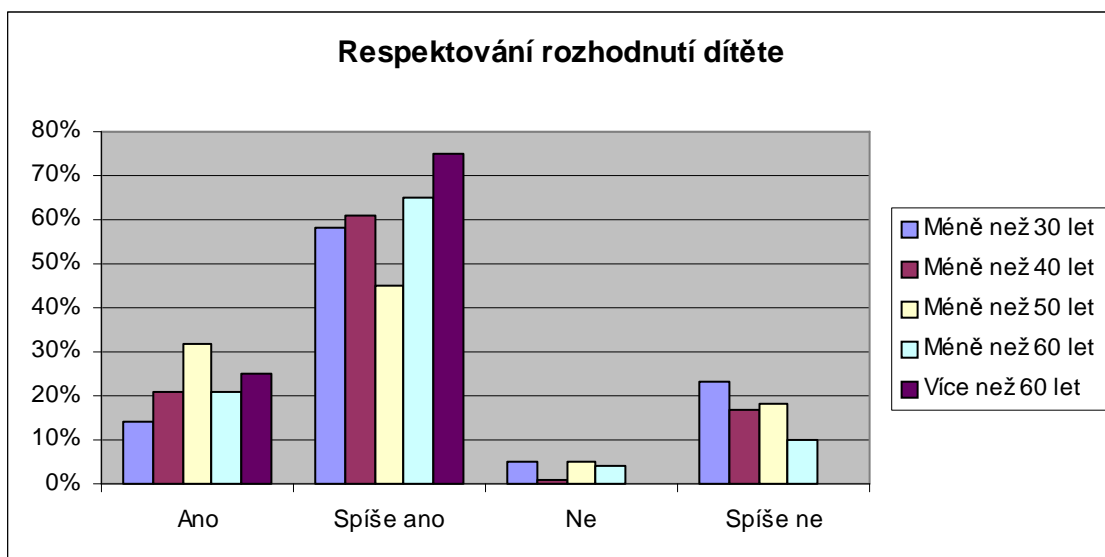
Otázka č. 27: Pokud se dítě vyjádří po rozvodu o jednom z rodičů odmítavě, že jej nechce vídat – mělo by se dle Vašeho názoru jeho rozhodnutí respektovat?

Tabulka č. 14

Odpověď	Méně než 30 let	Méně než 40 let	Méně než 50 let	Méně než 60 let	Více než 60 let
Ano	14%	21%	32%	21%	25%
Spíše ano	58%	61%	45%	65%	75%
Ne	5%	1%	5%	4%	0%
Spíše ne	23%	17%	18%	10%	0%

Názory na respektování rozhodnutí dítěte po rozvodu s ohledem na odmítavé stanovisko k možnosti kontaktu s jedním z rodičů znázorňuje níže uvedené grafické znázornění. Jsou zde opětovně rozčleněny věkové skupiny respondentů, kdy 58% mužů – otců ve věku do 30 let si myslí, že rozhodnutí dítěte v této oblasti by se mělo spíše respektovat, 23% naopak spíše nerespektovat, 14% respektovat a 5% nerespektovat. Ve věkové skupině do 40 let by 61% mužů rozhodnutí dítěte spíše respektovalo, 21% respektovalo, 17% spíše nerespektovalo a pouhé 1% by toto rozhodnutí nerespektovalo. Další věkovou skupinu tvoří muži do 50 let, kdy 45% by rozhodnutí spíše respektovalo, 32% respektovalo, 18% spíše nerespektovalo a 5% nerespektovalo. Muži ve věku do 60 let odpovídali takto, 65% by rozhodnutí dítěte spíše respektovalo, 21% respektovalo, 10% spíše nerespektovalo a 4% nerespektovalo. 75% dotázaných mužů ve věku nad 60 let by rozhodnutí spíše respektovalo, 25% respektovalo. Z výsledků je naprosto zřejmé, že věkově starší muži by spíše respektovali nebo respektovali rozhodnutí svých dětí k možnosti kontaktu s jedním z rodičů. Tento výsledek si vysvětlují tak, že věkově starší muži mají již své děti starší a v případě rozvodu by muži byli částečně nuceni toto rozhodnutí respektovat.

Graf č. 16

5.4 Srovnání výsledků šetření s hypotézami

Hypotéza první: Role muže – otce se mění z pozice výlučného živitele na aktivního spoluúčastníka na rodinném dění a péči o dítě.

Tato hypotéza se týkala zejména otázek 9 – 16. Z výsledků výzkumu a závěrů šetření je patrné, že role muže-otce se s postupem času opravdu pomalu mění, muži-otcové se více podílejí na péči o své dítě, než tomu bylo v minulosti. Tento závěr jsem zjistila na základě zjištěných odpovědí jednotlivých věkových kategorií mužů-otců a jejich vzájemným porovnáním. S rostoucím věkem dotazovaných klesá výsledná průměrná hodnota odpovědí, která korespondují se zvolenou hypotézou, tudíž první hypotézu jsem verifikovala a lze konstatovat, že: **Hypotéza první se potvrdila.**

Hypotéza druhá: S měnícím se věkem mužů–otců od starších (více než 60 let) k mladším (méně než 30 let) se vyrovnává důležitost vztahu otec–dítě oproti vztahu matka–dítě.

K této hypotéze se vztahovali otázky 17 – 20 a doplňující otázka 23. V oblasti důležitosti vztahu otec–dítě oproti vztahu matka–dítě si dovolím konstatovat, že genderové stereotypy se v této oblasti mění. Tato změna však probíhá velmi pomalu. Druhou hypotézu jsem též verifikovala a konstatuji, že: **Hypotéza druhá se potvrdila.**

Hypotéza třetí: Muži do 40 let věku volí častěji jako nejvhodnější úpravu styku s dětmi po rozvodu střídavou péči než muži nad 40 let věku.

Tato hypotéza se týkala zejména otázky 24, doplňující informace poskytly otázky 25, 26, 27. Z výše uvedených výsledků vyplynulo, že i přes změny, které do současné doby v komplexní péči o dítě a účasti mužů na rodinném dění proběhly je postoj mužů k otázkám úpravy styku s dětmi po rozvodu téměř nezměněn. I přes skutečnost vzniku institutu střídavé péče a jejího hojného využití je stále mnohem častěji muži volena úprava poměrů styku s dětmi po rozvodu ve formě 1 x týdně. V tomto výsledku mě utužily i odpovědi v doplňujících otázkách, kdy např. na otázku, zda si muži myslí, že dítě trpí střídáním domácností otce a matky po jejich rozvodu jsem získala jednoznačnou odpověď od všech věkových kategorií, kdy tyto jsou shodné a žádný z dotazovaných otců nepovažuje střídání domácností matky a otce po jejich rozvodu pro dítě za prospěšné. Třetí hypotézu jsem falsifikovala a konstatuji, že: **Hypotéza třetí se nepotvrdila.**

Závěr

Ve vztahu k dětem musí muž-otec nalézt správnou rovnováhu mezi „přísným“ a „láskyplným“. Je to důležité pro syny i pro dcery, jež u otce čerpají podstatnou část své sebedůvěry a celý vzor pro navazování vztahů s opačným pohlavím.

V první části diplomové práce v teoretických kapitolách jsem věnovala pozornost teoretickým poznatkům o vztahu otce a dítěte a o roli, kterou otec v životě dítěte hraje. Také jsem se věnovala historickému pohledu na otce, problematice genderu, otcovským stylům, mechanismům socializace a ve značné míře i rozvodu a jeho důsledkům. Jde o podstatné otázky, které by mimo jiné měly být brány v úvahu při rozhodování o úpravě poměrů nezletilých dětí po rozvodu.

Průzkumným šetřením v diplomové práci jsem se snažila o komparaci postavení muže – otce v minulosti a dnes, dále také o zjištění a vymezení změny v chápání role muže-otce v průběhu času z pohledu společnosti a zkoumání skutečné pozice otce v rodině. Komparaci jsem prováděla pomocí vlastních myšlenek, názorů, představ a idejí o daném problému.

Dotazníkovou formou jsem zjišťovala, do jaké míry se respondenti podílejí na péči o děti, do jaké věkové skupiny patří, jejich rodinný stav a vzdělání. Také jsem zjišťovala postoje ke vztahu otec – dítě oproti matka - dítě. Dále, jak nahlízejí na rozvod a porozvodovou péči o děti.

Cílem diplomové práce v praktické rovině bylo zjištění a ověření změn, které nastaly v postavení otce z pozice výlučného živitele na aktivního spoluúčastníka na rodinném dění a co je s tímto úkolem spjato v současnosti. Také jsem očekávala, že se od mužů-otců dozvím, jestli se domnívají, že muž-otec je pro péči o děti stejně způsobilý jako žena-matka a doufala jsem, že se mi podaří shrnout názory těchto mužů-otců na úpravu poměru po rozvodu a na porozvodovou péči o děti. Tuto otázku jsem považovala za aktuální, protože muži-otcové jsou mnohokrát znevýhodňováni, protože oni o děti při rozvodu přicházejí daleko častěji, ať již v důsledku soudem upraveného porozvodového uspořádání nebo záměrné snahy bývalé manželky. To však neznamená, že se v podobné situaci nemůže ocitnout žena, matka. Rychlá náprava je žádoucí stejně jako v případě, kdy je dítě zbytečně připraveno o otce.

Po analýze výsledků šetření je možné konstatovat, že role muže-otce se postupem času opravdu mění a to tak, že muži-otcové se více a častěji podílejí na péči o své dítě, než tomu bylo v minulosti. Tuto skutečnost si vysvětlují tak,

že už samotná účast muže u porodu dítěte vyvolává silné citové a emoční zážitky a tím se prohlubuje jejich zájem o péči a pomoc partnerce s dítětem. Nelze však toto mé tvrzení považovat za obecně platné stejně tak jako se nelze v některých případech domnívat, že účast mužů u porodu je vždy žádaná, chtěná a tudíž stoprocentní.

K otázce postojů ve vztahu otec – dítě, matka – dítě bych závěrem uvedla, že tento v minulosti rozdílný pohled se v současnosti stírá a muži začínají považovat tento vztah za mnohem důležitější a intimnější. Projevují tak svou ochotu změnit své názory a postoje k této problematice a sami sobě připisují stejné předpoklady k péči o dítě včetně vztahových názorů.

Podíl mužů, kteří jsou ochotni zůstat na rodičovské dovolené je však stále malý. Tato skutečnost je velmi úzce spjata s finanční situací rodiny po nástupu jednoho z rodičů na rodičovskou dovolenou. V mnoha případech je příjem otce vyšší než matky a právě tento fakt je podstatným důvodem pro rozhodnutí, který z rodičů na rodičovské dovolené zůstane.

Skutečnost vzniku a využití institutu střídavé péče dala rozvedeným párům v možnostech volby péče o děti nové směry. Myslím si, že této možnosti využívá hojné množství rozvedených párů, ale i nadále zůstává spousta rozvedených párů, kteří volí spíše úpravu poměrů styku s dětmi po rozvodu ve formě 1 x týdně, popřípadě 1 x za 14 dní. Jako podstatný důvod těchto i nadále využívaných způsobů volby vidím fakt, že při volbě úpravy poměrů v podobě střídavé péče se muži svým způsobem zřikají svého osobního soukromí, pohodlnosti, volnosti a v neposlední řadě zaběhlého systému v zaměstnání, čímž mám na mysli například vystavení pracovní neschopnosti v souvislosti s nemocí dítěte, návštěva lékařů apod. Raději tedy zvolí jeden z výše uvedených způsobů kontaktu s dítětem, 1 x týdně, 1 x za 14 dní, kdy této skutečnosti se lépe přizpůsobí.

Z výše uvedeného mohu konstatovat, že cíl práce byl splněn.

Dále bych ráda uvedla, že mnou zvolené téma diplomové práce je velmi obsáhlé, v určitých oblastech se objevilo spousta podotázek, dalších problémů a faktů, které stojí za zamyšlení. Jedná se o velmi široké téma, které nelze komplexně obsáhnout v jedné práci. Také by se dalo porovnávat otázky vzhledem k rodinnému stavu nebo vzdělání, nejen dle věkových kategorií. Dle mého názoru je odraz minulosti a současnosti nejlépe viděn právě porovnáváním věkových skupin.

Myslím si, že se dnes mění nejen generační soužití rodin, ale změna je i v tom, jak tyto rodiny fungují. Zatímco dříve byl otec ochránce, který měl jen malý vliv

na každodenní péči o dítě, v dnešní době je uznávána jeho role jako rovnocenného partnera – ruku v ruce s větší úlohou ženy při finančním zabezpečení rodiny. V dnešní době se dokonce objevuje i uspořádání rodiny, kdy muž pečuje o domov a dítě, zatímco žena vydělává na domácnost. Důvod, proč jsou často takové rodiny úspěšné, tkví v tom, že se správně uplatňuje talent, který skýtá příslušník každého pohlaví a vychází se z pečlivé diskuse a dobrého plánování mezi nimi. Ale ať je již uspořádání a chod rodiny jakékoli, měla by zajistit stále milující a otevřené prostředí, ve kterém je výchova dítěte jediným důležitým cílem.

Resumé

Diplomová práce je zaměřena na roli muže-otce v minulosti a dnes. Pokusila jsem se popsat skutečnosti, které probíhají ve společnosti.

Práce je rozdělena do pěti kapitol podle stanoveného cíle. První kapitola se zabývá především historickým vývojem dále studiem genderu, genderových rolí. Následující druhá kapitola pojednává o základních typech otcovských stylů včetně rozvoje osobnosti v rodině a také o mechanismech socializace. Třetí kapitola je věnována cestě otcovství včetně vztahu mezi otcem a synem a otcem a dcerou. Dále se zde zmiňuji o nepřítomnosti otce a poruchách dětského vývoje a také se snažím o charakteristiku ideálního otce. Ve čtvrté kapitole se zaměřuji na rozvod a jeho důsledky. Nechybí zde ani druhy úpravy poměrů po rozvodu. V páté metodologické kapitole se soustředím na empirické šetření související s tématem diplomové práce. Snažím se o zjištění skutečné pozice a významu otce v rodině, o srovnání postavení otce v minulosti a nyní a o změny v chápání role muže-otce v průběhu času.

Z výsledků průzkumného šetření, které byly získány dotazníkovou metodou, vyplývá, že role muže-otce se postupem času opravdu mění a to tak, že muži-otcové se více a častěji podílejí na péči o své dítě, než tomu bylo v minulosti. K postojům ve vztahu otec–dítě, matka–dítě bylo zjištěno, že tento v minulosti rozdílný vztah se v současnosti stírá a muži začínají považovat tento vztah za mnohem důležitější a intimnější. Projevují tak svou ochotu změnit své názory a postoje k této problematice a sami sobě připisují stejné předpoklady k péči o dítě včetně vztahových názorů. Podíl mužů, kteří jsou ochotni zůstat na rodičovské dovolené je však stále malý. Skutečnost vzniku a využití institutu střídavé péče dala rozvedeným párům v možnostech volby péče o děti nové směry. Této možnosti využívá hojné množství rozvedených párů, ale i nadále zůstává spousta rozvedených párů, kteří volí spíše úpravu poměrů styku s dětmi po rozvodu ve formě 1 x týdně, popřípadě 1 x za 14 dní.

Zatímco dříve byl otec ochránce, který měl jen malý vliv na každodenní péči o dítě, v dnešní době je uznávána jeho role jako rovnocenného partnera.

Anotace

Diplomová práce nazvaná „Role muže-otce v minulosti a dnes“ mapuje změnu této role v současné společnosti. Je zde uvedeno obecné pojetí genderu a genderových stereotypů. Práce také zahrnuje vymezení základních typů otcovských stylů, rolí otce ve vývoji dítěte, nepřítomnost otce a také poruchy dětského vývoje. Rovněž je zde shrnut rozvod a jeho důsledky, včetně druhů úprav poměrů po rozvodu. V této práci je pro účely průzkumného šetření věnována pozornost skupině mužů-otců. Součástí diplomové práce je i průzkumné šetření zjišťující názory mužů-otců rozdělených dle věkových kategorií. Zjištění skutečné pozice a významu otce v rodině, dále srovnání postavení otce v minulosti a nyní a změny v chápání role muže-otce v průběhu času. Role muže-otce se postupem času mění, muži-otcové se více a častěji podílejí na péči o své dítě, než tomu bylo v minulosti.

Klíčová slova

Muž-otec, gender, rodina, rozvod, porozvodová péče, minulost, současnost

Annotation

The thesis named „A part of man-father in past and nowadays“ charts changes of this role in a present society. There is a general conception of gender and gender stereotypes there. The thesis also includes a delimitation of basic types of father's styles, father's role in child evolution, father's absence and also disorders of child evolution. There is also included divorcement and its consequence including types of modification of conditions after divorce there. Attention is engaged to a group of men-fathers in this thesis and it is for a purpose of exploratory inquiry. An element of the thesis is also exploratory inquiry that finds out opinions of men-fathers divided into groups according to their age. Detection of real position and mening of father in a family, otherwise comparing of father's status in past and nowadays and changes in comprehending of man-father's role in history. A man-father's role changes during time, men-fathers are more and more involved in taking care of their child comparing to history.

Key words

Man-father, gender, family, divorcement, raising after divorce, history, present.

Seznam použité literatury

A. Tištěné prameny – zákony, vyhlášky, normativní předpisy

1. Zákon o rodině 94/ 1963 Sb. ve znění pozdějších předpisů
2. Zákon o sociálně právní ochraně dětí č. 359/ 1999 Sb.
3. Zákoník práce 262/2006 Sb.

B. Knihy

1. Adamsová, S.: Testy rodinné soudržnosti.
Praha: Portál, 2001. 112 s. ISBN 80-7178-501-6.
2. Badinterová, E.: O mužské identitě.
Praha: Paseka, 2005. 272 s. ISBN 80-7185-727-0.
3. Bakalář, E.: Průvodce otcovstvím, aneb bez otce se nedá (dobře) žít.
Praha: Vyšehrad, 2002. 216 s. ISBN 80-7021-605-0.
4. Bakalář, E. a kol.: Rozvodová tematika a moderní psychologie.
Praha: Karolinum, 2006. 124 s. ISBN 80-246-1089-2.
5. Biddulph, S.: Mužství, jak zvládat všechny mužské role.
Praha: Portál, 2007. 199 s. ISBN 978-80-7367-209-6
6. Burgessova, A.: Návrat otcovství, jak se stát moderním otcem.
Brno: JOTA, 2004. 218 s. ISBN 80-7217-296-4.
7. Colorosová, B.: Krizové situace v rodině.
Praha: Euromedia Group, 2008. 240 s. ISBN 978-80-249-1027-7
8. Čáp, J.: Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy.
Praha: ISV, 1996. 302 s. ISBN 80-85866-15-3.
9. Fenwicková, E.: Velká kniha o matce a dítěti.
Bratislava: Perfekt, 1992. 254 s. ISBN 80-85261-21-9.
10. Formánková, L., Rytířová, K.: Abc feminizmu.
Brno: NESEHNUTÍ, 2004. 232 s. ISBN 80-903228-3-2
11. Jandourek, J.: Úvod do sociologie.
Praha: Portál, 2003. 232 s. ISBN 80-7178-749-3
12. Jandourek, J.: Sociologický slovník.
Praha: Portál, 2007. 288 s. ISBN 978-80-7367-269-0
13. Karsten, H.: Ženy – muži. Praha: Portál, 2006. 184 s. ISBN 80-7367-145-X.

14. Kohoutek, R.: Poznávání a utváření osobnosti.
Brno: Cerm, 2001. 275 s. ISBN 80-7204-200-9
15. Kraus, B., Poláčková, V.: Člověk – prostředí – výchova.
Brno: Paido, 2001. 200 s. ISBN 80-7315-004-2
16. Langmeier, J., Krejčířová, D.: Vývojová psychologie.
Praha: Grada Publishing, 1998. 344 s. ISBN 80-7169-195-X.
17. Leachová, P.: Dítě a já.
Praha: Ottovo nakladatelství v divizi Cesty, 1998. 544 s. ISBN 80-7181-203-X.
18. Matějček, Z.: Co děti nejvíce potřebují. Praha: Portál, 1994.
19. Matějček, Z.: Co, kdy a jak ve výchově.
Praha: Portál, 1996. 144 s. ISBN 80-7178-085-5.
20. Matoušek, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť.
Praha: SLON, 1993. 128 s. ISBN 80-901424-7-8
21. Nietzsche, I.: Jak rozumět a konkurovat mužům na pracovišti.
Praha: Grada, 2005. 140 s. ISBN 80-247-1128-1.
22. Novák, T., Průchová, B.: Předrozvodové a rozvodové poradenství.
Praha: Grada, 2005. 144 s. ISBN 978-80-247-1449-3
23. Novák, T.: Věkový rozdíl mezi partnery.
Praha: Grada Publishing, 2007. 124 s. ISBN 978-80-247-1595-7
24. Pernerová, A.R.: Tabu v rodinné komunikaci: o čem se v rodinách nemluví, ač by to bylo užitečné. Praha: Portál, 2000. 168 s. ISBN 80-7178-363-3.
25. Quillien, CH.: Jsem na dítě sám, jak přežít péči o dítě.
Praha: Albatros, 2004. 109 s. ISBN 80-00-01355-X.
26. Renzetti, C.M.: Ženy, muži a společnost.
Praha: Karolinum, 2003. 642 s. ISBN 80-246-0525-2.
27. Rogge, J.U., Mahlerová, B.: Páni kluci.
Praha: Mladá fronta, 2004, 144 s. ISBN 80-204-1134-8
28. Saladin-Grizivatz, C.: Rodičovská autorita.
Praha: Portál, 2002. 98 s. ISBN 80-7178-676-4.
29. Stoppard, M.: Nová kniha o matce a dítěti.
Praha: Cesty, 2001. 168 s. ISBN 80-7181-486-5.
30. Warshak, R.A.: Revoluce v porozvodové péči.
Praha: Portál, 1996. 240 s. ISBN 80-7178-089-8

31. Yablonsky, L.: Otcové a synové.

Praha: Portál, 1995. 220 s. ISBN 80-7178-075-8.

32. Zoja, L.: Soumrak otců. Praha: Prostor, 2005. 308 s. ISBN 80-7260-145-8.

C. Odborné časopisy:

Betyнка, Praha, Burda. ISSN 1212-0480.

Miminko, Praha, Anthea. ISSN 1214-4576.

Maminka, Praha, Mladá fronta. ISSN 1214-4576.

D. Internetové stránky:

<http://www.nesehnuti.cz>

<http://www.pulnapul.cz>

<http://www.rovneprilezitosti.cz>

<http://www.mpsv.cz>

<http://www.koordona.cz>

<http://www.profem.cz>

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Dotazník průzkumného šetření

Vážení pánové,

studuji na IMS Brno, UTB Zlín, fakulta humanitních studií obor specializace v pedagogice a pracuji na diplomové práci na téma: „Role muže-otce v minulosti a dnes,“.

Cílem této práce je porovnání postavení otce v minulosti a nyní, změny v chápání role muže-otce v průběhu času z pohledu společnosti a snaha o analýzu role otce v současné rodině. Proto jsou pro mne důležité zkušenosti, poznatky a názory mužů-otců, které získám metodou dotazníkového šetření.

Obracím se na Vás s prosbou o spolupráci formou korektního vyplnění tohoto dotazníku. Vyplňování je velmi jednoduché, stačí zakroužkovat Vaši odpověď u každé otázky. Po vyplnění dotazníku prosím zkontrolujte, zda jste nějakou otázku nevynechal, protože neúplný dotazník není možné použít. Tento dotazník je anonymní a slouží výhradně jako podklad ke zpracování diplomové práce na výše uvedené téma.

Děkuji Vám za ochotu a čas, který jste mi věnovali Bc. Milena Palková

1. Uved'te prosím, kolik je Vám let:				
Méně než 30 let	Méně než 40 let	Méně než 50 let	Méně než 60 let	Více než 60 let
2. Uved'te prosím, pohlaví a věk Vašich dětí (např: chlapec 7, děvče 3, děvče 1):				
3. Zakroužkujte prosím, jaký je Váš rodinný stav nyní:				
Svobodný	Nesezdané soužití	Ženatý	Rozvedený	Vdovec
4. Zakroužkujte prosím, jaký byl Váš rodinný stav v době narození prvního dítěte:				
Svobodný	Nesezdané soužití	Ženatý	Rozvedený	Vdovec
5. Uved'te Váš věk v době narození prvního dítěte:				
Méně než 20 let	Méně než 25 let	Méně než 30 let	Méně než 35 let	Více než 36 let
6. Jaké bylo Vaše vzdělání v době narození prvního dítěte:				
Základní	Odborné - vyučen Bez maturity	Středoškolské s maturitou	Vysokoškolské	
7. Uved'te Vaše nejvyšší dosažené vzdělání nyní:				
Základní	Odborné - vyučen	Středoškolské - maturita	Vysokoškolské	
8. Byl jste přítomen při porodu:				
Ano		Ne		
9. Přebaloval jste (přebalujete) své dítě?				
Často	V polovině případů	Zřídka	Ne	

10. Vstával jste (vstáváte) k miminku (novorozeněti) v noci?			
Často	V polovině případů	Zřídka	Ne
11. Jezdil jste (jezdíte) ven s kočárkem?			
Často	V polovině případů	Zřídka	Ne
12. Doprovázel jste (doprovázíte) dítě k lékaři?			
Často	V polovině případů	Zřídka	Ne
13. Doprovázel jste (doprovázíte) dítě na zájmové aktivity (sportovní kroužky)?			
Často	V polovině případů	Zřídka	Ne
14. Doprovázel jste (doprovázíte) dítě na kulturní akce (kino, divadlo, koncert)?			
Často	V polovině případů	Zřídka	Ne
15. Doprovázel jste (doprovázíte) dítě do nebo z mateřské nebo základní školy?			
Často	V polovině případů	Zřídka	Ne
16. Ocital jste (ocitáte) se s dítětem sám na veřejnosti (nákupy, úřady)?			
Často	V polovině případů	Zřídka	Ne
17. Myslíte si, že muži jsou vybaveni stejnými předpoklady jako ženy pro zacházení s dítětem?			
Ano	Spíše ano	Ne	Spíše ne
18. Myslíte si, že vztah matka x dítě je intimnější než vztah otec x dítě?			
Ano	Spíše ano	Ne	Spíše ne
19. Myslíte si, že dítě v prvních letech života potřebuje spíše matku?			
Ano	Spíše ano	Ne	Spíše ne
20. Myslíte si, že výchova dítěte je více mateřskou záležitostí?			
Ano	Spíše ano	Ne	Spíše ne
21. Myslíte si, že ženy jsou k potřebám dítěte vnímavější než muži?			
Ano	Spíše ano	Ne	Spíše ne
22. Považujete čas, který jste trávili (trávíte) s Vaším dítětem za dostatečný?			
Ano	Spíše ano	Ne	Spíše ne
23. Zůstal byste s dítětem na rodičovské dovolené a proč:			
Ano		Ne	
Proč:			

